

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Historický ústav Filozofické fakulty

Diplomová práce

Chov psů v Čechách v letech 1848-1918

Vedoucí práce: Mgr. Zdeněk Bezečný, Ph.D.

Autor práce: Alena Barvíková

Studijní obor: AJ-D/ZŠ

Ročník: 5.

2010

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 10. dubna 2010.

Alena Barvíková

Veliké poděkování za vedení diplomové práce, užitečné rady a trpělivý přístup patří panu Mgr. Zdeňku Bezeckému, Ph.D. Za laskavou pomoc a ochotu děkuji zejména panu PhDr. Pavlu Scheuflerovi, paní Ivaně Vránové z Národního zemědělského muzea Ohrada a paní Mgr. Anně Kubíkové z českokrumlovského archivu. Za cenná doporučení a důležité připomínky vděčím paní Mgr. Lence Válkové z Národní knihovny České republiky a paní Bc. Vladimíře Tiché z Českomoravské kynologické unie. V neposlední řadě děkuji své rodině za porozumění a podporu, které se mi dostalo během psaní, a všem, kteří mi byli inspirací při zpracovávání zvoleného tématu.

Chov psů v Čechách v letech 1848-1918

Anotace

Diplomová práce zaměřená na dějiny chovu a plemenitby psů v Čechách od druhé poloviny devatenáctého století do roku 1918 konfrontuje osobní rovinu přístupu člověka ke psům se společenskou prestiží chovatelů ušlechtilých plemen. Podává náhled na problematiku šlechtění a snaží se přiblížit význam kynologických spolků a výstav v tehdejší společnosti. Sleduje příběhy psů-aristokratů i psí chudiny, aby s pomocí dobové literatury přiblížila životní osudy konkrétních zvířat. Obecnou rovinu chovu zastupuje v této práci rozbor pramenů spolků a klubů spolu se zprávami z nejrůznějších kynologických událostí, které zčásti vedly k pozdějšímu masovému rozšíření psa do mnoha sfér lidské společnosti. Studium historických pramenů a hlubší poznání souvislostí ohledně soužití „pána tvorstva“ a jeho čtyřnohého přítele utvrzuje badatele ve zvolené oblasti studia o výjimečnosti vztahu těchto dvou zástupců živočišné říše.

Dog Breeding in Bohemia from 1848 to 1918

Annotation

The aim of this diploma paper is to contrast the personal and social aspects of dog breeding in Bohemia in the last half of the nineteenth century and up to 1918. The work takes into account especially the prestige of breeders of purebred animals with the practice of mating selected specimens, as well as the importance of the growing number of cynological clubs and exhibitions. The thesis not only examines the circumstances of “dog aristocrats“ but also follows the destiny of the “lower bred“ animals in order to describe their lives. To explain the growing practice of keeping dogs as special pets, the general level of breeding is established by means of an analysis of widely distributed federal documents along with some contemporary cynological announcements. While studying historic resources and examining the relationship between dogs and their owners, the researcher becomes convinced of the exceptional nature of the mutual fellowship between the “lord of creation“ and his four-legged friend.

Obsah

Úvodem.....	7
Pes v krásné literatuře, dobových pramenech a historické fotografii	15
Počátky kynologie jako vědy. Odborná literatura, spolková činnost, výstavy	33
Využití psů ve službě. Policejní a vojenští psi.....	70
Pes po boku člověka. Role psa ve šlechtickém prostředí	75
Závěrem	90
Seznam pramenů a literatury	92
Seznam obrazových příloh.....	97
Obrazové přílohy	99

Úvodem

„Zdá se, jakoby byl zvláštní privilegium s sebou na svět přinesl, které mu pak na vždy jakési legitimní spojení s člověkem ujistilo. Od kterého času se toto počíná, nevíme arci s určitostí pověditi, neboť všechno namáhání přírodozpytců, důkladný rodokmen psí sestaviti, nemělo výsledku skorem žádného.“¹

Navzdory popularitě, které se čtyřnohým společníkům člověka dostává, by výše uvedený citát stále ještě mohl být s plnou platností vyřčen i v současné době. Přítomnost zdaleka nenabízí dostačující množství běžně dostupných zdrojů k poznání počátků a vývoje tradice chovu psů. Ačkoli se pes těší zájmu širokého okruhu badatelů z rozličných vědních oborů a chovatelé plemen² se předhánějí v hledání informací o původu svého chovu, jednoznačný pohled, který by byl syntézou k danému problému, stále chybí. Snad je ona překvapivá skutečnost způsobena samozřejmostí, s jakou lidé přistupují na konstatování, že mají psa od nepaměti po boku. Pozměněny byly částečně jen role, které pes zastává. Spolu s novými úkoly vytanuly další otázky o jeho původu, inteligenci a místě ve společnosti. Během relativně krátkého dějinného období se toto zvíře stalo objektem vědeckého zkoumání, kulturní tvorby a především plnoprávným členem nejedné rodiny. Nekriticky a zjednodušeně pojato se z lovce pomalu stává konzument, z hlídače hýčkaný mazlíček a z prostředku cíl.

¹ Karel STARÝ, *Pes, Živa*. Časopis přírodnický 6, 1858, s. 1.

² Plemenem neboli rasou se rozumí národně či mezinárodně uznaná početná skupina zvířat stejného druhu, která se shodují v předem dohodnutých znacích a vlastnostech. Ty pak zástupci dané kategorie dále předávají svému potomstvu. Plemeno se liší od divokých zvířat právě působením člověka na svou podobu. Nejstarší plemena vznikala lidským výběrem vhodných jedinců vyskytujících se v určitém ohraničeném regionu. V počátcích cílené plemnitby bylo zapotřebí získat zvířata vhodná k ochraně majetku, bydlíště či k lovu a boji. Roli sehrála i plemena společenská. Různé rasy psů vznikaly v průběhu staletí, ale až v důsledku zavedení plemenných knih a průkazů původu podle určitých standardů se různým typům dostalo oficiálního uznání. Proces lze sledovat v průběhu druhé poloviny devatenáctého a zejména pak ve dvacátém století, kdy vznikla většina dnešních uznávaných plemen. Studie s podrobnějšími údaji o vzniku plemen a vývoji psa z českých autorů nabízí např. Jaromír DOSTÁL, *Chov psů. Genetika v kynologické praxi*, České Budějovice 1995; Jan FINDEJS a kol., *Česká národní plemena psů*, Praha 1998; Karel HARTL, *Člověk a pes*, Praha 1986; Zdeněk PROCHÁZKA, *Chov psů*, Praha - Litomyšl 2005.

Na druhou stranu je nutno si přiznat, že s postupem času, v proměnách přírodního i sociálního prostředí, se zásahem člověka změnilo mnohé, avšak pes ze své podstaty nikoli. Stále následuje svého pána, z původního prostředí se s ním stěhuje do rostoucích velkoměst. S nevídaně rychlým tempem rozvoje vědy a techniky sloužil v začátcích kosmických letů jako těžko nahraditelný pomocník. Nepostradatelné místo zastává v oblasti moderní mikrobiologie a lékařství. V emocionální rovině, pod tlakem rozpadajících se hodnot, stále častěji hraje úlohu jediného společníka opuštěných lidí. Pomáhá při léčbě traumatizovaných dětí a indisponovaným osobám zprostředkovává často jediný možný kontakt se světem. Za onu pověstnou psí věrnost se mu s postupem času dostalo uznání ze strany práva a vědecké obce, přestože rozvoj a pokrok nebyl schopen zabránit soustavnému zneužívání tohoto tvora pro nejrůznější pokusy.

Ačkoli to nebyl pes, kdo pozměnil cestu, již se vzájemná spolupráce člověka a jeho společníka stovky a tisíce let ubírala, je s těmito změnami nutně konfrontován a všechny úspěchy i prohry zůstávají více či méně objektivně hodnoceny měřítky druhu *homo sapiens sapiens*. Kolik však bylo ve vymezené epoše přelomu devatenáctého a dvacátého století lidí, kteří si psa pořídili, protože hledali partnerství s vysoce inteligentní bytostí? Lze tyto nalézt v dobových výstavních katalogích, v diplomy obložených, medailemi vyzdobených chovatelských stanicích? Kdy vůbec započal rozvoj komercializace chovu psů?

Chovatelství a celkový pohled člověka na psa vedle dalších zvířat se vyznačuje nevídanou pestrostí motivů a zájmů, které se víceméně nenásilně proplétají celou známou lidskou historií. Ikonografický materiál beze sporu představuje nejbohatší zdroj pro zkoumání postojů k živočišné říši; stejně jako v písemnictví se zde propojuje rovina pozitivního s negativním vnímáním. „Němá tvář“ promlouvá skrze lidmi přisouzené znaky a základní rysy povahy. Urážkám typu psích hlav, psího počasí a stížnostem na náladu pod psa oponuje stanovisko, podle něž je pes kladně vnímán jako zvláštní „přeběhlík, jenž opustil řady zvíře, aby se nám postavil po bok.“³ Nebylo mnoho dalších tvorů, kteří by člověka zároveň uchvátili i odpuzovali podobným způsobem.⁴

Vzhledem ke všem představeným protikladům a otázkám se dá považovat za nezbytné rozvedení předložené práce nejen na rovině faktografické a věcné, jak by

³ *Národní listy* ze dne 15. dubna 1888.

⁴ Srov. s dobovou výpovědí: „Žádné zvíře ještě nenapadlo, aby se bylo modlilo k člověku; člověk ale již často povýšil zvíře na boha a vlastního bratra svého snížil na zvíře.“ *Národní listy* ze dne 16. července 1871.

závazek ke stavu současné historiografie vyžadoval. Je důležité také nastínit a rozebrat psychologickou stránku vztahu člověka se psem, uvést faktory ovlivňující vzájemnou potřebu těchto dvou druhů a vytyčit hranice, za nimiž přes všechnu jedinečnost přeci jen nutně končí svoboda zvířete sloužícího člověku. Kupříkladu canisterapie, metoda praktikovaná při léčbě neuróz, posttraumatických stavů či dokonce učebních problémů u dětí, představuje jen jednu ukázkou současného trendu ve vývoji lidského přístupu ke psovi. Bez důkladné znalosti původu chovatelství nemohou být změny v povaze dnešního postoje patřičně zhodnoceny. Dějinný vývoj tohoto fenoménu zkrátka nelze jednoduše shrnout bez překročení hranic mnoha vědních kategorií. Otázky biologické, etologické a geografické se zde úzce prolínají s psychologií, sociologií i antropologií. Opomenut by neměl zůstat ani kulturní, náboženský či právní aspekt. Kynologie jako všechny ostatní vědy rozhodně není soběstačná ani od ostatních oborů ostře vydělená disciplína. Jako k takové by k ní mělo být přistupováno.

Lidé chovali zvířata celá staletí především pro obranné a hospodářské záměry.⁵ Procházet historické prameny ve snaze nalézt zprávy o individuálním životě člověka se zvířetem by bylo pověstným hledáním jehly v kupce sena. Útržkovité zázky, často přejímané z pochybných zdrojů či předávané ústní slovesností, nedávají pevný základ pro vytvoření celistvého obrazu o podobě tehdejšího soužití člověka se psem. Průnik do myšlenkového světa zkresluje mnohé odlišnosti, a to zejména ze sféry duchovní. Až epocha novověku přinesla zásadní změnu v chápání do té doby církví zatracovaného stvoření bez duše, jakéhosi stroje. Závažnou změnu znamenala až romantická představa, která přinesla úctu k psí věrnosti a celému jeho bytí. Korunou se jí stala veterinární a legislativní péče. Avšak podobně jako v lidské společnosti, také psí společenství na ni mnohdy marně čekalo.

Devatenácté století se ve jménu vědy a racionality postavilo proti týrání zvířat, psy nevyjímaje. Analýza dějin psa, stejně jako ostatních oblastí dějin, tak vede k rozvoji dalšího bádání. Prioritou autorky této práce se stalo nastínění obrazu takové společnosti,

⁵ Naopak spíše psychologický pohled na dějiny člověka a psa nabízí ze současné historiografie Helena KHOLOVÁ, *Historie psího rodu*, Praha 1987. Dochované prameny z období raného novověku osvětlující podobu vztahu člověka ke zvířeti zpracovala např. Marie KOLDINSKÁ, *Červená chrtice od pana Trčky. Šlechtici a jejich zvířata na prahu novověku*, *Dějiny a současnost 2*, 2005, s. 30-34. Další studie srov. Stanislav KOMÁREK, *Přátelé nejměnější. Dlouhá cesta člověka a psa*, *Dějiny a současnost 2*, 2005, s. 35-37. K období vymezenému touto diplomovou prací srov. Milena LENDEROVÁ, *Vždy s oddaností tklivou a nezištnou. Psi a lidé v české společnosti 19. století*, *Dějiny a současnost 2*, 2005, s. 38-40.

jejíž členové si zvolili psa jakožto svého druha. Jak bude dále podrobněji rozvedeno, důvody pro chov se navzdory odlišnostem sociálních vrstev leckdy překrývaly.

Zvláštní kategorií výzkumu zůstal pes, který se stal jakýmsi aristokratem po boku dobře situovaných lidí a šlechty. Hodnoty a normy elitních sociálních vrstev s sebou zákonitě nesly jedinečné nároky. Navzdory politickým proměnám po roce 1848 šlechta stále zaujímal významné místo v sílící občanské společnosti. I když se musela vyrovnávat s konkurencí sebevědomého měšťanstva a podnikatelů a ustavičně se střetávala s kritikou vlastního životního stylu, punc jedinečnosti a lpění na tradici ještě pořád zabezpečovaly její postavení. Přese všechny změny nesla svůj odkaz výjimečnosti, do nějž v rámci obrany proti nastávajícím změnám zahrнула také psa, pomocníka při lovu a oblíbence urozených dítek i dam.

Rys starobylosti a ojedinelosti byl v případě chovu takovýchto psů nesen pečlivě střeženou genealogií plemen.⁶ Urozený původ zvířat majiteli poskytoval záruku propojení se šlechtickými rody v zahraničí. Samotný termín „šlechtění“ nese dostatečný důkaz kvalit, jichž si chovatelé museli být pro zachování vzácných výsledků letitého úsilí vědomi. Každoročně opakovaná setkání s obdobně postavenými elitami zajišťovala jak kontrolu nad vlastní pěstitelskou snahou, tak příležitost k obnovení chovu příměsí jiné urozené krve, dnešními slovy k rozšíření genofondu. Držení a péče o takto urozené psy představovaly výsady, kterých se nedostalo každému.

Že docházelo také k nežádoucímu křížení zvířat povahově odlišných, netřeba předesílat. Přístup odborníků si mnohdy nezadal s amatérskými pokusy. „*Já vůbec mám za to, že starou českou ráci buď v mlýně a neb u některého passionírovaného v některém krajském městě najdeme. Necht' je ale najdeme tam neb jinde, to je úplně lhostejno; jen když je míti budeme*“,⁷ napsal princ Karlovi IV. ze Schwarzenbergu písecký lesník Josef Zenker. Zarážející stanovisko vysoce postaveného člena *Spolku pro*

⁶ Psaní názvů psích plemen prošlo v průběhu vývoje změnami, které mnohdy alespoň částečně setřely znaky vedoucí k zemi původu toho kterého psa. Z rasy bulldog se stal buldok, stavěcího psa nahradilo označení ohař atp. Tato práce používá současné názvosloví plemen. Pouze v oblastech, kde bylo nutno poukázat na lingvistickou podstatu některého z nastíněných problémů, se uchyluje k použití dobového termínu (barvář, křepelák apod.). Názvy plemen důsledně upravují nynější normy organizace *Fédération Cynologique Internationale* (FCI). Vzhledem k jazykové bariéře a přibližně čtyřem stům mezinárodně uznávaných plemen však přesto stále dochází k nejednotnému pravopisu různých druhů psů.

⁷ Státní oblastní archiv (dále SOA) Třeboň, Rodinný archiv (dále RA) Schwarzenberg-Orlík, sign. N-d-1091, dopis lesmistra Josefa Zenkera z 3. dubna 1885, kart. 310.

chov a cvičení psů v království Českém nabízí otázku, jak asi vypadaly pokusy o šlechtění v nižších společenských kruzích, když docházelo k obdobným experimentům na tak vysoké úrovni. Střet zájmů chovatelství a znalecké plemenitby by zcela jistě představoval nejvýraznější důvod sporů mezi zálibou aristokratů a snahou odborníků. Kolizím však zabraňovalo již tehdy tradiční propojení záměrného šlechtění s organizovaným odchovem představovaným oblastí myslivosti. Jakákoli plemenitba mimo tento rámec nemohla mít dlouhého trvání.

Široká řada předpokladů a principů, hierarchicky uspořádaná společnost a požadavky každé její vrstvy na vlastní existenci a práva vedly ke tříštění zájmů v oblasti nároků na podobu a charakter budoucí kynologie. Reprezentativnost oboru zastupovaná zejména šlechtou se pojila s účelovostí v praktickém využití. Potřeba sjednocení si naproti tomu odporovala s různorodostí v konkrétních situacích, jež vyžadovaly zcela specifické nároky. Za všechny lze uvést běžné spory mezi chovateli požadujícími neměnnou povahu loveckého psa versus společností vyzdvihovalý důraz na zatraktivnění vzhledu zvířete. Sporné otázky byly přimíchány do střetu tradice se snahou o vědeckou objektivitu. Nárok na pravdu a touha vymezit se vůči cizojazyčnému živlu přilévala olej do již tak silného plamene nevraživosti českého a německého okruhu, přes který se nesla také otázka anglo-francouzského vlivu na podobu chovatelství ve středu Evropy.

Česká oblast svým jedinečným přemítáním o složitostech veškerých tehdejších poměrů a vazeb spolu se snahou propojovat tradiční s novým vnesla do základů nově vznikající kynologické vědy nacionální otázku. Co je české a co německé? Mají Češi kromě národní samostatnosti také právo na vlastní, nezávislou kynologii? Na základě jakých dokladů z české i zahraniční oblasti je možné dosvědčit nárok na existenci vědy samotné? Složitě počátky organizovaného vědního oboru se ve zdejším prostředí spojily s nacionalistickou potřebou vyrovnání se s minulostí a řešením situace na poli politickém. Vymezování se vůči cizím vlivům a nároky na formování vlastní tradice však mnohdy přinesly paradoxní srovnávání vysoce racionálních pohnutek s pouhými domněnkami a předsudky. Objevily se například tendence zrazující veřejnost, jež bažila po zaručeně českém plemeni, od čehokoli německého. Šířitelé teorií o nesprávnosti křížení německých psů s českými pak nekriticky přejímali anglické vzory. Druhá strana jim se stejným zápalem předhazovala argumenty stojící proti názorům preferujícím ostrovní vlivy. Navzdory přesvědčivě pevnému tvrzení praktického odborníka devatenáctého věku hlásajícímu, že „*kynologie je právem věda praktická a pes nemá*

národnosti“⁸, musela být v průběhu práce spíše dokazována odpověď na otázku: „Proč měl by způsobiti národnostní zášť?“⁹ Přestože se autoři schovávali za podobná tvrzení o nadnárodním charakteru chovu psů, jejich skutky nejednou poukazovaly na pravý opak povahy jejich myšlenkových pochodů.

Při studiu rozvoje chovatelství v českém prostředí je navzdory chybějící syntéze možno využívat řadu cenných zdrojů. „*Myslivec bez psa je poloviční myslivec*“, praví známé rčení, které si myslivci i příznivci myslivosti vzali k srdci. Loveckému psu svým zevrubným a příkladným popisem každého druhu autoři¹⁰ nejenže vystavěli pomyslný pomník, ale mnohdy jako jediní pomohli zachovat poučení o starších typech plemen, jejich žádoucích znacích a specifických potřebách.¹¹ Vzhledem k rozsahu pramenné základny z oddílu myslivosti a pouze vzácným tematicky přesně vymezeným knihám¹² a časopisům¹³ bylo pro studium nutné rozumně vyrovnat tento rozdíl. Mezi množstvím látky věnované loveckým plemenům se z této příčiny objevila také literatura a prameny zdánlivě ne vždy zcela související s tématem chovu psů. Tím způsobem došlo k doplnění materiálu do patřičné hloubky. Nespornou výhodou byla při sestavování práce možnost interpretovat historickou fotografii a dochované ukázky výtvarného umění s vymezenou tematikou. Kvalita obrazu leckdy překonala psanou teorii. Hledání v pramenech písemné povahy zato pro změnu nabídlo příkladné důvody, pro něž byli jednotliví psi chováni.

⁸ Karel HRUBÝ, *Obrana některých názorů o mé knize „Chov a cvičení psů stavěcích“ proti jednostranné „kritice“ dra Frant. Šnejdárka uveřejněné ve zvláštní brožurce*, Praha 1895, s. 10.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Ucelený přehled osvětlující význam myslivosti a jejích úkolů představuje Václav Leo ANDERLE a kol., *Myslivost v českých zemích*, Praha 1902; nová syntéza k dějinám myslivosti srov. Jiří ANDRESKA, *Tisíc let myslivosti*, Vimperk 1993.

¹¹ Ke studiu historie a chovu konkrétních plemen kromě již citovaného díla Karla Hrubého více také Rudolf KLETTENHOFFER, *O výcviku stavěcího psa pro veškerou potřebu loveckou*, Moravské Budějovice 1898; František ŠTĚTKA, *Chov a výcvik ušlechtilých psů loveckých*, Praha 1909.

¹² Stěžejním je pro téma chovu psů v devatenáctém století Václav FUCHS, *Všecky druhy psů slovem i obrazem. Nezbytný rádce pro každého majitele a milovníka psů*, Praha 1903.

¹³ Důležitý historický pramen představuje *Časopis Spolku pro chov a cvičení psů v království českém*, který vycházel od roku 1881 do 1892; dále především *Svět zvířat. Rodinný list pro přátele přírody a zvířat* z let 1897 až 1922.

Při porovnání německy psaných zdrojů s podklady dostupnými v českém jazyce se však objevil znatelný myšlenkový nesoulad.¹⁴ Z toho důvodu nebylo vždy možné pro výzkum v české oblasti chovu psů použít cizojazyčné zdroje.¹⁵ Zahraniční literatura zkrátka neodrážela smíšené pocity z ukotvování kynologie a organizované plemenitby, které sdílela česká společnost. Cizina Čechům většinou nevěnovala více než zmínku, zatímco Češi svá díla koncipovali vždy s určitým ohledem na vymezení se vůči zahraniční teorii i praxi. Příčinou přehlížení počátků zdejší kynologie proto nebyl snad nezáměr o dění v české kotlině jako spíše nedostatek pozornosti k rozvoji toho odvětví vědy, které mělo v dalších zemích znatelně delší tradici. Za královnu parforsních honů a šlechtění plemen byla v devatenáctém století již tradičně považována Anglie.¹⁶ Německy hovořící oblast pro změnu zastávala - alespoň pro území střední Evropy - výhradní roli v dodávání a usměrňování chovu loveckých psů. Česká snaha o vymezení vlastního podílu na slávě tak byla pro obě důležité země zčásti nezajímavá a vzhledem k nacionálnímu tónu snad i záměrně opomíjená.

Kromě studií a publikací je na tomto místě nutno připomenout, že stranou při výzkumu nezůstaly ani nevydané prameny. Pro záměr této práce poskytovaly zázemí prameny úřední povahy, spolková agenda a šlechtická osobní korespondence. Uchopení čtenářsky poměrně atraktivního pramene je ve spolkové a hospodářské oblasti ovlivňováno především útržkovitým charakterem dochovaných výpovědí. Při jeho zužitkování jde tedy spíše o sondu do tohoto druhu archivních zdrojů. Svou roli ve výzkumu sehrály rovněž sbírky šlechtických diplomů z výstav a, kromě jednotlivých

¹⁴ Pro české prostředí jsou německy psanými dostupnými publikacemi např. Ernst DRÖMER, *Der Schweisshund und seine Arbeit*, Oranienburg 1887; Leopold Joseph Franz Johann FITZINGER, *Der Hund und seine Racen. Naturgeschichte des zahmen Hundes, seiner Formen, Racen und Kreuzungen*, Tübingen 1876; Franz KRICHLER, *Der Jagdhund. Seine Züchtung, Erziehung, Wartung, Dressur und Führung*, Leipzig 1895; Carl REHFUS (OBERLÄNDER), *Die Dressur und Führung des Gebrauchshundes*, Neudamm 1895; C. F. H. WEISS, *Der Hund, seine Eigenschaften, Zucht und Behandlung im gesunden und kranken Zustande nebst Geschichte seiner Racen*, Stuttgart 1852. V knihovně hlubockých Schwarzenbergů více k tématu srov. Herman FÜRST, *Illustriertes Forst- und Jagd-Lexikon*, Berlin 1888.

¹⁵ Z nynějších zahraničních prací např. Jane GOODALL, *In the Shadow of Man*, Boston 1971. Do češtiny přeložila Alena Jindrová-Špilarová, *Ve stínu člověka*, Praha 1978.

¹⁶ V práci bude při zmínkách o šlechtitelských stycích se Spojeným královstvím Velké Británie a Severního Irsku pro zpřehlednění a vzhledem k poloze center ostrovní plemenitby používáno pouze označení „anglický“ a „Anglie“.

historických fotografií, také ucelená rodinná alba šlechticů. Prameny posloužily hlavně jako podklad ke kapitole věnované psovi ve šlechtickém prostředí a jako podpora vybraných tezí. Povaha předkládané studie si mimo jiné vyžádala také zhodnocení literatury, zkoumání kulturní a společenské roviny období a posouzení vlivu politické situace na atmosféru v chovatelství.

Práce je strukturována do čtyř kapitol, jejichž cílem je podat tematicky ucelenou představu o oblastech ovlivňujících podobu chovu psů v Čechách ve druhé polovině devatenáctého a počátkem dvacátého století. První část textu reflektuje vztah člověka ke zvířeti na úrovni krásné literatury spolu s rozбором dobových pramenů a interpretací historické fotografie. Dále zařazuje psa do struktur tehdejšího právního systému a řeší otázku ochrany zvířat i zavedení daně ze psů. Nastupující vědecké zkoumání je předmětem druhého oddílu, kde dochází k objasnění struktur, z nichž vzešla myšlenková inspirace novodobé kynologie. Tato část nastiňuje vývoj chovatelství ještě před nástupem zvoleného období a popisuje hlavní myšlenky a cíle nově vznikajícího oboru kynologie. Zabývá se také samotným vznikem organizovaného chovu psů a významem spolkové činnosti. Klade důraz na přijímání výsledků chovatelského a šlechtitelského úsilí odborníků, jehož úspěchy byly odborné i laické veřejnosti stavěny na odiv prostřednictvím výstav. Třetí kapitola pak podává náhled na oblast služby psa lidské společnosti a zkoumá průběh a důsledky cvičení policejních a vojenských psů. Postavení psích společníků v měšťanské společnosti a především ve šlechtickém prostředí, dokazované v první řadě na příkladech z archivního výzkumu, je předmětem poslední části této práce.

Pes v krásné literatuře, dobových pramenech a historické fotografii

Přístup ke psům se odjakživa vyznačoval dvojakostí, stejně jako jiná stanoviska k něčemu emočně silnému. Krvelačné bestie stály proti nevinné němé tváři, sarkastická přísloví¹⁷ tvořila protiklad chvále na psí duši. Jedni tvora zatracovali, podceňovali a opomíjeli, zatímco druzí jej obdivovali, hájili a zkoumali. Dochovala se například úsloví typu „*psa by nevyhnal*“, „*zpráskat jako psa*“, „*utopit jako štěně*“, „*jako pes u boudy*“, „*psí život*“¹⁸ či v tisku prezentované nadávky „*český pse*“ a „*psí synu*“. Literárními klišé se stala až v současné době, která někdy nekriticky přijímá psy jako cosi téměř posvátného. Ke slovu se proto spíše než pohana dostává „*psí věrnost*“ nebo „*psí pohled*“. Následující řádky budou věnovány nastínění dobového obrazu vztahu člověka ke psovi za použití tehdejších literárních zdrojů, konkrétních příkladů z dění ve společnosti a s pomocí interpretace historických fotografických snímků.

V některých situacích, které si žádají objasnění, bývá dodnes užíváno termínu „*zakopaný pes*“. Pojem má dvě verze původu. První pochází z pohádky o černém psu se žhnoucíma očima, sluhovi ďábla, který střežil v zemi skryté zlato. Poklad však nezůstal utajen navěky, neboť byl objeven sedlákem, jenž jej pro vlastní pozdější užitek raději zakopal na vlastní půdě. Nález byl brzy prozrazen a sedlák musel poklad vydat biřicům svého pána. Když skryš odhaloval, pronesl prý ona památná slova „*tady je ten zakopaný pes*“.

Druhá varianta nabízí reálněji vyznívající verzi historicky doloženého příběhu duryšského hraběte, jenž v polovině sedmnáctého století choval na zámku Wangenheim kokršpaněla jménem Štucl. Zvíře se těšilo veliké oblibě celé hraběcí rodiny a po smrti bylo pochováno na místním hřbitově ve Winterstein. Proti takovému činu se ale zejména ze strany duchovních zvedla vlna nevole, tudíž musel hrabě na příkaz duryšského vévody Arnošta Zbožného psa vykopat a dát znovu pohřbít. Napodruhé tak učinil blízko svého zámku. Místem posledního odpočinku hraběti milého psíka se stal hrob, nad nímž mu rodina nechala postavit pomník s verši: „...*tady jest byl pes zakopán,*

¹⁷ Souhrnný přehled přísloví podává Karel DVOŘÁK (ed.), *František Ladislav Čelakovský. Mudrosloví národu slovanského ve příslovích*, Praha 1978.

¹⁸ Příklady podává ve své studii S. KOMÁREK, *Přátelé nejměnější*, s. 35-37.

*Štucl byl jmín a zde pochován...*¹⁹ Verš o zakopaném psu přetrval v paměti lidí po staletí až do dnešní doby, i když původ příběhu se takové slávy nedočkal.

Oproti předchozímu příkladu, kdy bylo zvíře původně stavěno do role milovaného člena domácnosti a časem alespoň připomínáno v podobě oblíbeného úsloví, se daleko temněji jeví zpracování staré německé legendy o doktoru Faustovi, již mezi lety 1808 až 1832 rozpracoval Johann Wolfgang von Goethe.²⁰ Podle tohoto příběhu symbolizoval pes, konkrétně černý pudl, zradu. Ze zvířete se po příchodu Fausta domů stal Mefistofeles svádějící člověka posedlého touhou po nalezení smyslu života a zahrávajícího si s černou magií na scesti. Věta „*tak tohle bylo to jádro pudla!*“ se stala velmi populárním úslovím používaným při náhlém pochopení pasti, která na nás byla nalíčena.

Česká, na pověsti založená balada *Jan za chrta dán* Karla Sudimíra Šnajdra, která se stala podkladem ke stejnojmenné hře Václava Klimenta Klicpery z roku 1829, pro změnu zastupuje nejen ukázkou ustáleného slovního obratu, ale také příklad novodobého mýtu, jehož původ hraje méně podstatnou roli nežli zažitě rčení. Nejedná se sice o tak známý obrat jako ve výše zmíněných případech, ale občas přeci jen bývá používán, je-li někdo nebo něco podhodnocováno.

Kromě rozličných úsloví byl pes vděčným tématem i mnoha lidových písní. Jejich sběratelem byl především Karel Jaromír Erben. Kdo by čekal pozitivní odezvu vnímání psa člověkem, byl by ve většině případů zklamán. V odkazech na Erbenovo dílo nenašli autoři devatenáctého věku, kteří z historických sebraných spisů vycházeli, mnoho příznivých zpráv. Případně je alespoň záměrně vynechali z výčtu. Pověstinou byl pes hodnocen jako zlostné, uštěkané stvoření. Přihlouplé zvíře nikdy nepřálo lásce dvou mladých milenců, bylo lživé, závistivé a požitkářské.²¹

Navzdory mnoha oblastem, v nichž docházelo k využívání psa, jeho role ve společnosti dlouho měla své pevné hranice. Příklad jejich překročení a neporozumění představuje konflikt *Sboru pro zřízení Národního divadla* s malířem Mikolášem Alšem. Ač oběma stranám šlo při výzdobě divadla o vyzdvižení myšlenky jednoty českého živlu, v pojetí se představy značně lišily. Alšem předložený kartón *Chrudimsko* byl

¹⁹ Citováno dle Josef KRÁTKÝ, *Jádro pudla. Malá encyklopedie nejfrekventovanějších rčení, přísloví a sentencí*, Mladá Boleslav 1991, s. 160.

²⁰ Johann Wolfgang von GOETHE, *Faust*, Praha 1965, s. 51-58.

²¹ Přesnější charakteristiku písní a jejich jednotlivé rozborů nabízí článek *Pes v českých národních písních*, Časopis Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém 7, 1887, s. 92-95.

sborem zamítnut z obavy, aby střed obrazu zdobící slovanský bůh stád Veles se psí hlavou neutvrdil nepřejícnou cizinu v názoru, že Čechové jsou „psí národ“.²² V této situaci se očividně dostala ke slovu obava z nařčení z negativních vlastností přisuzovaných psovi - podlézavosti a přetvářce.

Pes vůbec dostal v symbolické rovině mnoho příležitostí k uplatnění. Kromě podobně vážné debaty jako v případě díla Mikoláše Alše byl také vděčným tématem rozličných šibřinek, tematicky laděných veselých příběhů a komentářů. Pražský autor Damián Mišpulka dokonce sepsal dílko, v němž s nadhledem okomentoval a zhodnotil jinak vážný a seriózní svět psích výstav. Každé plemeno psa nechal vykreslit v lidském oděvu a póze, která měla podtrhnout podobnost povahových rysů člověka a zvířete. Překřtil oficiální jména plemen na ryze české názvy vyzdvihující a překrucující povahu vybraného psa. Ze psů vhodných na aportování udělal donašeče s literárním a žurnalistickým talentem, „*anto se ho může i k honbě na divoké ‚kachny‘ použítí*“.²³ Ohař byl pro své využití při lovu pernaté zvěře překřtěn na „slepičáka“. Buldok byl popsán jako „*dvojnásá kousavá bestie, kteráž by se hodila za feuilletonistu nebo divadelního kritika. Jedním nosem cítí talent, druhým pečení. V štěkání vyniká silným zvučným orgánem, pročež by se hodil pro leckteré novější wagnerovské partie, k nimžto je zapotřebí ‚nelidské náтуры‘*“.²⁴

Na veselejší stránku podoby soužití člověka se psem dávají nahlédnout nejen nevázně vyznívající monografie. Dobové žertovné obrázky a vtipy uvedené v tisku s citem reagují na situaci, již chtějí zesměšnit, a s humorem dnešním lidem leckdy nepochopitelným komentují společenské dění. Že ze psů nikdy nebudou řádní poddaní, neboť jakožto odpůrci vůně tabáku a dýmek všech druhů nemohou podporovat státní monopol,²⁵ je jedním z příkladů reprezentujících vztah člověka ke psu jakožto literární figuře schopné vyjádřit dobovou atmosféru společnosti.

Osudy psů v českém krásném písemnictví od konce osmnáctého do začátku dvacátého století jsou stejně rozmanité jako životy jejich fiktivních či skutečných majitelů. Díla odrážejí dobovou náladu ve všech jejích podobách, s lehkou ironií vůči

²² Jiří OLÍČ, *Mikoláš Aleš*, in: Brněnský občasník 6, 2001. Srov. <http://bo.webz.cz/obcasnik/bo0106.htm>, staženo 19. února 2010.

²³ Damián MIŠPULKA, *Šibřinky. Sbírká nejnovějších sylvestrovských, masopustních i besedních her, výstupů, deklamací, písní a žertů III*, Praha 1879, s. 68.

²⁴ Tamtéž, s. 72. Kopie z knihy: srov. příloha 8.

²⁵ Václav BAŠE, *Psi nekuřáci*, Svět zvířat 2, 1898, s. 4.

přehnaně starostlivým chovatelům komentují společenské dění a poodkrývají motivy vedoucí k narůstající úctě ke zvířecímu druhu. Umění nejlépe dává nahlédnout do mnoha sfér společnosti, v nichž pes zaujal své místo, a komentuje, jakým způsobem se člověk zhostil role ochránce a majitele. Čtenář se v knihách setká jak se psími kamarády, jenž nechybějí u žádné klukovské taškařice, tak s věrnými druhy, kteří neopustí svého pána ani ve smrti. Objevují se i stvoření natolik zhýčkaná, že se mohou přirovnat spíše k dnešnímu módnímu doplňku než ke svéprávné, plnohodnotné bytosti.

Psíčka podle anglické módy si ve slavné povídce Boženy Němcové z roku 1858²⁶ pořídila paní „ze Springenfeldu“ a stál ji na tu dobu neuvěřitelných osmdesát dukátů. Drahý Joli si svou úlohu skutečně užíval - lehával na aksamitem potaženém polštáři, jedl vybrané pokrmy ze zdobeného porcelánu a venčil se zásadně pouze jízdou v kočáře. Proti doživotní penzi ve výši pěti set zlatých stříbra pro psa a dalších pěti set pro jeho náhradního chovatele už i pan Skočdopole protestoval. Němcová v této části své tvorby předložila ukázkou pokřiveného, sobeckého vztahu člověka ke psovi, když dala nahlédnout do společnosti, v níž je rozmar dobře situované dámy postaven nad potřeby jejích sloužících. Pes postrádá jakoukoli užitečnou úlohu, je pouhým výstřelkem vystavovaným ostatním lidem na odív a pro zlost.

Naopak psi Sultán a Tyrk pana Proška v *Babičce* z roku 1855²⁷ nepatřili mezi žádné mazánky, ale zastupovali pohotové a nebojácné hlídače. Jejich úlohou bylo strážit pořádek ve stavení a zakročit proti nevítaným hostům. Zastávali nejrozšířenější, běžnou psí roli ve společnosti. Za věrnou službu jim Proškova rodina poskytovala dostačující, ale oproti příkladu s Jolim nijak přehnanou péči.

Psi se často stávali nenahraditelnými kamarády dětí. Mnozí autoři na své čtyřnohé společníky rádi vzpomínali i v dospělosti. Snad kromě Josefa Lady, jenž v autobiografii z roku 1942 pro změnu připomněl situace, v nichž se jako malý chlapec bál. Strach mu naháněl především černý pes, „jenž sedával v noci na kameni u cesty k mlýnu Hubáčkovu.“²⁸ Měl z něj stejnou hrůzu jako ze dvou lidských hnátů, povalujících se celé roky u kostela.

Roli dětského společníka zastával i pes malé Renáty Fügnerové. O intimním vztahu člověka a psa devatenáctého století vypověděla ukázkou nedatované

²⁶ Srov. Božena NĚMCOVÁ, *V zámku a podzámčí*, Praha 1940.

²⁷ Srov. TÁŽ, *Babička*, Praha 1940.

²⁸ Josef LADA, *Kronika mého života*, Praha 1974, s. 35.

korespondence děvčete s jeho otcem Jindřichem Fügnerem. „*Halt wer da! Gut Freund, der lange Papinek der dich sern gern hat, weil Du gut lernst und brav bist und der guten Mama viel Freude machst...*“,²⁹ psal dceři starosta spolku *Sokol*. Děvče jej inspirovalo k tomu, aby část dopisů „vyřizoval“ pes Quick, velký žlutý kříženec boxera. Quick tedy zprostředkovaně podával zprávy o prázdninových pobytech, událostech v Praze i o novinkách z domova. Psal, jak se dařilo jeho kamarádce kuchařce a zmiňoval se o svém incidentu s „německým“ psem. Protože dbal dobrých mravů, obřadně se rozloučil pozdravem: „*Haff, haff, haff, küss die Hand, Renáterle!*“³⁰ Se stylizací dopisů do „psího“ způsobu psaní se v práci čtenář setká také v případě korespondence baronky Sidonie Nádherné s Karlem Krausem, které bude pozornost věnována později.

Některé z chovatelů psů natolik uchvátila blízkost zvířete, že v péči o čtyřnohé stvoření našli skutečné zalíbení a byli podle své záliby i nazýváni. Termín „*hundsfragle*“, běžně používaný v devatenáctém století, měl svého času obdobně jako „*Hundsmutter*“ či „*Hundsvater*“ spíše pejorativní nádech.

Pojmenování pro milovníky psů uvádí Milena Lenderová, když cituje francouzsky psaný dopis třináctileté Gabriely ze Swarzenbergu, zaslaný jejímu bratru Karlovi III. ze Schwarzenbergu roku 1838: „*Mimochodem, pane kapitáne, jsem velmi uražená, protože jsi mě nazval Hundsmutter, jestli to uděláš ještě jednou, nazvu tě Hundsvater; protože kdo tolik plakal, když Fasel utekl?*“ Mohlo se ovšem jednat o zcela běžné označení malých chovatelek, neboť devítiletá Zdenka Braunerová se v dopise Zdence Havlíčkové roku 1867 vyznává: „*To ona ví, že já mám Šotečka ráda, a když ho hoši tlučou a já se o něj zastávám, vždy mi říkají Hundsmutter...*“³¹

Pojem označující člověka chovajícího až přehnané city ke psům se objevil také v díle Jana Nerudy. Bázeň z člověka, respektive z jeho smrti, vylíčil autor ve své povídce *Týden v tichém domě* z roku 1878.³² O strachu a bolesti psa z odchodu jeho jediné přítelkyně, „*hundsfragle*“ Žanýnky, informoval další obyvatele domu nářek opuštěného psíka Azora.

Statečným a oddaným druhem, prototypem věrného psa, se beze vší pochybnosti stal buldok jménem Džok od Karla Havlíčka Borovského. Pes za svou lásku k člověku

²⁹ Citováno dle Irena ŠTĚPÁNOVÁ, *Renáta Tyršová*, Praha - Litomyšl 2005, s. 25.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Citováno dle M. LENDEROVÁ, *Vždy s oddaností*, s. 39.

³² Jan NERUDA, *Týden v tichém domě*, in: *Povídky malostranské*, Praha 1885, s. 1-86.

dokonce zaplatil životem. V roce 1851 Havlíček tento moment v díle nerozepsal nikterak srdceryvně, ba spíše ironicky: „*Ale Džok, můj černý buldok, / ten je grobián, / na habeas corpus tuze zvyklý, / on je Angličan. // Málem by byl chlap přestoupil / jeden paragraf, / již na slavný ouřad zpod postele / udál: Vrr, haf, haf! // Hodil jsem mu tam pod postel / říšský zákoník, / dobře, že jsem měl ten moudrý nápad, / již ani nekvík.*“³³

Snad šlo o snahu zakrýt uměleckou přetvářkou bolest pociťovanou nad ztrátou blízkého přítele, neboť na rozdíl od Karla Havlíčka časopis *Svět zvířat* odkryl svým čtenářům jinou verzi tohoto známého příběhu. Havlíček se podle sdělení Karla Kukly nikdy nedozvěděl, že mu psího druhu zastřelili. Popis uvedený v *Tyrolských elegiích* by proto musel být pouhou smyšlenkou o osudu buldoka, nikoli příměr k autorovi známé situaci. Podle zprávy ze *Světa zvířat* se jednalo ne o banální, ale naopak velmi bolestivou zkušenost českého literáta s násilným odloučením od věrného společníka. Zraněný a zbitý Džok, „... za vězeňským vozem utíká klopýtaje, sotva popadáje dechu, přece jeden jediný jeho přítel strašně kvíle a nařikaje!“,³⁴ se vrhal za lidmi, kteří mu odváželi pána. „*Jezdcové ohlíželi se ustrašeně, spílali i láli psu zuřivě v patách je stíhajícímu a konečně jeden z nich vytrhnul z pasu karabinu střelil tam, odkud poplašný štěkot zazníval.*“³⁵

Odchod psa byl v devatenáctém století v řadě případů vnímán jako rodinná tragédie. Spisovatelka Sofie Podlipská, sestra Karoliny Světlé, o jedné takové zanechala 13. ledna 1896 zprávu ve svém deníku: „*Trapný den a skutečný bol o psa Vořecha, který byl u pohodného zastřelen... Pláču o něj jak o člověka a moje Ludmila je všecka uchváčena. Skrýváme ten žal před dětmi. Měli jsme toho psa právě deset let. On nás miloval. Jak dívaly se ty jeho oči na nás. Jak byl mé Ludmile oddán, jak zbožňoval ty děti. Ne, není hříchem splácet takovou náklonnost a oplakávat takovou jiskru lásky.*“³⁶

Přes nejasné právní struktury a nepřesně vymezená pravidla pro postihy lidských trýznitelů se psům přeci jen dostávalo zvláštní péče a pozornosti a často vřelého přijetí ze strany celé rodiny. Běda spíše tvorovi, který člověku přivykl natolik, že sám nepřežil smrt svého pána. Romantická tematika zkroušené psí duše se v literatuře objevovala častěji nežli nelichotivá kritika zvířata mučící lidské společnosti.

³³ Karel Havlíček BOROVSKÝ, *Tyrolské elegie*, Praha 1980, s. 13-14.

³⁴ Karel KUKLA, *Buldog „Džok“ Karla Havlíčka Borovského*. *Svět zvířat* 4, 1900, s. 2. Sepsáno dle pramenů jednatele *Spolku k ochraně zvířat pro království České* Josefa Hudla.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Citováno dle M. LENDEROVÁ, *Vždy s oddaností*, s. 40.

V případě druha panského kočího v básni *Václavovi psi* dojemný příběh tragicky vygradoval ve chvíli, kdy pes žalem nad ztrátou zemřel na hrobě čerstvě pochovaného muže.³⁷

Poměrně svéráznou a především ne tak vřele zabarvenou poznámku týkající se psího společníka z mládí nabídl také Alois Jirásek ve svých pamětech, prvně vydaných roku 1910: „*Opodál místa, kdež dnes u řeky stojí lázničky, kterých tenkrát nebylo, výše ke strži šerila se skupina malých olší. Pod nimi zahrabali našeho psa Metrnicha. Zastřelili jej, neboť vzteklina se začala na něm jevit. Vzpomínám tu na něj pro jeho jméno, dané mu jistě roku 1848 po všemocném ministrovi.*“³⁸ Český literát se zde sice neprojevil jako přehnaně útlocitný milovník zvířat, ovšem představu o postavení, významu a citu ke psovi v rodině svými slovy rozhodně nabídl. Neboť co vystihuje jedinečnost přístupu člověka ke zvířeti lépe nežli schopnost vnímat čtyřnohého společníka s humorem a nadsázkou?

Především však Jirásek na psy a jejich význam pro utváření příběhů upozornil ve slavném románu *Psohlavci*. Dílo původně vycházelo na pokračování v časopise *Květy* (1883-1884). Knižně bylo publikováno roku 1886 a později je kresbami doplnil Mikoláš Aleš. Stojí za zmínku, že termín „*Psohlavci*“ používal pro označení lidí z Chodska i národní buditel Josef Ambrož Gabriel.³⁹ Novodobý obsah pojmenování je odvozen od charakteristického chodského psa, jehož kresby se kromě Alšových děl objevují v pracích Jaroslava Špillara, Ferdinanda Velce a Václava Malého. Podobu rovněž ilustrují modely soch od Václava Hoška, Jana Štursy a Čenka Vosmíka (autor Kozinova pomníku v Hrádku u Domažlic). Hlava chodského psa se stala symbolem českých skautů - junáků - a v květu lilie se její obraz zachoval dodnes.⁴⁰

Navzdory cenným pramenům osobní povahy představují jeden z nejbohatších zdrojů povídání o psech a jejich pánech některé z uměleckých prací Jaroslava Haška, který do české prózy vnesl prvek ironie, nadsázky a sarkasmu. V dějinách české literatury má tento spisovatel, svého času redaktor časopisu *Svět zvířat* a mimo jiné tvůrce díla *Můj obchod se psy* z roku 1915, neobyčejné místo. Obvykle mu bývá vytýkána sebestřednost, drzost a mystifikace. Vysmíval se ctižádosti svých kolegů

³⁷ Srov. František VALOUCH, *Netrýzníš zvířátek. Slovo k naší mládeži*, Tábor 1856, s. 38-39.

³⁸ Alois JIRÁSEK, *Z mých pamětí*, Praha 1980.

³⁹ Srov. Josef Ambrož GABRIEL, *Královské město Sušice a jeho okolí*, Praha 1868.

⁴⁰ Více informací chodskému psu srov. J. FINDEJS a kol., *Česká národní plemena psů*, s. 142-143.

a literární činnost se snažil prezentovat jakou pouhé řemeslo. Místo ocenění se mu proto častěji dostávalo nepochopení.⁴¹

Haškovy literární figury byly odleskem jeho bohémského, neuspořádaného života, ovšem působení v redakci slavného periodika lze právem považovat za jednu z jistot, jichž se autorovi v životě dostalo. Nebylo by účelné zkoumat ji jako pouhý rozmar. Důkazem pro takové tvrzení budiž Haškův celoživotní vřelý vztah ke psům, jenž se odrážel v jeho díle. Příběhy psích hrdinů vylíčil barvitě, s citem a porozuměním. Ať už se jednalo o osudy dobrmana c. k. četnického rotmistra Theodora Rottera,⁴² případně o některou z Haškových humoresek, vždy přišla ke slovu láska a oddanost spojená s humorem.

Jedna obzvlášť zdařilá povídka nese název *Vojenský pes pana hejtmana*⁴³ a vypráví o psím kamarádovi, který roztrhal „svatý prapor“ setniny, aby si jím jeho pán mohl zabalit krk. V nepřeberné řadě anekdot a historek se zvířecí tematikou zaujme takřka pověst *Ohař pana barona*⁴⁴, líčící společenský pád pana Dekkera z Přehořova, jenž s sebou ke dnu stáhne také svého psa Zebora. Nelehký úděl nejlepšího přítele člověka je přesto vylíčen laskavě, i když s patřičnou známkou sarkasmu a kritikou přetvářky. Nabízí se však otázka, do jaké míry bylo o psy postaráno z pohledu práva.

Sféra ochrany zvířat zůstávala po dlouhá léta nevyřešena. Pes byl společností devatenáctého věku mnohdy jen tolerován, nikoli stavěn nad ostatní zvířata. Navzdory veškerým znalostem ohledně psího temperamentu a možností využití různých plemen nelze pouze konstatovat, že by tato skutečnost svědčila o poznání a přístupu srovnatelnými s úrovní dnešní doby. Prameny popisující využití psí kůže, kostí či sádla by dnešní euroatlantické společnosti tak etické a přijatelné jistě nepřipadaly. V Německu se ze psích kůží v minulosti běžně vyráběly čepice, tašky, rukávníky, střevíce i rukavice. Klih lidé připravovali ze šlach a kostí a psí sádlo sloužilo jako mazadlo kol a lék proti tuberkulóze. Za lidskému zdraví velmi prospěšnou byla považována „řecká běl“, méně vznešeně řečeno psí trus.⁴⁵

⁴¹ Více informací k autorovi srov. Boris MĚDÍLEK (ed.), *Bibliografie Jaroslava Haška. Soupis jeho díla a literatury o něm*, Praha 1983.

⁴² Srov. Jaroslav HAŠEK, *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*, Praha 1921-1923.

⁴³ Srov. TÝŽ, *Satiry a humoresky*, Praha 1955. Původně vyšlo v *Národních listech* roku 1903.

⁴⁴ Srov. TÝŽ, *Abeceda humoru*, Praha 1960.

⁴⁵ Řekové prvně upozornili na použití, proto název „album graecum“. *Brehmův ilustrovaný život zvířat II*, Praha 1938, s. 46.

Kromě využívání částí psího těla na výrobu spotřebního zboží, nedostatečně pevné právní oblasti a organizovaného, obhájci práv zvířat kritizovaného výzkumu a boji proti bezpráví se pes nejednou stal terčem dětské krutosti. Rafinovanost mládeže si s praktikami dospělých mnohdy nezavdala. Kupříkladu příslušník a rovněž jeden ze zakladatelů realistické strany, Jan Herben, „jen nerad vzpomínal, kterak s ostatními kluky na kvetoucí švestce oběsili psíka jménem Čokrle, a protože dlouho neumíral, dotloukli ho kamením a zahrabali do hlíny.“⁴⁶

Dětským praktikám obdobným způsobem dlouhou dobu přizvukovaly samotné normy pro vybíjení zvířat, které podobnému chování zdaleka nezabraňovaly. Až roku 1854 konečně došlo k utužení právních poměrů vzhledem ke zvířatům a k zesílení trestů za jejich trýznění. Komukoli, kdo by je byl týral, hrozil právní postih. Do samotného konce devatenáctého století však zůstalo běžnou praxí masové vybíjení všech psů, kteří mohli, byť je teoreticky, přijít do styku se zvířetem nakaženým vzteklinou.⁴⁷

Ve jménu práv veškerých zvířat pozvedl hlas teologický spisovatel František Valouch v úvodu ke své knize *Netrýzníš zvířátek*. Dílo, jež bylo určené zejména jako školní literatura, lze právem považovat za v Čechách bezmála první literární počín s tematikou obhajoby nároků zvířat. Autor opakovaně apeloval nejen na náboženské svědomí čtenáře, ale také se dovolával platných právních předpisů. Kdo je moderní, ten se staví proti týrání všech božích tvorů. Vždyť i „sami světší zákonové proti svévolnému trápení zvířat ostře se ozývají (sic!), jako k. p. vidno z nařízení našeho nejmilostivějšího Zeměpána dne 20. dubna 1854, v říšském zákoníku č. 96.“⁴⁸

Osvěta Františka Valoucha a jemu podobně morálně smýšlejících autorů se však zjevně nesečkala s valným úspěchem. O této skutečnosti svědčí přetrvávající stížnosti odborné i laické veřejnosti na metody vědců zkoumajících fyziologii psů a dalších

⁴⁶ Citováno dle M. LENDEROVÁ, *Vždy s oddaností*, s. 39.

⁴⁷ Legislativa se držela § 35 zákona z 27. února 1880: „Na vyhubení jistých druhů zvířat (psů, lišek, vlků a podobných), mezi nimiž panuje vzteklina, mohou být od politického úřadu okresního uspořádány hony a nadhánky.“ Proti zákonu se prvně postavil vídeňský soud za předsednictví hraběte ze Schönbornu dne 28. června 1900, když rozhodl proti utracení psa, jenž měl být z pouhé možnosti styku s nakaženým jedincem zastřelen. Majitel, pan Antonín Pohl z Ebersdorfu, dostal rozkaz utratit své dva lovecké psy žijící v oblasti, kde se vyskytla vzteklina. Nedovedl se však jednoho ze svých psů zřít a celý problém rekuroval k ministerstvu vnitra. Zvěrolékař Antonín Binder byl v zásadě proti dalším průtahům, ale strana JUDra. Arnošta Königa uhájila názor žalující strany, že přeci není možné utratit zvíře jen na základě domněnky o možné nákaze. Srov. zpráva z *Národních listů* ze dne 2. září 1906.

⁴⁸ F. VALOUCH, *Netrýzníš zvířátek*, s. 1.

živočichů za použití metody vivisekce.⁴⁹ Měsíčník *Svět zvířat*, jenž v Praze vycházel v letech 1897 až 1922,⁵⁰ se v rámci snahy zabránit opakovaným krutým pokusům na zvířatech dokonce osmělil jmenovat a veřejně zatratit osobnosti soudobé vědecké obce, které se dopouštěly takového týrání.⁵¹

Se stejnou pravidelností a neodbytností jako ochránci zvířat se ozývala ta část společnosti, která o přítomnost psů nestála. V tisku byly co chvíli zveřejňovány stížnosti na nepořádné chovatele psů.⁵² Česká veřejnost již delší dobu volala po důslednějších opatřeních, která by zabránila podporování chudiny. K tomu podle žalobců přispívalo volné držení psů kýmkoli, kdo nebyl schopen či ochoten si své zvířecí společníky ohlídat, aby neohrožovali řádné občany. Celá věc se z toho důvodu dotýkala chudých obyvatel stejně jako zámožných měšťanů. Při přihlédnutí k dosavadní chaotické evidenci zvířat bylo nasnadě, že jednorázové vyřešení nebude možné. Prozatím bylo přibývajícím stížnostem na chovatele vyhověno zákonem, který zavedl poplatek za držení psa ve výši nanejvýš čtyř zlatých ročně pro město a dvou zlatých pro venkov.⁵³ Tak se mělo zabránit rozmachu chovatelů a počtu držovaných psů. Postup se však ukázal jako nedostačující a bylo třeba zdokonalit dohled nad dodržováním předpisů.

Držení psa bylo mnohými stále viděno jako pouhý luxus, který by neměl být upřednostňován na úkor klidu v ulicích. Někdy oprávněně, jindy z pouhé zlosti byl pes obviňován z bezdůvodného napadání chodců. Žaloby se snášely na hlavy nedůsledných chovatelů, kteří nedodržovali nařízení o uvazování psů na řemen, jak přikazoval

⁴⁹ Oficiální stanovisko vědecké obce, srov.: „*Vivisekce... jsou nezbytny pro pokrok fyziologie a tudíž i pro pokrok vědy lékařské a ranhojičství... Mají míti za účel vždy určitý, dobře vytknutý cíl vědy...*“ *Národní listy* ze dne 15. dubna 1888.

⁵⁰ V rozmezí let 1923 až 1930 vycházel časopis pod názvem *Život v přírodě*.

⁵¹ „*Tak honosí se: professoři C. Aronsohn a J. Sachs v Berlíně... professor Deutschmann... professor Koja... doktor Busch...*“ Článek *Vivisekce*, *Svět zvířat* 2, 1898, s. 7-8.

⁵² Srov. záznam ze soudního přelíčení s poštovním komisařem, jehož pes ohrožoval obyvatele domu na Vinohradech. „... *pan Bernard Michel žalován byl pro přečin dle §§ 35. a 45., jehož dopustil se neuposlechnutím kontumačního nařízení obecního úřadu vinohradského ze dne 18. února, dle něhož měli všichni psi na Vinohradech až do 30. dubna co nejbedlivěji střeženi a náhubkem opatřeni býti.*“ *Rubrika Ze soudní síně*, *Národní listy* ze dne 12. října 1886.

⁵³ Srov. článek *Pes v Praze*, *Časopis Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém* 1, 1881, s. 174. Pro zajímavost: roku 1912 byla roční daň ze psa pro Prahu zdvojnásobena. Srov. Michal CÍSAŘOVSKÝ, *Český pes - stručná historie české kynologie v datech*, *Svět psů* 15, 2009, s. 60.

Policejní řád.⁵⁴ Paragraf uvedeného zákona omezující pohyb psů byl velmi přísný,⁵⁵ avšak společnost se takového trestání neposlušnosti chovatelů hlasitě dovolávala. Některým byl i tento řád málo. „*Kdyžby daň ze psů byla ustanovena, zmenšil by se počet nepotřebných a obtížných bestii těch a předešlo by se nebezpečství, jaké pokousáním od nich hrozí, zvláště když běsnost je napadne*“,⁵⁶ komentoval situaci v hlavním městě nespokojený pisatel do novin.

Až rok 1873 přinesl do státní sféry výrazné změny v chovu. Právo uložit daň za držení psů ve své oblasti získaly přímo obce. Úpravou zemského zákona ze dne 29. března toho roku měli být z povinnosti platit daň částečně osvobozeni pouze majitelé hlídacích a mysliveckých psů a štěňat do věku čtyř měsíců.⁵⁷ Ačkoli bylo v zákonu výslovně uvedeno, že maximální výše taxy jsou právě čtyři zlaté, v Praze začalo vybírání na nejvyšší částce. Na Staroměstské radnici byla záhy otevřena kancelář, v níž tři úředníci dohlíželi na vybírání daně. Že šlo o událost nikoli jednorázovou, ale evidence psů trvala déle, doložila zpráva z následujícího roku, podle níž „*během předešlého téhodne zapláceno bylo od majitelů za 1345 psů 5166 zl. daně*.“⁵⁸

Nadšením zrovna neoplývající reakce majitelů psů na zavedení daně na sebe nenechala dlouho čekat. K již tradičním stížnostem na adresu chovatelů neposlušných psů, kterých mimochodem s ustanovením daně nijak výrazně nebylo, se přidaly ještě stesky nad nutností platit další peníze navíc. Časopis *Lovecký obzor* vydal trefný komentář, v němž usoudil, že „*milovnictví psů, jak se zdá, značně polevilo od té doby,*

⁵⁴ „*Policejním řádem jmenují se vůbec předpisy a veškerá s nimi pojatá ustanovení policejního zákona, jichž úřadové a obce, výkonnou policejní správu sobě svěřenu mající, ve všech odvětvích policejní služby šetřiti a o jichž náležité plnění ustavičně se starati a přičiňovati mají.*“ Maxmilian OBENTRAUT, *Samospráva obce v království Českém II*, Praha 1863, s. 284.

⁵⁵ Dle § 35 zákona: „*Zbyteční psové nemají se držeti a každý bez pána mimo dům se nalézající a dle předpisu neopatřený pes má býti od pohodného, jenž k tomu ustanoven jest, chycen a zabit. Jako bez pána jsoucí považují se všickni psové, kteří buďto žádným obojkem, na němž se jméno jich majitele nalézá, opatření nejsou, a neb kteří třebas s obojkem bez svých pánů, zvláště pozdě na večer po ulicích běhají.*“ *Policejní řád*, in: Tamtéž, s. 245.

⁵⁶ Srov. rubrika *Hovorna a Poptavárna*, Posel z Prahy ze dne 28. března 1859.

⁵⁷ Srov. *Zákony a nařízení ve věcech obecní a okresní samosprávy na ten čas platné v království Českém II. Zákony o vyhošťování a honění postrkem, o dani ze psů, o ochraně vzdělávání země, nařízení proti tulákům a zahálečům, předpisy o vybírání a vymáhání daní, instrukce v záležitostech přípravních, předpisy o ubytování vojska a četnictva a o oboru působnosti politických úřadův správních*, in: *Sbírka zákonů 19*, Praha 1875, s. 337-353.

⁵⁸ *Národní listy* ze dne 23. února 1874.

kdy ustanovena zvláštní daň pro majitele psů. Nerušeně můžeme nyní procházeti vesnicemi, kde dříve musili jsme se, v pravém slova smyslu, protlouci s holí v ruce, provázení jsouce ohlušujícím koncertem psů z celé vesnice.⁵⁹ Důvod, proč byl poplatek vybírán, se zdál být splněn.

Spolu s jeho zavedením se téměř okamžitě objevila polemika o rozdílu mezi počtem psů, za něž majitelé daň platili, a množstvím neplatičů. „Známe sami lidi, jimž dosti obtížno ročně 4 zl. daně platiti, kteří však tři až pět psů živí.“⁶⁰ Vychytralí chovatelé se naučili daný zákon obcházet tak, že zkrátka uhradili sazbu pouze za jednoho psa a poté podle potřeby střídali jedinou psí známku pro všechny své držené psy. Zdálo se, že prvotní snaha zabránit chovu většího počtu psů méně movitými lidmi vzala rychle za své.

Daň nemohla sloužit jako pravidelný příspěvek do městské pokladny. Měla fungovat coby omezování počtu držených psů a zabraňovat obvyklým střetům majitelů s pokousaným člověkem a následnému problematickému řešení situace. „Upozorňujeme na tyto poměry hlavně z té příčiny, že, stane-li se někdy neštěstí, pokouše-li pes pominutý někoho, ihned veliké reptání v lidu nastane a přemnoží pokládají za svou nejpřednější povinnost, každého psa jen zabítí.“⁶¹ Navzdory ustanovení poplatků a nemilosrdným zásahům z řad pohodných se na ulicích mnoho nezměnilo a vzteklí psi se čas od času vyskytovali i nadále.⁶²

Zavedení taxy se omlouvalo především nutností zásahu proti takovým lidem, kteří si ze psa dělali otroka a nehlídali jeho zdravotní stav, což prý mohlo vést ke snadnějšímu rozšíření vztekliny. Právní opatření navíc mohlo ulehčit práci pohodnému, člověku, který měl na starost hlídání ulic města. Přesto vzhledem k jeho dalším povinnostem nebylo možno zajistit trvalý dohled nad toulavými psy bez policejního dozoru, který by rovněž znamenal důkaz autority úřadu určeného k výběru daní.

⁵⁹ Rubrika *Kynologické črty*, Lovecký obzor 3, 1900, s. 7.

⁶⁰ Článek *Pes v Praze*, s. 175.

⁶¹ Tamtéž, s. 174.

⁶² Český tisk často informoval o střetech s nakaženými psy. Odstrašující případ zaznamenal např. *Spolek ku ochraně zvířat pro království České* roku 1901. Jednalo se o psa, jenž pokousal další zvířata, která musela být kvůli pravděpodobné nákaze vzteklinou utracena. Pohodný zastřelil celkem osmdesát psů, což vzedmulo vlnu nevole. Několik hospodářů se rozhodlo podat na něj oznámení, v důsledku čehož někteří poslanci *Českého sněmu* poslali interpelaci k místodržiteli. Kromě nedůsledného výkladu zákona o nemocech zvířat se projednávaly prořešky jednotlivých osob, které zanedbávaly péči o své psy. Srov. M. CÍSAŘOVSKÝ, *Český pes*, s. 61.

K žádné podobné změně ale nedošlo a instrukce pro rasa zněly jasně: „*Pohodný má psy, kteří se bez pána potulují, jsou kousaví, nejsou na řetěze, nemají předepsaný obojek aneb náhubek, pak psy, pro vzteklost podezřelé aneb vzteklé chytati a na pohodnici odvézti neb odnésti.*“⁶³

Za nejznámější pražský popravčí rod byli považováni Nešverové, kteří funkci pohodného neboli antouška zastávali po mnoho generací. Z doby jejich působení v sedmdesátých letech devatenáctého století pocházejí časté zmínky o takzvaných „rasovnách“ či „pohodnicích“.⁶⁴ Někdy se objevovala také pojízdná zařízení určená pro odchycená zvířata, přesněji káry předcházející dnešním útulkům pro psy. Rasovny se kvůli společenskému vnímání pohodného jako člověka nemorálního a nečistého nacházely v odlehlejších částech města, v případě Prahy například v Kavčích horách. Další zařízení byla vybudována v oblasti Karlova a na Pankráci.

Až do roku 1899 bylo na základě ustanovení kontumačního zákona⁶⁵ nutné každého odchyceného psa po třídním pozorování utratit. I když byl ukraden, ztratil známku nebo se jen nešťastnou náhodou zatoulal, nebyla naděje na jeho navrácení. Ras byl postiženými majiteli často žádán, aby odchycená zvířata vrátil, ale většinou bezvýsledně. Jistě na tom měla zásluhu ještě ta okolnost, že státní sférou byla schvalována technika vivisekce, jejíž přívrženci s pohodnými úzce spolupracovali. Výnos c. k. místodržitelství od roku 1876 stanovil odměnu ve výši jednoho zlatého a třiceti krejcarů tomu, kdo dodal psa patologickému ústavu.⁶⁶

Majitelé čtyřnohých miláčků se pohodnému vyhýbali, seč mohli, ale v hodinách mimo jeho službu pramálo dbali nařízení nasazovat psům náhubek a řemínek. Na druhou stranu strategie pohodného nebyla zcela nezištná, když se snažil chytat především drahocenné psy, u nichž měl jistotu, že majitel zaplatí pokutu za odchyt. Psí chátru často nechával volně pobíhat, neboť by za ni pravděpodobně nic nezískal. Proto se z odchytu - respektive rozhánění psí chudiny - leckdy stávalo jakési trapné divadlo pro kolemjdoucí a zejména pro děti.

⁶³ *Sbírka zákonů 19*, s. 345.

⁶⁴ Jednalo se o jakési stanice, kde byly na velkém dvoře umístěny klece opatřené mřížemi, kam se zavírali zvířecí tuláci. Do zdí byly upevněny hřeby, na něž se zvířata určená k utracení věšela. Srov. *Národní listy* ze dne 15. dubna 1888.

⁶⁵ Kontumační zákon upravoval zdravotnické postupy, které měly zabraňovat šíření nakažlivých nemocí.

⁶⁶ Srov. M. CÍSAŘOVSKÝ, *Český pes*, s. 61.

Z dochovaných zpráv a barvitých popisů ze života psí chudiny a tuláků lze usuzovat, že s odchycenými zvířaty bylo od okamžiku, kdy se dostala do rukou rasa, obvykle zacházeno jako s věcmi. Zřízcenci pohodných lapali psy do sítí a ve velkých počtech je na vozících sváželi do rasoven, kde se zvířatům nedostávalo žádné zdravotní péče. Buď byla na místě zabita nebo odvezena do patologického ústavu. Na dodávání psů dohlížel ústavem pověřený jedinec, jenž si psy k výzkumu vybíral přímo v pohodnicích. Za rok 1887 takto skončilo pod rukama pracovníků patologického ústavu šest set padesát psů.⁶⁷

Pokud byl pisatelům stížností na toulavá zvířata znám postup, kterým stovky psů, koček a dalších každoročně ve jménu vědy zahynuly, zdá se nepochopitelné, že jen část veřejnosti⁶⁸ bojovala za zrušení vysloveně tyranské metody, zatímco další skupina ji schvalovala. Navíc měla veškerá opatření proti zákrokům na zvířatech zůstat v případě jiných tvorů než psů i nadále nedotčena. „*Nechť šetří se aspoň psů, těchto přátel našich, ochranců našich krbů. Je-li třeba nezbytně i jich, nechť vyvolí se dva z nich, nejvýše deset, za rok, avšak nechť nikdo nedělá si kratochvíli z hrozných muk zvířete, kteréž často jest lepším než přemnohý člověk!*“⁶⁹

Nepřátelskou situaci mezi pohodnými a majiteli psů částečně vyřešil návrh *Spolku ku ochraně zvířat v království Českém*, který právě roku 1899 vedl ke zřízení pražské přechovavací a pozorovací stanice k ochraně psů. Zařízení sloužilo jako azyl pro odchycené psy, odkud si majitelé mohli své čtyřnohé druhy vyzvednout i po uplynutí do té doby definitivní třídenní lhůty, po níž zvířata bývala usmrcena. Utraceni byli jen ti jedinci, které zvěrolékař během povinného vyšetření ve stanici shledal nemocnými.

Pohodní byli motivováni zvláštní odměnou, která jim byla za doručení psa na pozorovací stanici vyplacena.⁷⁰ Přísná pravidla kontumačního nařízení byla pro další léta omezena c. k. policejním ředitelstvím a hejtmanstvím. Pouze zasahování proti volně pobíhajícím psům bez náhubku a dozoru majitele bylo i nadále „*oprávněné a se zákonem se srovnávající.*“⁷¹

⁶⁷ Srov. *Národní listy* ze dne 15. dubna 1888.

⁶⁸ K roku 1899 čítala Praha s předměstím více než tři tisíce majitelů psů. Srov. M. CÍSAŘOVSKÝ, *Český pes*, s. 60.

⁶⁹ *Národní listy* ze dne 15. dubna 1888.

⁷⁰ *Národní listy* ze dne 23. srpna 1899.

⁷¹ *Národní listy* ze dne 24. října 1905.

Svou roli v zákazu masové izolace psů sehrála nejen spolková snaha zamezit trápení zvířat, ale i důvody zdravotní. Začarovaný kruh, jenž začal řešením výskytu vztekliny u psů na ulicích, u této choroby nakonec rovněž skončil. Třebaže se zavedení daně ze psů v počátcích pojilo s odstraněním chovatelů-neplatičů, tudíž pravděpodobnějších zdrojů nákazy, zkázou psů se nakonec ukázala být zrovna kontumace, důsledek odchytu toulavých psů. „Právě ona přísná kontumace, která má vzteklinu u nás zameziti, stává se metlou našich psů a místo aby vzteklině zabránila, vlastně ji zaviňuje. Jsou to ona přísná kontumační nařízení, dle nichž musí pes býti opatřen kovovým náhubkem, který psu působí velkou trýzeň, činí ho nervosním, činí z něho choré zvíře...“⁷² Náhubek sám o sobě může vzteklinu způsobit jen při znečištění slinami od již nakaženého psa. Podstatnější je, že při izolaci psů mohlo kvůli jejich vzájemnému kontaktu snáze docházet k nákaze ještě zdravých jednotlivců od chorých zvířat, a to s větší pravděpodobností, než kdyby ke kontumaci vůbec nedošlo.

Ke zlehčení situace mezi přívrženci i odpůrci daně, provázené spory s pohodnými, se český humoristický tisk zhostil úlohy mluvčího psů a publikoval množství vtipů a písni pohotově komentujících poměry. *Truchlivá píseň pražského pejska roku 1873* promlouvá za všechny daní postižené, už tak těžkým osudem zkroušené psy v čase, kdy „volnosti je málo dosti, a teď ještě bez lítosti trhla daň na nás.“ „Autor“ si stěžuje na nutnost nosit náhubek a vodítko a na změnu přístupu páníčka ke své osobnosti po zavedení daně.⁷³ Ve své době zatracovaný poplatek kromě obecných údajů o výši taxy a počtu evidovaných psů zprostředkovaně nabízí cenné informace o vztahu mezi tehdejšími chovateli a jejich čtyřnohými společníky.

Fiktivní pes Amidorek z povídky v *Humoristických listech* pro změnu rozvinul teorii, jaké časy mu nastanou. „Můj pán od té doby, co platí daň ze sebe, myslí, že se s ním nakládá jako se psem“, rozumuje zvíře a přemýšlí, že snad „se mnou, až budu daň platit, bude se nakládati jako s pánem - rozumí se, že ne jako s mým pánem, neboť pak by to bylo pěšky jako za vozem.“⁷⁴ Zamýšlí se, zda bude jeho pán platit daň také z tchyně, kterou fenou nazývá, a přemítá, proč má být placena taxa za psy žijící z odpadků, zatímco majitelé řeznických psů ji platit nebudou. „Pořádný, poctivý pes musel by se tu dopálit, kdyby nevěděl, že už je to ve světě vůbec zvykem, aby ti, jimž se

⁷² *Národní politika* ze dne 29. července 1909.

⁷³ *Humoristické listy* ze dne 18. října 1873.

⁷⁴ Tamtéž.

*nejlíp vede, neplatili nic, třeba že jinak zase „platí“ všechno.“*⁷⁵ Znamka na obojku byla pro pisatele vtipnou alegorií na skutečnost, že nové daně měli všichni po krk, a někteří šprýmaři se dokonce pokusili obejít obtěžující zákon svérázným tvrzením, že oni přeci nechovají psy, ale feny.

Reakce na společenské dění svědčí o důležitosti tématu chovu psů v českém prostředí. Základní úlohou psa vždy byla služba člověku v co nejširším možném záběru, ať se v praxi jednalo o cokoli. Navzdory rozmáhajícímu se chovatelství čistokrevných plemen byl nejčastěji vídaným typem psa nečistokrevný, užitkový pomocník. Není pochyb, že pro leckterého majitele bylo takové zvíře cennější a bližší nežli jakákoli ušlechtilá rasa s jedinečným rodokmenem. Stačí si připomenout některé z oblastí lidského působení, ve kterých se pes vyskytoval. Přizpůsobivost a pružnost vedla ke ztvárnění zvířecího druhu v umělecké sféře. Dostalo se mu ocenění za statečnost, fyzickou krásu a psychické předpoklady. Stal se přímým účinkujícím v mnoha oblastech kultury. Vystupoval jako akrobat v cirkuse, herec ve filmu, hrdina románu. Dodal člověku nápad pro jeho tvorbu a z pohledu sociologie se stal nesporným prvkem kulturní sféry. Nabízí se však nutná otázka, jak podobná tvrzení doložit.

Potřeba porozumět a zaznamenat myšlenky srozumitelnou formou se promítla do vzniku relativně nového, cenného historického pramene. Mnohé se o vztahu člověka ke zvířeti dá vyčíst z dochované historické fotografie, která je někdy schopna sdělit více než přesně formulovaný text. Oblast kynologie není v tomto směru výjimkou, naopak výrazně přispěla ke směru uměleckého vývoje. Fotografie doplňuje nákrasy z dobových publikací jasnější představou o podobě psích oblíbenců. Na rozdíl od cílených ilustrací knih a časopisů však nelze snímky bez určitého zařazení hodnotit jinak nežli poměrem mezi konkrétním užitím psa a citem člověka k němu. Rovněž lze v mnoha případech jen předpokládat důvod pro výběr daného záběru. Přesto svou krásou a autentičností záběry zastupují nenahraditelný pramen, který je pozoruhodný složitostí svého vzniku i způsobem, jakým zachycuje a uchovává morální zásady, psychologické postoje i vývoj celé společnosti.

Historická fotografie není jediným dokladem o podobě vztahů lidí k čtyřnohým druhům, ale mnohdy patří mezi určující znaky společenského postavení. Počáteční jedinečnost vynálezu výrazně ovlivnila vznikající prameny, neboť možnost nechat se vyfotografovat byla zprvu bezesporu ovlivněna vyšší pozicí jedince ve společnosti.

⁷⁵ *Humoristické listy* ze dne 18. října 1873.

Snímky psů provázejí dějiny fotografie od jejího vzniku a kromě sociálního postavení zadavatelů jsou ovlivněny snad jen technikami jejich pořizování. Logicky vzato musí být vyloučena možnost pořizovat záběry technikou daguerrotypie, která vyžaduje dlouhý čas expozice. Žádné zvíře nevydrží nehnutě pózovat několik minut.

Až nové techniky zachycování jednotlivých momentů přinesly úspěch. Obliba v portrétní fotografii znamenala objev zvířete jakožto vhodného objektu pro fotografování. Spolu s ním se do fotografického ateliéru přenesly i části přírody a konečně došlo k přesunutí fotografie do skutečného světa a každodenních situací. Pro šlechtickou společnost se navíc prokazatelnou prioritou stalo zachycování loveckých scén a trofejí - většinou s nepostradatelným psem nablízku. Na rozdíl od uměleckých stylů fotografie v jiných oblastech u tématu lovu převládla potřeba naturalistického znázornění dané chvíle. Zachycené momentky fotografů-amatérů i přesně cílené záběry potom dávají nahlédnout do rozmanitých chvil života druhé poloviny devatenáctého století i let pozdějších.

Padesátá léta devatenáctého věku přinesla fenomén upomínkových snímků a částečně tím upustila od doposud stanovené reprezentativní role, volené především již zmíněnými vyššími společenskými vrstvami. Do popředí zájmu se dostaly záběry rodinných příslušníků a přátel, mezi nimi i těch čtyřnohých. Objevily se fotografie opomíjející přítomnost člověka a pro potěšení oka zabírající pouze psa či celou smečku. Kromě takových obrázků začaly vznikat i zdobné kazety a vizitky pohlednicového formátu, které se ve šlechtickém prostředí dochovaly zařazené do osobní korespondence. Z fotografie se v té době stalo médium propojující všechny vrstvy lidské společnosti, o čemž svědčí pestrost volených záběrů z ateliérů, ulice i tiskovin.

Fotografie zachytila psa v jeho rozmanitých společenských rolích. Tvor, jenž lidem věrně sloužil hlavně jako hlídač domu, kde na řetěze celé dny a v jakémkoli počasí strážil majetek a klid ve stavení a na hospodářství,⁷⁶ spolu s ponocným také dohlížel na klid v obci, aby nedocházelo k výtržnostem, krádežím, útokům lupičů nebo

⁷⁶ Důrazně se doporučovalo, aby pes dostal za svou službu možnost každý den se chvíli volně proběhnout a aby měl suché a na zimu zateplené lůžko. Podoba psí boudy ostatně zůstala alespoň na vesnici a v hájenkách do dnešních dob nezměněna. Více k tématu péče o psy např. V. FUCHS, *Všecky druhy psů*, s. 114-116.

škodám způsobeným požárem. Noční hlídač tak s sebou kromě nezbytné svítilny, rohu a hole vodil na vlastní obranu ještě čtyřnohého přítele.⁷⁷

Přes den pes lidem pomáhal při rozvozu zboží, zejména mléka. Dalšími, kdo jej k rozvozu hojně využívali, byli řezníci. Ochranáři zvířat a strážníci dohlíželi na patřičné náležitosti postroje, do kterého byl pes zapřahán, a často byli voláni nebo sami zasahovali v případech týrání zvířat způsobených drátěnými košíky, které se psům zařezávaly do masa. Takové postroje byly okamžitě zabaveny a psi neschopní tahu osvobozeni od dalšího tahání vozíků.⁷⁸

Podobu tažného psa poskytl například nedatovaný snímek fotografa Františka Krátkého, jenž zachytil řezníka se psem před kostelem *Nanebevzetí Panny Marie* v Sedlci u Kutné Hory.⁷⁹ Rozbor dalších záběrů zařazených do příloh této práce pak bude podle témat nabídnut v dalších kapitolách,⁸⁰ jenž se budou věnovat zejména dokladování rozsahu služby psů lidem a osobní rovině chovu. Následující část textu postupně představí dobové poznatky, teorie a diskuse vedené na téma kynologie, uvede názory na původ i smysl chovatelství a nabídne podrobnější náhled na strukturu dobové organizace plemenitby.

⁷⁷ Pro ilustraci srov. dobový snímek ponocného se psem od fotografa Jindřicha Eckerta. „Archiv Scheufler“, příloha 10.

⁷⁸ Dle časopisu *Háj* zpracoval M. CÍSAŘOVSKÝ, *Český pes*, s. 61.

⁷⁹ „Archiv Scheufler“, příloha 20.

⁸⁰ Kromě fotografií a obrazů jsou k vidění další ikonografické prameny pojící se s tématem. V expozici jindřichohradeckého muzea jsou vystaveny malované terče z devatenáctého století, které jsou uloženy v části věnované zbraním ostrostřeleckého sboru. Ten se mimo bojové a přehlídkové scény zaměřil právě na znázorňování každodenního života člověka se psem po boku. A pro opravdu horlivé zájemce o dějiny soužití člověka a psa je možné zmínit *Evropské muzeum psů* v klášteře Marienberg ve spolkové zemi Burgenland v Rakousku, kde jsou mimo obrazový materiál a vypreparované psy vystaveny i psí sošky, těžítka a další.

Počátky kynologie jako vědy. Odborná literatura, spolková činnost, výstavy

Od doby vzniku prvního vědeckého spisu o psech, zvaného *Kynegetikos*,⁸¹ uplynulo více než třiadvacet století. Bylo potřeba dalších přibližně osmnácti set let, než v Anglii sepsal podobné dílo Johannes Caius.⁸² Na první moderní atlas psů si chovatelé museli počkat až do roku 1897, kdy jej nechal vydat holandský hrabě Henry van Bylandt.⁸³ Podobné dílo, o němž bude podrobněji pojednáno v průběhu této kapitoly, vydal také český milovník psů Václav Fuchs.

Zásadní problém česky psané literatury o psech tkví v dlouhodobém nedostatku čistě kynologických spisů. Mezi staršími literárními záznamy se častěji než se psy lze setkat se zmínkami o šelmách psovitých, zejména o vlkovi. Stanislav Komárek ve studii o psech v dějinách⁸⁴ uvádí přímo český zdroj, když se dovolává *Velké didaktiky* Jana Ámose Komenského. V tomto spise autor líčí několik případů ze středověké a raně novověké Evropy, kdy mezi vlky vyrůstaly děti.⁸⁵

Téměř nepřeberné množství literatury skýtá oblast myslivosti a lovu. Jedním z vůbec prvních podrobných výčtů plemen loveckých psů na našem území jsou veršované, latinou a češtinou psané slovníky lékaře Bartoloměje z Chlumce. Díla *Bohemář* a *Glosář* z druhé poloviny čtrnáctého století podávají důkaz o skutečnosti, že psi byli po dlouhá staletí chováni především za účelem lovu,⁸⁶ kterážto situace zůstala ve velké míře nezměněna až do nedávné minulosti.

Všeobecné znalosti o zvířatech zůstávaly dlouhou dobu značně omezené. Když se nejednalo o tvory, s nimiž se lidé setkávali v každodenním životě, většinou o nich společnost vůbec nevěděla či jen přejímala zkreslené, neúplné informace. Pro výzkum staršího pohledu na původ psa a jeho odbornou charakteristiku je nyní nezbytné přesunout se od krásné literatury k atlasům a encyklopediím přelomu devatenáctého a dvacátého století.

⁸¹ Autorství je připisováno Xenofontovi (kolem 428-354 př. Kr.). Srov. Ralph E. DOTY (ed.), *Xenophon on Hunting*, Lewiston - Queenston - Lampeter 2001.

⁸² Dílo *De Canis Anglicas* z roku 1570, 1576 přeloženo do angličtiny. Srov. Abraham FLEMING (ed.), *John Caius. Of Englishe Dogges*, London 1876.

⁸³ Srov. Henry van BYLANDT, *Dogs of All Nations*, London 1897.

⁸⁴ S. KOMÁREK, *Přátelé nejměnější*, s. 35-37.

⁸⁵ Obdobný, zlidovělý hlas těchto příběhů je ve zromantizované podobě slyšet i v díle Rudyarda Kiplinga.

⁸⁶ Srov. Václav FLAJSŠANS (ed.), *Klaret a jeho družina. Slovníky veršované*, Praha 1926.

Výsledky vědeckého zkoumání a odborných závěrů shrnovaly především slovníky. Představovaly tradiční zdroj poznání, syntézy dosavadního vědění a jistotu seriózního podkladu pro další výzkum. Jenže pokud by se čtenář chtěl o psech, jejich kategoriích, chovu či stravování poučit z těchto zdrojů, byl by s několika málo výjimkami nejspíš zklamán.⁸⁷ Údaje ve spisech jsou často zkratkovité, případně málo užitečné, někdy dokonce opsané z jiných děl. Co se týče charakteru jednotlivých slovníků, v podstatě každá větší práce si činila nárok na správnost svého specifického dělení, ale jen málokdy se odvolala na jeho původního autora. Navíc šlo vždy spíše o nápad než o rozpracovanou, další odbornou literaturou podloženou teorii.

Beze sporu nejzajímavější rozpis termínu „pes“ je dohledatelný již v Jungmannově *Slovníku česko-německém*.⁸⁸ Heslo je v tomto díle navíc zakončeno stručným přehledem dalších psovitých šelem a zvířat, jejichž česká nebo německá jména v sobě nesou slovo pes (např. lachtan - der Seehund). Jungmannovo dílo je unikátní netypickým a značně ulehčujícím rozdělením domácích plemen psů do pouhých tří skupin.⁸⁹ Ve slovníku se proto vyskytla jedině plemena *chrtovitá*, *ohařovitá* a *hafanovitá*. Některým tehdy zvláště oblíbeným rasám, jako tomu bylo v případě *psa křepeláka*, *lvíčka* (jinak výstižně zvaného *podpažníček* či *rukávníček*), *maltézáčka* (čili *psa melitanského*), *mopse* (svého času *mupslíka*), *ohaře*,⁹⁰ *ovčáka*, *pinče*,⁹¹ *puidla*⁹²

⁸⁷ Z jihočeských lokalit lze pro názornou ukázkou k dobovému stravování psů zavítat do třeboňského zámku, kde v současnosti část prohlídky vede přes takzvanou psí kuchyni. Zde si návštěvníci mohou prohlédnout schwarzenberské potřeby pro péči o psí smečku, kterou měl na starost tamější psovod.

⁸⁸ Josef JUNGSMANN, *Slovník česko-německý III*, Praha 1837, s. 70-71.

⁸⁹ Připomínka pro srovnání: Václav Fuchs dělil psy na čtyři samostatné třídy s množstvím subkategorií.

⁹⁰ Při charakterizování ohaře čerpal Jungmann také z děl starších autorů. Odvolává se na Ondřeje Klatovského z Dalmanhorstu, Daniela Adama z Veleslavína a Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic z přelomu 16. a 17. století, dále na Václava Jana Rosu z druhé poloviny 17. století a konečně na výklad svého spolupracovníka Jana Svatopluka Presla.

⁹¹ V Čechách téměř neznámého pinče popsal Jungmann s pomocí díla *Savci* od J. S. Presla jako pinčera z plemene ohařovitých. Skutečným odborníkem na toto plemeno však byl Richard Strebel (1861-1940), spisovatel a malíř, jehož kresby a malby byly vydávány v mnichovském časopise *Jugend* v období mezi lety 1912-1919. Dnes již klasické dílo *Die deutschen Hunde und ihre Leistung (Němečtí psi a jejich využití)* upozornilo na bohatství forem dalších plemen a zasloužilo se o pozdější rozvoj německé organizované kynologie. Dle http://www.infoschnauzer.com/clanek_strebel.htm, staženo 22. ledna 2009.

⁹² Pudl, dříve nazývaný pudel, jak je ve slovníku uvedeno, je popsán jako kudrnatý pes s puclatou hubou. Žádné dílo, ze kterého by Jungmann pro popisek čerpal, uvedeno není.

a špice,⁹³ věnoval autor plemenu samostatně stojící heslo. Zveřejnil také názvy některých neobvyklých druhů: *pes malovaný*, *pes rakožravý* či *pes hladový*. Dále Jungmann uvedl jména či zdobněliny názvů jednotlivých plemen psů chovaných ve dvacátých a třicátých letech devatenáctého století: pes anglický (*tarač*), jezevčí (*jamník*), mupslík (*moska*), pastýřský (*šavka*), pudlák (*kudlák*), slídník (*vyžel*), pes vodní (*moska*), řeznický pes a vlkodav (*hafani*) či lehaví a stavěcí psi (*ohaři*). O skutečnosti, že se jednalo o plemena v českých zemích zdomácnělá, svědčilo označení některých jejich jmen jako zastaralých. Sporným bodem však nadále zůstává porovnání Jungmannových pojmenování některých plemen a jmen oficiálních, jako tomu bylo v případě skotského čili šotského barváře, který by snad měl být totožný s bloodhoundem. Je tudíž patrné, že v tomto díle nedošlo k jednoznačné systematizaci plemen. Za zmínku ohledně *Jungmannova slovníku* ovšem rozhodně stojí dlouhý seznam přísloví a pořekadel pojících se s veskrze negativním hodnocením nejlepšího přítele člověka, tedy soupis podobný výčtu přísloví u Františka Ladislava Čelakovského.⁹⁴

Heslo „pes“ rozvádí také *Ottův slovník naučný*.⁹⁵ Důležitý je podobný náhled na problematiku vývoje psa, jak jej zaznamenal i Alfred Brehm, jemuž bude v této kapitole také věnována pozornost. Základní biologické údaje (čeled' šelem psovitých, popis postavy, počet zubů atd.) jsou totiž u Otty doplněny zajímavým tvrzením, že většina psů pochází od vlka evropského, ti ostatní potom ze šakala a dalších typů vlka. Byl-li o tom Jan Otto osobně přesvědčen, není vůbec jisté, protože se přes uvedenou premisu pozastavuje nad způsobem chůze uvedených zvířat. Zatímco vlk a liška kladou při běhu všechny čtyři nohy přímočaře, takže stopa přední a zadní nohy se kryjí, pes běhá „šourem“, tedy tělo při klusu staví ke směru pohybu šikmo, s ocasem často mírně

⁹³ O oblíbenosti plemene špice svědčí způsob, jakým se Jungmann u tohoto hesla rozepsal. Pro detailnější porozumění textu lze čerpat také z článku kynologa a především chovatele německých špiců Karla Kiesenbauera. Tento autor vysvětluje zdánlivě banální poznámku o jiné variantě pojmenování špice, totiž o německém označení *der Pommerhund*. *Pumry* je označení Pomořan, takže původ špice „pumerlíka“ by měl být dohledáván právě zde, ne až na dvoře královny Viktorie, kam byl později zavezen. Královna se zasloužila o velikou oblibu trpasličích špiclíků, ale tento pes byl na tehdejší rakouském území v její éře již chován. Dle http://www.spicove.cz/ple_ost_016.html, staženo 22. prosince 2008.

⁹⁴ K. DVORÁK (ed.), *František Ladislav Čelakovský*.

⁹⁵ *Ottův slovník naučný XIX*, Praha 1902, s. 577-584.

vychýleným doleva. Štěkání nadto autor připisuje výhradně vlivu člověka, neboť divocí psi neštěkají.

Otto vůbec jen velmi stručně představil charakteristiku nejvýznamnějších plemen a jejich vývoje. Zaměřil se spíše na popis společenské užitečnosti psa a důrazně varoval před přílišnou blízkostí zvířete, z níž člověku neplynulo mnoho dobrého. V otázce dělení psů do tříd podle plemen jako mnohý další sám přiznal, že tehdejší klasifikace značně kolísala. Proto uvedl jen sedm nejznámějších skupin a jejich nejdůležitější zástupce: *chrt* (chrt italský, chrt skotský, chrt stepní, ruský barzoj), *dogy* (doga německá, doga kubská, doga tibetská, vlkodav čili mastiff - hafan - pes řeznický, buldok, boxer, mops), *jezevčíky* (jezevčík vydrový), *ohaře* (český, anglický a francouzský ohař), *psy hedvábné* (King Charles, pes novofundlandský, svatobernardský, leonbergský a pudl), *pinčlíky* (teriři, pinčové opičí a hrubosrstí) a *psy domovní* (pes ovčácký, špic). Další zvláštnosti, které ve slovníku Otto zmínil, představovaly spíše lidový pohled na psy. Patřilo mezi ně třeba tvrzení, že pes kouše trávu, má-li se změnit počasí, že se málo potí, krouží kolem místa, kam se chystá ulehnout, a tak podobně.

Nemilým překvapením je vynechání hesla „pes“ ve *Slovníku naučném*.⁹⁶ Světlou výjimku tedy představuje již zhodnocený *Jungmannův a Ottův slovník* a v německém lexikonu Hermana Fürsta se lze pod pojmem „Hund“ dokonce dočíst o odlišnostech ve způsobech stravování psů, a to konkrétně podle jejich využití.⁹⁷ Z dalších, tentokrát opět v české oblasti, se stejnému heslu věnoval ještě *Hospodářský slovník naučný*.⁹⁸ K údajům, které byly dostupné z již dříve vydaného *Ottova slovníku naučného*, tu navíc přibýlo rozdělení psů do čtyř tříd, které ostatně použil Václav Fuchs.⁹⁹

Kromě rozsáhlých slovníků sehrály důležitou roli hlavně odborné monografie. Dvě z nejvýznamnějších děl, souhrnné poznatky o tehdejší vědě v oblasti živočišstva a veterinární péče, pocházely od Aloise Pokorného¹⁰⁰ a Wilhelma

⁹⁶ *Slovník naučný VI*, Praha 1867.

⁹⁷ Srov. H. FÜRST, *Illustriertes Forst- und Jagd-Lexikon*, s. 310-314.

⁹⁸ Srov. *Hospodářský slovník naučný III*, Praha 1914, s. 524-527.

⁹⁹ Údaje z *Hospodářského slovníku naučného* nejsou kromě pasáže věnované výcviku a rolím jednotlivých plemen v myslivosti nic jiného než slovo od slova opsané stránky z díla V. FUCHS, *Všecky druhy psů*.

¹⁰⁰ Srov. Alois POKORNÝ, *Dra. Al. Pokorného názorný přírodopis živočišstva*, Praha 1891.

Zipperlena.¹⁰¹ Publikace podávaly ucelený náhled na systém živočišné říše, psa nevyjímaje, a v případě druhé knihy také popisovaly způsoby léčby domácích zvířat.

Náhled do myšlenkového světa zvířat naopak poskytla publikace Emanuela Kováře *O původě lidské mluvy*, jejíž podstatnou část autor věnoval objasnění shodných znaků lidského a zvířecího chápání. „*O tom, že zvířata mají dojmy, vněmy, obrazy, není sporu. Všichni psychologové to uznávají. Rozdíl vidí se teprve v tom, že člověk má pojmy, zvíře nikoliv.*“¹⁰² Psycholog a lingvista devatenáctého věku byl jedním z prvních českých autorů, který tvory zkoumal nejen z pohledu biologie. V kapitole věnované duševnímu životu zvířat a jeho projevům porovnal pozorování vykonaná na lidech s výzkumy na zvířatech. Konkrétně u psů zkonstatoval, že za daných okolností lze srovnat projevy lidské se zvířecími a naopak. Usoudil, že k výrazům musí vést tytéž pohnutky. „*Poněvadž zvířata mají smysly, a často bystřejší než člověk, mají zajisté i dojmy. A protože mají paměť, mají vněmy a obrazy.*“¹⁰³

Aby se mu od vědecké obce i veřejnosti nedostalo zatracení za snižování člověka na úroveň „pouhého“ zvířete, přisoudil Kovář člověku ještě city složitější, mravní, náboženské a pro vznešenost, které předpokládají již pokročilejší rozumový vývoj. „*Těž co se týče chtění, liší se člověk od zvířete až na vyšším stupni rozumovém, že chce věci vzdálené, že k jejich dosažení stopuje promyšlené plány, že vyznamenává se nad zvíře předvídatostí; na nižším stupni liší se nejvýše jemností projevů chtění.*“¹⁰⁴

Na rozdíl od dalších vědeckých kapacit zkoumané doby se tak Kovář jako jeden z mála zaměřil na typický popis psa, jeho přijímání společností a vymezení lidskými smysly. Dodal ryze biologickému pohledu chybějící psychologický rozměr a prozkoumal znaky, na jejichž základě člověk rozpoznává a vymezuje zástupce psího rodu. Dosvědčil, že vzhledem ke zpodobovacím myšlenkovým pochodům a podobnosti mezi jednotlivými psy je již malé dítě schopno rozeznat tohoto tvora: „... *dítě s jedním z těchto zvířat již obeznámené, druhé vidouc, ihned uzná je s oním za totožné co do některých patrných známek. Představa prvního spojí se s názorem druhého objasňujíc*

¹⁰¹ Srov. Wilhelm ZIPPERLEN, *Ilustrovaný Zvěrolékař domácí pro hospodáře a majitele dobytka*, Olomouc 1880.

¹⁰² Emanuel KOVÁŘ, *O původě lidské mluvy*, Praha 1898, s. 111.

¹⁰³ Tamtéž, s. 110.

¹⁰⁴ Tamtéž.

*společné psí rysy, hlavně psí podobu.*¹⁰⁵ Takovým způsobem se podle Kováře pokryly obrazy složené z částí dříve spatřených psů a vytvořily v mysli člověka obraz psa.

Na stole žádného zoologa a milovníka zvířat nejméně do poloviny dvacátého století nesměl chybět některý z dílů *Brehmova života zvířat*. Rozsáhlá desetidílná encyklopedie psaná velmi čtivým a živým jazykem pokryla svým rozsahem veškerou znalost fauny a bohatě dostačovala nárokům kladených na encyklopedii. Pro látku této práce a možnosti zvolené encyklopedie postačí zaměřit se pouze na první a zejména druhý díl¹⁰⁶ Brehmovy syntézy, tedy na svazky, které jsou věnovány savcům s velkým důrazem na studium psa. O Brehmově vřelém osobním vztahu ke zvířeti a citlivém vhledu do lidské duše svědčí laskavá slova o přátelství člověka a psa a jejich potřebě vzájemného kontaktu: „*Mnohý psík jest milován jako děcko, líbán, ke stolu zván, krmen pamlsky; lékař ho léčí, jest oplakáván a pohřben; mnohý učenlivý a dobromyslný pes má tak šťastný osud, že většině lidí se podobného nedostane, takže by musil říci: můj osud jest krásný, byl mi přisouzen příjemný život. Tančí se svými pány, myslí s nimi, cestuje a užívá, na jeho hrobě se ozývá pláč... Také zvíře má svůj osud.*“¹⁰⁷

Lidské bádání bylo v oblasti výzkumu původu psa vždy značně nejisté. „*Zdá se, jakoby byl zvláštní privilegium s sebou na svět přinesl, které mu pak na vždy jakési legitimní spojení s člověkem ujistilo. Od kterého času se toto počíná, nevíme arci s určitostí pověditi, neboť všechno namáhání přírodozpytců, důkladný rodokmen psí sestaviti, nemělo výsledku skorem žádného.*“¹⁰⁸ Původ psa samého představoval jakýsi mýtus, který ani Brehm ani nikdo jiný nebyl schopen objasnit. On sám zastával svého času mezi odborníky poměrně rozšířený zoroastrijský názor, který stavěl rozum psa i nad lidskou racionalitu. Spolu s íránskou tradicí tvrdil, že „*rozumem psa trvá svět*“¹⁰⁹

¹⁰⁵ E. KOVÁŘ, *O původě lidské mluvy*, s. 110.

¹⁰⁶ *Brehmův ilustrovaný život zvířat I*, Praha 1937; *Brehmův ilustrovaný život zvířat II*, Praha 1938. Jedná se o novější vydání této encyklopedie, které je paradoxně užitečnější nežli výtisk dřívější. Verze z roku 1924 z originálu vynechala emocionálně zbarvené a tudíž - soudě dle předmluvy Karla W. Neumanna - prý vědecky neseriózní pasáže, líčící zvířata jako bytosti mající duši a zmítané stejnými vášněmi jako lidé. Naštěstí Dr. Jaroslav Štorkán, jenž si vzal reprint ve třicátých letech na starost, trval na návratu k původnímu Brehmově slohu a stylu práce. Zachoval tak Brehmovo dílo pro příští generace v nezměněné podobě.

¹⁰⁷ *Brehmův ilustrovaný život zvířat I*, s. 34.

¹⁰⁸ K. STARÝ, *Pes*, s. 1.

¹⁰⁹ *Brehmův ilustrovaný život zvířat II*, s. 23.

a stejně jako celá vědecká obec tápal a snažil se dokázat, kdeže ten svět vznikl. Čím starodávější plemeno, tím více neobjevených historek a mýtů čekalo na své objevení.

Vědci raději pouze konstatovali, než by se pouštěli do ožehavých diskusí. Víceméně se shodli, že divokého psa v přírodě nelze nalézt, že existuje pouze zkrocená či zdivočelá varianta a rozšíření je nehledě na působení člověka těsně vázáno na divoce žijící druhy vlků. Tento názor v podstatě zůstal až na určité odchylky nezměněn do dnešních dnů.¹¹⁰ Brehm však svého času představoval jedinečnou výjimku.

Nejprve se zaměřil na zkoumání psův nejblíže příbuzných, na vlka, lišku a šakala. Ze stavby kostry odvodil původ od známých skupin vlků, ač s teorií vzniku psa z těchto šelem zpočátku nesouhlasil. Snažil se ji jako jeden z mála vyvrátit, a třebaže objevil vazbu i na výše jmenovaného šakala a lišku, nemohl opomenout odlišnosti ve stavbě lebky, které byly příliš veliké, než aby se jednalo jen o varianty jednoho druhu. Nejrozmanitější škálu rozdílů našel v čelní části lebek přibližně stejně starých psů. V této skutečnosti však hlavní roli hrálo křížení různých plemen, tudíž se nejednalo o nijak silný argument. Odvážný pokus postavit se předkládaným názorům do opozice tak Brehmovi vyšel jen částečně.

Bez jasnějších důkazů, které by potvrdily jeho tezi o psím praotci, byl Brehm nucen obrátit se na evoluční teorii Charlese Darwina, v níž odpověď alespoň částečně našel. „*Někteří badatelé*“, citoval Brehm Darwina, „*se domnívají, že všechna plemena psů mají původ od vlka nebo šakala, po případě od některého neznámého, vymřelého již druhu; někteří zase míní, že pocházejí od většího počtu vymřelých i zachovaných druhů, které se mezi sebou pomísily... V mladších vrstvách třetihorních byly nalezeny zbytky, které náležejí spíše velikému psu než vlku. To by potvrzovalo názor Blainvillův, že naši psi jsou potomky jediného, vymřelého rodu. Někteří dokonce tvrdí, že každé hlavní*

¹¹⁰ Moderní spory dělí vědce na ty, kteří tvrdí, že původ domácího psa je vlčí, a na kritiky tohoto názoru. Psi někdy samozřejmě byli s vlky kříženi, „*ale když dáme dohromady všechna plemena, z nichž každé září jako samostatná ploška vybroušeného drahokamu, diamantu ryzího psa, získáme pouze jasnější představu o prapůvodní formě, o psu přirozeném.*“ Gerald HAUSMAN - Loreta HAUSMANOVÁ, *Historie psích plemen. Historie, mytologie, tradice a současnost jednotlivých plemen*, Praha - Plzeň 1999. Na druhou stranu „*podobnosti v mitochondriální DNA prokázaly, že staří euroasijské i americké psi mají společný původ, na kterém se podílel prapředek vlka šedého... Psi (Canis familiaris) začali následovat svého pána a oddělili se od východoasijského vlka (Canis lupus) někdy před 15 000 roky.*“ Dle článku Josefa Pazdery. Srov. <http://www.osel.cz/index.php?clanek=141>, staženo 5. srpna 2008. (OSEL - Objective Source E-Learning)

plemeno psí mělo svého praotce.“¹¹¹ Sám Brehm ale přiznával, že se jednalo o názor nanejvýš nepravděpodobný, který by mimo jiné ospravedlnil teorii o vymření obrovského počtu druhů od doby, kdy byl pes člověkem ochočen.¹¹²

Vlastní Brehmovy argumenty, tak nadějně vykročené k utvoření revolučního výkladu o vzniku psa domácího, ztroskotaly pod tíhou zažitých názorů a na nedostatečnosti důkazů. Pro jeho názor však i dnes svědčí podobnost mezi rasami psů a divoce žijícími skupinami psovitých šelem v daných oblastech. Stejně poznatky se Brehmovi staly oporou pro jeho tezi o nutnosti ochočení většího počtu druhů divokých zvířat pro docílení ohromné diversity psích plemen. „Bylo by také velmi podivné, kdyby na celém povrchu zemském byl býval zkrocen pouze jediný druh“,¹¹³ konstatoval Alfred Brehm. Když už se mu nepodařilo obhájit myšlenku „psího Adama“, alespoň konkretizoval rčení, že „pes pochází z vlka“. Rozvinul teorii o původu domácích plemen psů z vlka obecného a stepního, dále od poněkud pochybných kategorií vlka evropského, indického a severoamerického, od jednoho či dvou jihoamerických typů psů, z několika druhů šakalů a vymřelých, dále nespecifikovaných skupin.¹¹⁴

K další otázce, tedy k problému rozdělení plemen psů do tříd, nepřinesl Brehm do tehdejšího bádání žádné nové dělení, jak to doboví kynologové jinak s oblibou dělávali. Pouze přejal klasifikaci Maxe Hilzheimera, jenž rozdělil domácí psy do osmi

¹¹¹ Brehmův ilustrovaný život zvířat II, s. 24.

¹¹² Spory se rozrůstaly do většího množství skupin nežli jen zastánců a oponentů teorie vlčího původu psa. Před Darwinem se objevila diskuse, zda domestikovaný pes pochází z vlka, nebo ze šakala. Roku 1787 John Hunter navrhl, aby tito spolu se psem byli považováni za jeden samostatný druh, protože spolu mohou zplodit dále plodné křížence. Naopak Liné psa považoval za jedinečný druh, který se vyčleňuje svou charakteristickou, nahoru směřující oháňkou. „*Since before Darwin there has been much discussion concerning whether the domestic dog originated from the wolf, Canis lupus, or the golden jackal, Canis aureus. In 1787 John Hunter proposed that, since the dog produces fertile hybrids with both the wolf and the jackal, these three canids should be considered a single species. Linnaeus (1758), on the contrary, considered the dog to be a separate species, distinguished by its upturned tail (cauda recurvata), a teristic found in no other canid.*“ James SERPELL (ed.), *The Domestic Dog. Its Evolution, Behaviour, and Interactions with People*, Cambridge 1995, p. 8.

¹¹³ Brehmův ilustrovaný život zvířat II, s. 25.

¹¹⁴ Problém původu se netýká jen otázky vzniku čeledi psů, ale i pozdějšího dohledávání údajů o vzniku individuálních plemen. Za nejzvláštnější považoval nejen Brehm, ale třeba také Ludwig Beckmann ve své knize „*Geschichte und Beschreibung der Rassen des Hundes*“ z roku 1895 či Wolf Helmhardt z Hohbergu v díle „*Georgica curiosa*“ z roku 1701 rasu jezevčíka. Z další literatury je k tématu Brehmem uveden „*Natur-, Kunst-, Berg-, Gewerck- und Handlungslexikon*“ vydaný roku 1712.

skupin, a to na *špiclíky bahenní, psy sáňové, pastýřské, lovecké, ovčácké, dogy, chrty a deerhoundy*. Brehm se navíc odkazoval na německého spisovatele Johanna Friedricha von Flemminga a jeho významné dílo „*Der vollkommene deutsche Jäger und Fischer*“ z let 1719-1724, když uvedl takzvané „*psy komorní*“ neboli „*psy tělesné*“, dnes bychom řekli hlídače majetných lidí. Tito psi původně patřili pouze do anglických a irských domů, později také do sídel německých pánů. Spávali s majitelem ve stejné ložnici, aby jej mohli v případě vloupání bránit. Nejčastěji byla za tímto účelem vychována anglická doga, jindy jako „*tělesný pes*“ používaná při štvanicích na jeleny, divoká prasata a vlky. Obě uvedená přízviska psa stojí na stejné úrovni jako například označení „*myslivočeský*“.

I když *Brehmův život zvířat* neposlouží jako ideální zdroj poučení o původu jednotlivých plemen, rozhodně může být zařazen mezi nejuživnější odborná díla své doby. Mnohé stránky spisu jsou věnovány spíše zkušenostem se psy samotnými než popisu historie jejich chovu. Kromě takových kuriózních zpráv, jakými jsou, že pes „*při hubbě štěká*“, „*blíží-li se bouřka, jest mu nevolno a nepříjemně páchne*“ či „*není mlsný*“,¹¹⁵ což z vlastní zkušenosti asi žádný majitel psa dobrovolně nepotvrdí, čtenáře tato kdysi nesmírně populární encyklopedie potěší pasážemi věnovanými oblíbeným psím prohrěškům. Mezi tyto například patří odvěká záliba v konzumaci různých organických zbytků pochybného původu nebo nadšení z vyvážení se v exkrementech a podobně. Ani v psí poslušnosti nenastala žádná změna, o čemž se lze dozvědět z Brehmova příkladného vyprávění o dospělé feně boxera, která opakovaně, přes výhrůžky svého majitele, na setkání likvidovala zajíce z jeho chovu. Po činu vždy projevovala falešnou lítost, jen aby mohla zločin zopakovat. Dalším příkladem z osobní zkušenosti se stal příběh nemocného jezevčíka Brehmova otce. Tento psík přímo nesnášel svého konkurenta v domácnosti, malého pinčla. Kdykoli mohl, vrhl se na něj a radoval se z pinčlovy zbabělé nátury. Nežádoucí sok přesto nepřímo zachránil jezevčíkovi život, a to ve chvíli, kdy již několik dní chorému psovi zkonsumoval potravu z misky. V ten moment na něj nemocný vzteky bez sebe zaútočil a ač z boje nevyšel vítězně, za pár dní se k velké radosti svých majitelů uzdravil.¹¹⁶

Předejít takto zlostné povaze psa se odborní chovatelé snažili mnoha způsoby. Jedním z nich byl cílený chov čistokrevných plemen, u nichž měly být některé

¹¹⁵ *Brehmův ilustrovaný život zvířat II*, s. 34.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 64.

z vlastností upřednostněny nad jinými nežádoucími. Čistokrevným plemenem se rozumělo takové, které vyvozovalo původ od rodičů „stejně ušlechtilosti, stejných zvláštností“,¹¹⁷ tedy mělo nesmíšený rodový původ. Často až praktické využití vyšlechtěných jednotlivců ukázalo, zda cesta vedla zdárným směrem. Množství faktorů ovlivňujících dominanci znaků je spíše předmětem genetiky; chov devatenáctého století se nutně musel potýkat s mnohdy nepředvídatelnými výsledky. Jedinci nevhodní k další plemenitbě byli v lepším případě pouze vyřazeni z chovu. Častým jevem se však stal odstřel nevyhovujících kusů.

Kromě cíleného šlechtění se dalším způsobem přeměny povahy psa stalo vychovávání k poslušnosti již od štěněte. Brehm ve svém díle výslovně zakazoval používat při trestání běžný bič či korálový obojek. Zároveň svěřoval výchovu psů výhradně do rukou mužů, neboť ženy podle něj činily ze zvířat vzteklé a rozmazlené sobce. Pes také nesměl zůstat bez dozoru, jako se to stávalo v dřívějších dobách, kdy se s výchovou začínalo až kolem devátého měsíce věku štěněte. „Prvním základem výchovy psa jest, že se jím člověk zabývá již od prvopočátku, bez ustání, a zachází s ním přátelsky“,¹¹⁸ tvrdil Brehm a dodal, že „... nic nesmyslnějšího nemůže býti při výchově psa, než starý prostředek školských tyranů. Pes vyrůstal tři čtvrti roku neb i rok v úplné bezuzdnosti, čímž se z něho stávalo opravdu pitomé zvíře s různými nezpůsoby; a potom najednou se počalo s odbornou dresurou, jejíž pedanterie a šablonovitost se musí zdáti přímo směšnou každému rozvážnému znalci zvířat.“¹¹⁹

Speciální výchova byla aplikována na lovecké psy; třeba jezevčáci se cvičili na umělé noře. Velký problém oproti tomu představoval výcvik psů na lovení vyder, kde byla nutná skupinová spolupráce. Pokud byl pes shledán nevhodným k další drezúře, cvičitelé jej vyloučili z chovu. Dalším způsobem bylo cvičení štěňat za pomoci psích učitelů. Ovčáckého psa učil umění nahánění stáda jeho starší předchůdce, jako tomu bylo v případě kolií, které se na počátku dvacátého století staly vůbec nejoblíbenějšími a nejkupovanějšími psy.¹²⁰ Pozornost si tento druh zasloužil jak svou dobrosrdečností, tak nádhernou srstí. Jiné uplatnění rovněž našel při vyhledávání pohřešovaných vojáků na bojištích. Využití dalších plemen bylo mimo jiné dáno jejich přirozeným temperamentem - ostrý špic se výborně hodil nejen jako hlídač selských dvorců, ale

¹¹⁷ V. L. ANDERLE a kol., *Myslivost*, s. 325.

¹¹⁸ *Brehmův ilustrovaný život zvířat II*, s. 67.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 72.

¹²⁰ Srov. V. FUCHS, *Všecky druhy psů*, s. 58-59.

také formanských vozů. Naopak typickými společenskými psy se stali například francouzští buldočci.¹²¹

Ke každému z živočichů se v nejlepším případě mělo přistupovat s úctou a porozuměním. V žádné dobové příručce k chovu psů nechyběla kapitola nebo alespoň zmínka o nutnosti dávat zvířeti dostatečnou péči a dobré podmínky k životu. Odborník v dané oblasti, Václav Leo Anderle, důrazně upozorňoval na skutečnost, že každé tělo vyžaduje zdravotnické ohledy a bylo by zásadním omylem šidit psa na spánku či stravě. Za ideální se obecně považovalo krmit psa dvakrát denně, podávat mu chléb s mlékem a psí koláče. Pouze výjimečně byly povoleny zbytky lidské stravy.¹²² V odborném dobovém tisku se často objevovala reklama na nejrůznější potravinové výrobky pro psy. Sprattovy pokroutky, „nejlepší a nejlacinější krmí pro psy... nejvyšší cenou vyznamenány“¹²³ a Fattingerovy puppy-piškoty patřily mezi nejoblíbenější, často inzerované a doporučované. Odběrateli musely být spíše celé psince nežli jednotliví chovatelé, protože údaj o ceně byl uveden v přepočtu na padesát kilogramů výrobku, tedy ve výši čtrnácti zlatých.¹²⁴

Nicméně způsob péče se stejně jako dnes lišil podle předpokládaného využití psa. U mysliveckých plemen byl tradičně kladen důraz na schopnost i po stravě rychle reagovat na povely. Především u salonních psů častěji docházelo k prohrěškům vůči stravovacím doporučením a k přejídání. Jako v mnoha dalších případech byly porušovány zásady vedoucí k rozvoji zdravého a spolehlivého přítele člověka právě kvůli podobnému lidskému pochybení. Situace dokonce došla natolik daleko, že se do stravovacích zásad vložil samotný *Policejní řád*. Výslovně zakázal obvyklé šizení psí stravy, které v mnoha případech vedlo k rozvoji chorob, lidem i dalším zvířatům nebezpečnou vzteklinu nevyjímaje. Výslovně pak zakročil proti používání pilin a mydlin jako náhrady stravy.¹²⁵

I když chovatelská racionalita devatenáctého věku s příchodem nového století zřetelně začala ustupovat úctě člověka ke psům, vznik kynologických spolků ani žádná

¹²¹ Jedněmi z prvních chovatelů francouzských buldočků v Čechách byli profesor *Státní konzervatoře v Praze* a předseda *Ústřední jednoty českého herectva* Rudolf Deyl, herečka Marie Hübnerová a herečka a literátka Olga Scheinpflugová.

¹²² Srov. V. L. ANDERLE a kol., *Myslivost*, s. 330.

¹²³ Inzerce *Časopisu Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém* 1, 1881, s. 207.

¹²⁴ Srov. inzerce *Svět zvířat* 2, 1898, s. 20.

¹²⁵ Srov. *Policejní řád*, s. 245.

další osvěta směřující k oslavě krásy, ladnosti a duše psa ještě dlouhou dobu nebyly s to zcela vytlačit hluboce zakořeněnou představu člověka o psovi jako o zvířeti užitkovém.

„... v tom dobrém tvoru tkví jen oddanost, věrnost, bdělost a láska sama...“¹²⁶

Václav Fuchs se vydal ve stopách Alfreda Brehma, když roku 1903 nákladem časopisu *Svět zvířat* zveřejnil první český moderní atlas psů. Stejně jako německý zoolog k nim choval upřímný vztah, což jej motivovalo k sepsání „*nezbytného rádce pro každého majitele a milovníka psů*“, jak knihu v podtitulu sám specifikoval. Dílem chtěl vyplnit mezeru v české odborné literatuře, tudíž do něj zahrnul zprávy historické, přírodovědné, zeměpisné, zvěrolékařské spolu s literárními náměty. Za vzor i historickou zprávu zároveň posloužil autorovi příběh uherského hraběte Bathyána, popraveného roku 1848 spolu s věrným psem, který se od něj na rozdíl od zbytku rodiny odmítl odloučit a následoval svého pána i ve smrti.

Fuchs si v líčení obdobných srdceryvných událostí očividně liboval. Fakticky celá úvodní kapitola je místy až nekritickou oslavou psí věrnosti a hanou lidské krutosti, završená osobní zkušeností se smrtí autorovi milého psíka Fanfana. Chování, které by dnes žádného majitele zvířete nepřekvapilo, vzbudilo v tehdejší společnosti nevoli, a Fuchs byl považován za pošetilce, když „v loktech svých hýčkal hynoucí dušičku, jež byla sice jen duší zvířete nepatrného, ale o níž já dobře věděl v srdci, že to byla duše nejvěrnější, jakou jsem kdy v životě měl a miloval!“¹²⁷

Pro zájemce o historii organizované kynologie jsou kromě celkového přehledu o podobě tehdejšího atlasu důležité především třídy, do nichž Fuchs - a hlavně celá česká kynologie po něm - psy roztřídil. Dělení na psy domácí a lovecké shledal naprosto nedostačujícím a zmatečným, a to zejména pro možnost uvedení jednoho plemene do více kategorií. Příkladem za všechny může být jezevčík, který se vyskytoval ve všech třech délkových variantách srsti a byl zařaditelný téměř kamkoli. Fuchs zavedl raději kategorizaci novou, která nahradila dosavadní měřítko. Psi domácí mohli být nově děleni na druhy *hlídací, k obraně, průvodu, pro okrasu*, dále na *psíčky dámské a salonní*. Další typ počítal se psy *krátko-, dlouho- a drsnosrstými*. Fuchsovi současníci navíc přišli na metodu roztřídění psů *podle polohy slechů*, aniž by jakkoli zvážili důsledky kupírování. Otázka nepřirozených zásahů do fyzické podoby psů se na začátku dvacátého století stala skutečným jablkem sváru.

¹²⁶ V. FUCHS, *Všecky druhy psů*, s. 3.

¹²⁷ Tamtéž, s. 12.

S odbornou péčí o vzhled¹²⁸ dodnes nedořešená otázka kupírování slechů a prutu psa úzce souvisela. Mezi anglickými a německými kynology se rozhořel ostrý boj ohledně kupírování uší, a to konkrétně v otázce plemene dogy, u něhož bylo zkracování uší běžnou praxí. Zatímco Němci trvali na zachování tradice zkracování, Angličané se tvářili, jako kdyby v zájmu ochrany zvířat hájili naturalizaci. I když se Václav Fuchs postavil ve své publikaci na anglickou stranu, kritizoval způsob, jakým Angličané své stanovisko vysvětlovali.¹²⁹ V podstatě se totiž podle všech indicií jednalo pouze o snahu likvidace chovu německých dog, jež byly Anglií považovány za nejpotměšilejší a nejnebezpečnější psí plemeno. Bez povšimnutí nesmí na druhou stranu zůstat protikladná skutečnost, že dogu původně vyšlechtili sami angličtí chovatelé.

Dnešní kynologie ustoupila od zkracování uší i prutů a odmítá vystavování a soutěžení takto „upravených“ psů. Odborníci devatenáctého století se však na problém dívali zcela odlišně; krásně špičaté slechy a upravený ohon byly známkou dobrého původu zvířete. Obecně platilo pravidlo, že lepší je o něco delší prut nežli příliš krátký. Kupříkladu František Štětka, redaktor časopisu *Česká myslivost*, dal ve svém díle návod, kterak provést kupírování u loveckého psa. „*Za nejvhodnější dobu ke kupírování pokládáno všeobecně prvních 10 dní po vržení štěněte, neboť rána ještě málo krvácí a velice dobře i rychle se hojí.*“¹³⁰

Kvůli zjednodušujícímu, avšak pochopitelnému přehlížení výsledků nevratných zásahů do vzhledu jednotlivých zvířat, kterého se dopouštěla většina tehdejších autorit, proto Fuchs považoval za nejpřiměřenější a racionální pouze svůj systém hlavních tříd psů. Do čtyř skupin postupně rozdělil a rozlišil *psy divoké* (mezi nimi pes sibiřský, dingo, chow-chow, tibetský mastif), *psy domácí přepychové* (doga, ovčácký pes,

¹²⁸ Péči o vzhled a s tím související zdraví věnovali doboví autoři značnou pozornost. Kromě stěžejního díla Václava Fuchse existuje řada dobových příruček popisujících, kterak se má se psem zacházet od štěněte až po zralý věk. Rudolf Klettenhoffer třeba radil, aby byla psovi bouda vystříkávána kreolinovou vodou a byla mu pravidelně kartáčována srst, aby se zamezilo jejímu zacuchání. R. KLETTENHOFFER, *O výcviku stavěcího psa*, s. 9.

¹²⁹ Srov. V. FUCHS, *Všecky druhy psů*, s. 28-31.

¹³⁰ F. ŠTĚTKA, *Chov a výcvik ušlechtilých psů loveckých*, s. 21. Že se nemuselo jednat o zásah prováděný pouze mladým psům, dokládají řádky o kupírování starších psů, které je „*jak pro laika tak i pro zkušeného pěstitele úlohou velmi choulostivou. Činí se tak břitkým nožem loveckým aneb ostrou sekyrou, které mezi tím, co jeden člověk psa drží, druhá osoba na prut přiloží a úderem kladiva tento přetne. Pak přetáhne se na pahýlu prutu psova kůže přes ránu, a sváže se pevně dohromady hedvábnou nití. Obyčejně zůstává na špičce prutu šeredná lysina.*“ Tamtéž, s. 22.

buldok, bernardýn, novofoundlandský pes, leonberger,¹³¹ bulteriér, německý boxer, mopslík, ovčácký pes, vlčák, polární pes, špic, šiperka); do třetí třídy dále zařadil ojedinělou skupinu *domácích psů tvořících přechod k loveckým* (chrti - barzoj, greyhound, deerhound, chrtek a nahý chrtek čili naháč; dalmatin, pudl, španěl - King Charles, Chin, polní španěl clumberský; pinč¹³² - grifonek, ratlík, anglický pinč čili teriér). Čtvrtá třída měli být *psi lovečtí* (jamníci - foxterrieři, jezevčáci, basseti; ohaři čili psi stavěcí - pointři, křepeláci, settři, fouskové, francouzští griffoni, pudlpointři; přinašeči čili retrieveři, barváři, bloodhoundi, brakýři - zaječí basseti, malí beaglové, vyšlechtění ze španělských „podenco“; konečně parforsní psi - foxhoundi, jelenodavi, vydraři čili otterhounds).¹³³

Kromě výše popsaných odborných publikací je dnes badatelům k dispozici také *Československá kniha rodokmenů*,¹³⁴ kterou roku 1925 vydal tehdy již šest let působící *Československý lovecký a kynologický říšský svaz*.¹³⁵ Organizace měla na starost nejen osvětu veřejnosti. Mezi její hlavní úkoly patřilo vedení československé knihy rodokmenů, vydávání řádů a instrukcí, posuzování výstav a udržování styků s dalšími spolky a národnostmi. Všechny tyto uvedené pravomoci a úkoly přinesly do oblasti

¹³¹ Právo na existenci plemene leonbergera bylo ještě roku 1899 kynologickými sdruženími v Německu vystaveno těžké zkoušce. Kritika vydala prohlášení, že se nejedná o žádné čistokrevné plemeno, ale o nepovedené křížence bernardinů s novofoundlandskými a württemberskými psy. Srov. V. FUCHS, *Všecky druhy psů*, s. 46. Dokladem je i postoj *Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém*, který ve svém časopisu zlomyslně komentoval pokousání člověka leonbergerem na výstavě ve Vídni: „Dobře se mu stalo; nechápeme, jak může kdo psa leonberského hladiti! Red.“ *Časopis Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém* 2, 1882, s. 24.

¹³² Prvně byl stájový pinč popsán roku 1836 v knize „*Der Hund in seinen Haupt und Nebenrassen*“ doktora H. G. Reichenbacha. Theodor Götz v roce 1836 ve svém díle „*Hunde-Galerie*“ vyslovil názor, že pinč přišel do Německa z Anglie. Vídeňský zoolog Leopold Joseph Franz Johann Fitzinger odvozoval původ od boloňského psa a špice vzhledem k příbuznosti některých znaků. Podle německého kynologa a malíře Richarda Strebela se pod pojmem „*Schnauzer*“ rozuměli psi se silně vyvinutými kníry a obočím, psi s delší drátovitou srstí, s černým sedlem a se světlejšími končetinami. Dr. Emil Hauck spatřoval v označení pinč ne formu, ale strukturu srsti. Srov. http://www.infoschnauzer.com/puvod_knirace.htm, staženo 22. února 2010.

¹³³ Srov. V. FUCHS, *Všecky druhy psů*, s. 21-23.

¹³⁴ Kniha je k dispozici v *Národní knihovně České republiky* v Praze. Mimo jiné obsahuje zkušební řády, předpisy, seznam tehdejších chovatelských stanic a výstavní katalogy.

¹³⁵ K historii svazu více na <http://www.cmmj.cz/Charakteristika-organizace/Historie-CMMJ.aspx>, staženo 9. dubna 2010.

jednostranně zaměřené na termíny a pojmy slovníkových aparátů nový impuls v podobě srovnávání, hodnocení a zařazování zcela konkrétních výsledků do nového systému. Skicy jednotlivých plemen začala stále častěji nahrazovat fotografie a sáhodlouhé popisy podoby a charakteru v praxi již pravidelně hodnotila veřejná cvičení psů. Upustilo se od hledání ideálního systému zařazení do plemenných kategorií a pozornost se upnula na snahy a výsledky v oblasti novodobé odborné plemenitby.

Chov psů v Čechách byl od počátků postaven na dobré teoretické znalosti, což ovšem nemůže omluvit chyby, k nimž v jeho jménu docházelo. Navzdory zmatečnosti dělení, které samo o sobě dokazovalo nedostatečnou znalost původu plemen, se hlavním měřítkem prokazatelně stala hlavně fyzická podoba zvířat, často směřovaná ke sporným počátkům chovu toho či onoho druhu psa. Přidaly se snahy o vzkříšení českého ohaře a spory o vhodnosti křížení německých a anglických jedinců se psy z českého prostředí. Chovatelské společnosti hledaly cestu jedna ke druhé navzájem, šlechta pokračovala v tradici odchovu psů v rukou myslivců a nad celou oblastí vznikající české kynologie visela otázka týkající se její budoucí podoby. Vše, co trápilo kynology před desítkami let, hýbe tímto krásným odvětvím vědy dodnes.

Záměrné chovatelské činnosti s upřesněnými nároky na výsledky šlechtění se od počátků chovu věnovaly vyšší společenské vrstvy, neboť pes nacházel uplatnění především v oblasti lovu. Od středověku do přibližně osmnáctého století vstoupila do plemenitby určitá dávka rozvernosti a touhy po výjimečnosti, což bylo opět pole působnosti vlastní vysoce postaveným společenským skupinám. Tímto způsobem začala vznikat plemena psů odlišující se od běžného psa. Snaha člověka postavit se nad zákony přírody přivedla na svět křížence, kteří by sami nepřežili. Pozůstatky těchto typů lze většinou dosledovat do současné podoby nejrozmanitějších plemen.

Systematicky se chov psů začal rozvíjet až v závislosti na společenských změnách a rozvoji vědeckého poznání. Darwinova teorie spolu s Mendelovými zákony dědičnosti nepřímo zapříčinila propojení praktických zkušeností s teoretickými zákonitostmi rozmnožování zvířat. Během posledních dvou staletí došlo k rozvoji úspěšného chovatelství, jehož skutečnými mistry se stali zejména v zoologii zběhlí Angličané a Němci. Veškeré šlechtění evidovaly plemenné knihy,¹³⁶ s jejichž pomocí

¹³⁶ Plemenná kniha „je organizačním zařízením, které se podílí na řízení chovu psů tím, že vede příslušnou dokumentaci o chovných zvířatech a vystavuje průkazy původu štěňat, pocházejících z jejich spojení. Plemenné knihy provozují buď jednotlivé kynologické organizace, nebo podle možnosti a technického vybavení i jednotlivé chovatelské kluby.“ Z. PROCHÁZKA, *Chov psů*, s. 262.

mohla být mimo jiné nadále získávána nová plemena pocházející z křížení již existujících druhů.

Období do začátku devatenáctého století se tak mezi kynology právem označuje jako *doba předkynologická*.¹³⁷ Jedná se o takovou dějinnou etapu, kdy plemenitba a chov psů ještě neprobíhaly kontrolovaně. Starost o psy byla svěřena lesnímu personálu, jenž měl zájem hlavně na výkonu psů a příliš se nezaměřoval na šlechtění vzhledu. Podle vzoru chovu jednotlivých revírníků v myslivnách byli chováni také psi u dvora. Šlechtici si mezi sebou vyměňovali nejlepší psí kusy, aby vylepšovali své vlastní smečky.

Až ve druhé polovině devatenáctého století doznal přístup ke psovi změn, a to v podobě organizovaného chovu jednotlivých psích plemen. Péči o zvířata dostali na starost kromě lesníků a hajných také šlechtičtí psovodi. V Rakousku i Německu byly prvně založeny moderní psince, „*soustava Messnerova z Charlottenburgu a Hartmannova z Pleuen, které jsou dosud vzory nepřekonanými*.“¹³⁸ Ve velkém se doháněl nedostatek čistokrevných plemen, a to předně v oblasti loveckých druhů. Objednávky putovaly zejména do Anglie, která byla dobovým vzorem ve šlechtění, a započalo křížení zbytků v Čechách vychovaných psů s nově přivezenými. Od Angličanů se čeští šlechtitelé měli přiučit v přesnosti plemenitby, která by vedla k jedincům jasných vlastností a rázu. Prokřížením několika málo generací by došlo k ucelené podobě plemen, která by v sobě nesla podporované znaky předků.

„*Ale konec konců byl, že i dovezené odrůdy anglické vymřely a že jsme uvízli v úplné bastardaci*.“¹³⁹ Takže navzdory chvále na novou soustavu psinců a způsoby anglické plemenitby se mnohem častěji než o uspokojivé situaci hovořilo o nevalném stavu plemenitby způsobeném lehkovážností, s níž se přistupovalo ke křížení domácích a cizích plemen. „*S velikým převratem z r. 1848, který tak mocně do cechovní myslivosti zasáhl, v trosky upadlo také odborné pěstování, chov a vedení našich mysliveckých psův, a místo něho zavládl pouhý dilettantismus, který spustil s myslí vážné úkoly. Následkem toho zavládlo ledabylé pěstování loveckých psů*.“¹⁴⁰

Takto ostrými slovy charakterizoval roku 1902 půdu, z níž vzešla novodobá česká kynologie, Václav Leo Anderle. Důkladně popsal následný zmatek, bastardaci či

¹³⁷ J. FINDEJS a kol., *Česká národní plemena psů*, s. 46.

¹³⁸ V. FUCHS, *Všecky druhy psů*, s. 115.

¹³⁹ V. L. ANDERLE a kol., *Myslivost*, s. 324.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 323.

přímo zánik mnoha plemen a pokles čistokrevných rodů. Kvalitní, léty prověřeni lovečtí psi téměř zmizeli ve zmatku nových loveckých poměrů, kdy se nezkušení myslivci pouštěli do chaotické plemenitby.

Není divu, že nově vznikající, neuspořádaná věda hledala své vzory v úspěšnějším zahraničí. Důležitým ideálem nejen českých teoretiků kynologie, ale také vystavovatelů psů, se v devatenáctém století stala Anglie. Písecký lesník Josef Zenker apeloval ve svém článku na poměrně nedávnou minulost českého psa, který až do třicátých let de facto nebyl křížen s jinými. „*Vysoké honby všímali si páni, nízkou honbu museli provozovati myslivci*“,¹⁴¹ napsal a dodal, že anglický pes byl do Čech zaveden právě od velkých pánů, přičemž „*křížováním psů nedocílíme ničeho lepšího, neboť rozplemeněním bastardů odchovává se ta nejhorší race na světě a nevyjde z toho žádné medium*.“¹⁴² Cesta křížení anglických, německých, francouzských a českých psů byla zavržena a myslivcům se pro zachování požadovaných vlastností loveckých psů doporučoval důsledný chov čistých plemen.

Se Zenkerovými názory se ztotožnil Rudolf Klettenhoffer, který doslova bědoval nad lehkovážností, s níž chovatelé psů přistupovali ke křížení jedinců, jenž měli dát základ novým či obnoveným plemenům. Koncem šedesátých let devatenáctého století podle výše zmíněného autora došlo k prvnímu křížení českých psů s anglickými plemeny, která za sebou měla - na rozdíl od našich, respektive německých psů - dlouholetý šlechtitelský vývoj. Z Klettenhofferova výkladu je patrné, že nastaly komplikace způsobené zcela jinými vlastnostmi křížených plemen. Naopak další šlechtění s německými druhy autor vřele doporučil. Za úspěšné příklady takové plemenitby jmenoval úspěchy dosažené ve šlechtění fousků a dalších loveckých psů německého původu. „*Zrazujeme tedy chovati psy anglické, kteří postrádají všestranných vlastností, jak jich naši psi pro veškeré potřeby lovecké míti musí, a odporučujeme psy německých druhů*.“¹⁴³

Odhlédne-li čtenář od nezbytného nacionálního zabarvení veškerých zpráv doporučujících chovat psí potomstvo z toho či jiného území, získá v případě Klettenhofferova pohledu na pokrokovou, dalo by se říci světlou výjimku mezi českými odborníky z mysliveckého prostředí. Svým přístupem se autor odlišuje od mnoha

¹⁴¹ J. ZENKER, *Referát k druhé otázce programu*, Časopis Spolku pro chov a cvičení psů v království českém 1, 1881, s. 162.

¹⁴² Tamtéž, s. 164.

¹⁴³ R. KLETTENHOFFER, *O výcviku stavěcího psa*, s. 8.

dalších, kteří většinou nebyli ochotni erudovaně polemizovat o mezinárodním křížení plemen. Myslivci museli být mnohokrát přesvědčováni o kvalitách čistokrevných psů a neustále pochybovali o účelnosti šlechtění tělesných znaků i loveckých vlastností. Navzdory poměrně rychlému rozvoji moderního šlechtitelství měli snahu stále se dovolávat vlastní letité zkušenosti s konkrétními psy bez rodokmenů, aniž by se vyhnuli očividně silně zaujatému postoji vůči opozici.

Střet praxe s teorií dostával i jinou podobu. Spolu s organizovanou plemenitbou, již se odborníci snažili vtisknout řád a důstojnost, se rozvíjela prostá lidská touha po senzaci, která zasáhla i oblast nově vznikající kynologie. Zvláštní oblibě se těšily zprávy o přešlechtěných jedincích, jejichž majitelé se předháněli v dosažených výsledcích. Roku 1898 proběhla časopisem *Svět zvířat* zpráva o zaručeně nejmenším psu na světě, jenž měl vážit pouhých šedesát osm dekagramů a měřit necelých dvanáct centimetrů do výšky a jednadvacet centimetrů od špičky ocasu k čumáku. Majitel, pražský hostinský Vilém Focht, měl původem pekingskou fenečku jménem Pusi chovat v kleci na kanárky.¹⁴⁴ Jenže zprávy o zaručeně nejmenších psících světa se objevovaly poměrně často a nelze je považovat za důvěryhodné.¹⁴⁵

Systematičnost plemenitby, která by se vyvarovala podobných výstřelků, nevznikala bez obtíží. Nejdůležitější kynologické organizace v českých zemích začaly vznikat až v průběhu devatenáctého století, a to pod vlivem zahraničních vzorů. Přesto mezi založením asi nejznámějšího anglického *Kennel Club* (1873) a vznikem českých kynologických spolků zeje řada odlišností především v duchovní tradici. Anglický „spolek psí boudy“ si vytyčil stanovení pravidel pro předvádění na výstavách a zkouškách (shows and trials), aniž by došlo k jakémukoli omezení zvyklostí do té doby neorganizovaných chovatelů psů.

Německá a rakouská oblast si také vymezila svá pravidla. *Rakouský kynologický spolek*,¹⁴⁶ podřízený spolku německému,¹⁴⁷ dohlížel na zápisy do plemenných knih

¹⁴⁴ Srov. článek *Nejmenší pes na světě*, *Svět zvířat* 2, 1898, s. 5.

¹⁴⁵ „Obrázky takových divů vyskytnou se ve dvou neb třech letech třeba několikrát v různých ilustrovaných časopisech. Obyčejně bývá báječně vysoká prodejní cena těchto zakrslíčků nejzajímavější z celé zprávičky... Bohaté dámy povzbuzeny takovým objevem dychtí ve svém rozmaru po tak novinami proslaveném psíčku. Stává se skutečně, že ho za přímo obrovské sumy peněz nabudou.“ *Svět zvířat*. Citováno dle J. FINDEJS a kol., *Česká národní plemena psů*, s. 165-166.

¹⁴⁶ *Österreichischer Kynologenverband*, ustanoven 5. září 1863.

¹⁴⁷ *Verband für das Deutsche Hundewessen*, zkráceně *Das Kartell*, ustanoven 16. července 1906.

jednotlivých ras, pořádal výstavy a skrze tisk informoval o svých aktivitách veřejnost. Při rozdílnosti názorů organizací mělo od roku 1911 dojít k dodržení dohody uzavřené s nadřazeným belgickým institutem,¹⁴⁸ který hrál rozhodující úlohu při možných rakousko-německých sporech.¹⁴⁹ „*Toto trvání je absolutní a smlouva nabývá platnosti od 1. května 1911.*“¹⁵⁰

Samotné české spolkové začátky se jeví zcela odlišně, zmatečně a hlavně roztržštěně. Ne nadarmo si mnozí ze samozvaných kynologů vysloužili tehdy ještě potupné přízvisko „psovod“, které svůj dnešní význam nabylo až později. Pravidlům jednotné kynologie se v moderní historii prvně vzepřela hrstka boleslavských nadšenců, když se roku 1846 pokusila založit společnost, která by naplnila přání, jež „*tkvělo už dlouho v srdcích mnoha českých lesníků.*“¹⁵¹ Již slovo „spolek“ znamenalo v tehdejší společnosti předzvěst problémů, které na sebe nedaly dlouho čekat. Projekt apolitického sdružení brzy upadl v zapomnění.

Druhá polovina devatenáctého století je přesto dobou vzniku prvních kynologických organizací, jejichž charakter může být přirovnán k současným chovatelským klubům. Obhájit existenci organizovaných sdružení a sehnat prostředky na jejich financování bylo obtížné. Jak se můžeme dočíst u Václava Fuchse, „*sdužení to pěstitelů a milovníků psů v řádné organizace za účelem šíření chovu ušlechtilých psů čistokrevných byly u nás v Čechách až do nedávna korporacemi neznámými.*“¹⁵²

Úspěch v oblasti chovatelské a spolkové činnosti přinesl právě revoluční rok, a to navzdory steskům myslivců i autorů odborné literatury. Za známější podklad pro takové tvrzení může posloužit vůbec první český spolek, který měl co dočinění s kynologií, a to *Spolek myslivecký*, založený 22. května 1848 v Mělníce. Ustanovení dalších sdružení na sebe nenechalo dlouho čekat. Dne 12. února 1849 zahájil svou

¹⁴⁸ Navzdory zmatečnému značení v dokumentu se s největší pravděpodobností jednalo přímo o *Mezinárodní kynologickou organizaci (Fédération Cynologique Internationale)*, jež byla založena právě roku 1911.

¹⁴⁹ „*Bei Meinungsverschiedenheiten zwischen Kartell und österreichischem Kynologenverband unterwerfen sich beide Parteien der Entscheidung der am 7. März 1911 in Brüssel geschaffenen F.C.E. (sic!).*“ SOA Třeboň - oddělení Český Krumlov (dále oddělení ČK), RA Schwarzenberg-Hluboká, sign. F.P.h/10, oddíl psi, kart. 50.

¹⁵⁰ „*Ihre Dauer ist unbeschränkt und tritt dieser Vertrag mit 1. Mai 1911 in Kraft.*“ Tamtéž.

¹⁵¹ Vyjádření boleslavských lesníků z roku 1846. Citováno dle M. CÍSAŘOVSKÝ, *Spolkový život český*, Svět psů 11, 2005, s. 37.

¹⁵² V. FUCHS, *Všecky druhy psů*, s. 152.

činnost pražský lesnický spolek zvaný *Hubertus*, jehož protektorem se stal kníže Hugo z Thurn-Taxisu.¹⁵³ O sedm let později začal vycházet oblíbený český myslivecký časopis *Zábavy myslivecké*, na nějž roku 1872 popularitou navázal neméně slavný *Háj* se svou přílohou *Lověna*.¹⁵⁴

Překvapivé je, že podle odborné dobové literatury k roku 1878 organizovaný chov psů téměř neexistoval. I v tak důležité publikaci, jakou byla souhrnná zpráva o *Všeobecné zemské výstavě v Praze*, není historii plemenitby věnováno více než pár vět, a to navíc značně nepřesných. „*Teprve když ve spolku pro chov drobného zvířectva utvořil se dotčeného roku zvláštní odbor pro chov psů, kterýž se přetvořil roku 1880. v samostatný spolek, nastal v té příčině obrat. Spolek, který již tehdy čítal na 300 členů, uspořádal za 12 let svého trvání (do roku 1891) dvě mezinárodní výstavy psů, 6 přehlídek psů a 10 slídění o závod a založil knihu plemennou.*“¹⁵⁵ O existenci takového spolku, jaký byl v knize popsán, jiné zdroje mlčí.

Výrazným mezníkem se stal rok 1881, kdy 12. února došlo k ustanovení prvního českého čistě kynologického spolku, jenž zanikl o čtrnáct let později. Sdružení se však setkalo s nezdarem hned v prvním roce své existence, kdy se pokusilo uspořádat velkou výstavu psů. Tento neúspěch alespoň částečně vyvážilo vydávání populárního dvojjazyčného časopisu, jehož první číslo vyšlo již v únoru 1881, tedy ještě před oficiálním uznáním sdružení. *Spolek pro chov a vpravu (sic!) psů v království Českém*, vzápětí přejmenovaný na *Spolek pro chov a cvičení psů v království Českém (Verein für Hundezucht und Dressur im Königreiche Böhmen)*, plnil po následujících léta funkci hlavního informátora o kynologických událostech v Čechách a celém Rakousku.

V čele sdružení se sídlem na pražském Velkopřevorském náměstí stanul dne 15. května princ Karel ze Schwarzenbergu. Prvním viceprezidentem se stal hrabě Karel Buquoy de Longueval a druhým viceprezidentem Edmund Svoboda, hlavní fořt

¹⁵³ Jak z práce vyplyne později, předsedy mnoha kynologických sdružení byli právě příslušníci šlechtických rodů.

¹⁵⁴ Do podoby periodik se vložila také redakce časopisu *Myslivec. Ústřední časopis přátel lesa a myslivosti*, který začal být vydáván roku 1897. Jan Seidl v úvodu k prvnímu číslu z 8. listopadu trefně uvedl: „*Nevystupujeme jako podnik konkurenční a nevraživý, ale považujeme za svou povinnost očistiti českou odbornou literaturu ode všech nepřístojností, hyzdících jasnou její postavu, a chceme učinit přítrž všem zmatkům, jež u nás poslední doby zejména po stránce kynologické a ptakovědecké se zahnízdily.*“ Citováno dle M. CÍSAŘOVSKÝ, *Český pes*, s. 69.

¹⁵⁵ Kol., *Sto let práce. Zpráva o Všeobecné zemské výstavě v Praze 1891 III. Obraz, kulturní význam a výsledky výstavy*, Praha 1895, s. 130.

království. Mezi zakladateli figuruje i jméno píseckého lesníka Josefa Zenkera.¹⁵⁶ Jednou měsíčně pořádalo sdružení schůze v pražském hotelu *U Modré hvězdy*, kde se po vzoru zahraničních klubů řešily zásadní otázky z oboru kynologie.¹⁵⁷

Spolu se vznikem *Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém* začalo docházet k zakládání novodobých plemenných stanic dle pravidel *Řádu pro plemenné stanice spolku pro chov a cvičení psů v království Českém*. Stanice mohla být zřízena pouze členem spolku a jejím úkolem bylo dohlížet na péči a plemenitbu. Vystupovala také jako neomezený majitel všech zvířat ve stanici, s nimiž mohla volně nakládat a prodávat za libovolnou cenu. Správce stanice neměl za svou službu spolku právo na peněžitou odměnu, ale na jedno štěně z každého vrhu.¹⁵⁸

Že se spolek nesetkal pouze se vstřícným přijetím a kladnými reakcemi veřejnosti, o tom velmi výmluvně vypověděl spor, který se v devadesátých letech devatenáctého století rozhořel mezi jednatelem tohoto sdružení Františkem Šnejdárkem a ústředním pokladníkem *Zemědělské rady v Praze* Karlem Hrubým. Rozepře navíc dala možnost blíže pochopit střet praxe s teorií chovatelství. Celá nepříjemnost spočívala ve vydání příručky Karla Hrubého,¹⁵⁹ jež se neslučovala s názory spolku na původ stavěcího psa. Zdánlivá banalita přerostla v téměř mediální hádku v okamžiku, kdy se František Šnejdárka dovolil ohradit vůči tvrzením, která Hrubý vydával ve svém díle za nesporné pravdy.

„Pravil, že spisek můj jest vědecky neodůvodněný“,¹⁶⁰ stěžoval si místopředseda *Spolku pro ochranu honby zvěře* Hrubý. I když se z velké části skutečně jednalo o oprávněné rozhořčení nad nechotou doktora Šnejdárka uznat i jiné autority než ty z vlastního spolku, způsob, jakým se výtek zhostil Karel Hrubý, zdaleka nebyl nejšťastnější. Jeho příručka je plná neurvalých slov na adresu *Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém*; Hrubý neustále osočoval Šnejdárka z nedostatku vlastenectví, vyčítal mu dvojjazyčnost spolkem vydávaného časopisu a nezdráhal se označit předsedu

¹⁵⁶ Srov. Václav LEŠER, *Adressář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí Bubenče, Karlína, Smíchova, Královských Vinohrad, Vršovic a Žižkova*, Praha 1891, s. 243.

¹⁵⁷ Kol., *Pozvání*, Časopis Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém 1, 1881, s. 243.

¹⁵⁸ Srov. *Řád pro plemenné stanice spolku*, Tamtéž, s. 241.

¹⁵⁹ F. HRUBÝ, *Chov a cvičení psů stavěcích*, Praha 1895.

¹⁶⁰ TÝŽ, *Obrana některých názorů*, s. 4.

nejúspěšnějšího českého kynologického sdružení té doby za „samými pány Němci ze všech výstav vypráskaného nezdařence.“¹⁶¹

Za největší zradu Hrubý považoval Šnejdárkův postoj k historii šlechtění stavěcího psa.¹⁶² Vysmíval se jeho zpátečnictví, dovolával se názorů německého kynologa Oberländera,¹⁶³ když se snažil dokázat, že názor zavrhuje křížení německých plemen s anglickými byl zaostalý. „*Ostatně jsem poslední, který pánům z legrace chtěl zkazit psy, kteří by byli ještě před šesti lety jako německo-anglické křížení prokleti, než jsem vysvětlil přímé potomky zobrazením osmi a devíti reprezentativními loveckými psy. Ano, skvělé jsou cesty, které čistokrevnou plemenitbu mění... Neboť rodokmen je mnemotechnickou pomůckou ryzích kynologů.*“¹⁶⁴

Polemika Karla Hrubého pokračovala úvahami nad volenými názvy psů (*stavěč* je termín český, *pes stavěcí* je nepřekladný německý překlad, *fousek* se Šnejdárkovi nezamlouvá, Hrubý pro změnu haní výraz *pes ostnosrstý*, atd.). Gradovala přímým útokem na neschopnost spolku po letech své existence vzkřísit českého stavěče. Jakožto důkaz oprávněnosti svých tvrzení, podle kterých toto plemeno nikdy nezaniklo, zvolil Hrubý ne příliš seriózní metodu bádání, která vrhla špatné světlo na ušlechtilou myšlenku nepotřebnosti přešlechtěných jedinců: „*Ani ve snu mi nenapadne přibírat ku své obraně všechnen jasný, nepopíratelný, historický materiál pro existenci českého ohaře, jež po dnes ve stech zachovalých exemplářích mohou panu Šnejdárkovi ukázati lidé, kteří po desetiletí v jediné rodině chovají psy stejného rodu.*“¹⁶⁵

Nespornou pravdou zůstává, že střílení psů, jenž se kvůli nevyhovujícímu charakteru či vzhledu nehodili na další šlechtění, představovalo zrudnou tvář počátků čistokrevné plemenitby. Druhá strana mince pro změnu odkryla neochotu laických,

¹⁶¹ F. HRUBÝ, *Obrana některých názorů*, s. 6.

¹⁶² Sám Hrubý získal se svým zástupcem českého fouska titul „šampion“ na světové výstavě psů ve Vídni v roce 1903. Srov. J. FINDEJS a kol., *Česká národní plemena psů*, s. 47.

¹⁶³ Vlastním jménem Carl Rehfus (1857-1926), německý spisovatel píšící o lovu. Ve svém díle dává příklady úspěšného křížení německých zvířat s anglickými.

¹⁶⁴ „*Im übrigen bin ich der letzte, der den Herren den Spass verderben wollte, Hunde, welche noch vor 6 Jahren als deutsch-englische Kreuzungen in Acht und Bann gethan worden wären, als directe Abkommen der durch Abbild. 8 und 9 representirten Jagdhunde zu erklären. Ja, wunderbar sind die Wege, welche die Reinzucht wandelt... Denn der ‚Stammbaum‘ ist die Eselsbrücke der waschechten Kynologen!*“ C. REHFUS, *Die Dressur und Führung*, s. 53.

¹⁶⁵ F. HRUBÝ, *Obrana některých názorů*, s. 9.

respektive praktických chovatelů, kteří považovali ustanovování šlechtitelských sdružení za degradaci jim známých a vyhovujících „plemen“.

Ačkoli ani dnes nelze s určitostí říci, kdy plemeno českého fouska vzniklo a jaké rasy se využily při jeho vývoji, jeho zastánci a odpůrci jsou v původu zajedno. Samotný český fousek měl výrazný podíl na vývoji německých ohařů a jednotliví zástupci plemene byli za účelem šlechtění vyvázeni do Německa. „*Tak také vznikla situace, že Spolek pro hrubosrsté ohaře - český fousek pro Království české v Písku musel pro další chov zakoupit v Berlíně štěňata, pocházející původně z Prahy. Tuto událost v roce 1896 popsal bývalý jednatel spolku, ing. Ferdinand Sekyrka.*“¹⁶⁶

Za vymizením tolik oblíbeného plemene, které se stalo příčinou mnoha rozepří, stál v devatenáctém století pozměněný způsob lovu, kde fousek býval tradičně využíván. Tehdy populární hledání o závod kladlo nárok na specializaci psů, což všestranně zaměřený fousek nesplňoval. Proto byl postupně nahrazen pointery, německými krátkosrstými ohaři a anglickými psy. V Německu rozšířený ohař hrubosrstý nebyl ve své podstatě nic jiného než český fousek, jen byl navíc takzvaným „hledáčkám“ lépe přizpůsoben.

Na ostré slovní přestřelce mezi zástupci dvou spolků lze dokázat, že střet praktického myslivce s teoretikem nově vznikající vědy představoval pro počátky kynologie jednu z nejtěžších překážek. S nepřízní odborníků se plemeno českého fouska setkalo ještě jedenkrát, v meziválečné době. Snahu o regeneraci českého psa znepríjemňovaly hádky mezi zarytými nepřáteli fouska a jeho přívrženci.¹⁶⁷

Vyřešení sporu doktora Šnejdárka s Františkem Hrubým přineslo o tři roky později vydané dílo Rudolfa Klettenhoffera *O výcviku stavěcího psa pro veškerou potřebu loveckou*. Lovecký zřízenec pro chov a výcvik německých krátkosrstých psů doložil, jak nesmyslně si šlechtitelé počínali při křížení anglických plemen, která vznikla v jiných podmínkách a za jinými účely nežli čeští psi z německého okruhu chovatelství. „*Tehdy vzalo počátky křížování našich domácích psů s tímto cizím plemenem, při čemž chována naděje, že se naše druhy zdokonalí. Přehlédlo se při tom, že naši psi německého druhu mají zcela jiné vlastnosti, nežli psi angličtí a proto nedocílono žádoucích a očekávaných výsledků.*“¹⁶⁸

¹⁶⁶ Citováno dle J. FINDEJS a kol., *Česká národní plemena psů*, s. 45-46. (Z dalších chovatelů působících ve zmíněném spolku např. plukovník Kouda a rotmistr Rotter.)

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 48.

¹⁶⁸ R. KLETTENHOFFER, *O výcviku stavěcího psa*, s. 7-8.

Palčivá otázka „pravosti“ čistě českého ohaře, již si mimo jiné kladla za cíl vyřešit *Česká myslivost*, ale celkově nevedla k uspokojivému výsledku. Dokonce byla na obranu plemene časem navržena obtížně vysvětlitelná metoda „telegonie“, kterou časopis vysvětlil roku 1918 následovně: „*Telegonií rozumíme zvláštní úkazy, při kterých potomečné podobnosti tělesné nebo duševní poukazují na některého ze samců, který není jejich bezprostředním tvořitelem - otcem, ale který se s matkou potomka v předešlém jejím „hárání“ spáril; tedy správně vyloženo: vliv otce neobmezuje se pouze na nejbližší jím oplozený vrh, který pochází od otce úplně jiného...*“¹⁶⁹ Jinými slovy měla tato technika umožnit přenesení chovu přes celá desetiletí. Vzhledem k obtížnosti stanovení pravidel postupu se nelze divit, že chov českého ohaře nikterak nepokročil kupředu.

Navzdory organizačním střetům i politické situaci následujících let šel spolkový život kupředu. Roku 1883 začal v Čechách působit *Ústřední spolek pro ochranu honby*. Pro střední Evropu důležitým byl i nejstarší spolek pěstitelů dog v Německu, *National Doggen-Klub* v Mnichově, jenž roku 1889 vznikl a o osm let později byl nově zorganizován. Dále 3. března 1895 přibyl *Pinscher-Klub*¹⁷⁰ a z dalších sdružení za Čechy lze ještě jmenovat Bedřichem ze Schwarzenbergu vedený *Spolek ku ochraně honby a pro chov psů v království Českém* se sídlem v Praze na Příkopě. Němečtí lovci se sdružovali v *Sct. Hubert-Verein* v Žatci.

Roku 1898 vznikl na podnět redakce časopisu *Svět zvířat*, přesněji Jaroslava Haška a Václava Fuchse, *Zemský spolek chovatelů ušlechtilých psů*.¹⁷¹ Ten byl svými zakladateli¹⁷² vysoce hodnocen. „*Konečně položen byl u nás důstojným způsobem základ k ústřednímu sdružení všech českých pěstitelů a milovníků ušlechtilých psů bez rozdílu plemen a druhů, k centrálnímu středisku českých kynologů, jehož utvoření bylo*

¹⁶⁹ Vysvětlení metody pochází z *České myslivosti* z roku 1918. Citováno dle M. CÍSAŘOVSKÝ, *Spolkový život český*, s. 40.

¹⁷⁰ Předsedou klubu se stal Josef Berta, od roku 1890 sám majitel knírače Morra, jehož získal od Maxe Hartensteina. Roku 1908 vydal knihu „*Der Zwergschnauzer*“ (*Malý knírač*). Od roku 1912 se šéfredaktorsky podílel na časopisu „*Hundesport und Jagd!*“ Ernsta von Otto.

¹⁷¹ Srov. *Pražské spolky*, s. 294.

¹⁷² V čele sdružení stanul hrabě Artuš Aichelburg v Neustupově, místopředsedou se stal Václav Fuchs, jednatelem obchodník a chovatel Antonín Dítě a pokladníkem Čeněk Amerling. Členem předsednictva byl také jednatel *Spolku k ochraně zvířat v království Českém* Josef Hudl.

stále za nutnější a neodkladnější uznáváno a které celému světu našich pěstitelů psa přinese velkých, neocenitelných výhod.“¹⁷³

První přípravná schůze českých kynologů se uskutečnila 23. července 1898 na Klamovce v Praze, kde sídlilo vedení časopisu, a správy se ujal MUDr. Klusáček. O měsíc později byly schváleny stanovy sepsané redakcí časopisu *Svět zvířat*. V půli října téhož roku uspořádaná první valná hromada *Zemského spolku* představila plán své činnosti. Největším přínosem sdružení bylo nejen zvýšení počtu psích výstav¹⁷⁴ konaných na českém území a zásobení trhu odbornými publikacemi s kynologickou tematikou. Spolek si ve svém programu vytyčil předně hájení zájmů milovníků psů v souladu s již ustanovenými pravidly dříve zmíněných mysliveckých spolků.¹⁷⁵ Úplnou novinkou bylo založení vlastní zemské knihy rodokmenů psů a rejstříku jmen ušlechtilých psů na základě plemenných známek a doporučení dobrých psů k chovu.

Činnost *Zemského spolku* ukončila první světová válka a neshody mezi kynology, které také způsobily konec *Spolku pro ohaře hrubosrsté - českého fouska*, jenž byl založen koncem devadesátých let. Čeští členové se nechtěli smířit s nařízením státu nakazujícím ustanovení němčiny jakožto jednacímho jazyka, neboť existenci plemene považovali za výsostně českou záležitost.¹⁷⁶

Do rozpadu Rakouska-Uherska však ještě roku 1909 vznikl na poli myslivosti pod vedením revírníka Hostičky *Český kynologický klub Hubert pro pěstování čistokrevných loveckých psů všech odrůd*, jenž od roku 1919 do svého zániku v průběhu světové války (1943) působil pod názvem *Československý klub pro myslivost a kynologii*.¹⁷⁷ Organizace, jíž se v rámci centrálního vídeňského spolku pěstitelů loveckých psů podařilo získat právo na překlad rakouské rodokmenové knihy do českého jazyka, vznikla jakožto protest rozhořčených chovatelů loveckých plemen proti politice *Spolku pro ochranu honby a chov v království Českém*, která opomíjela kvality

¹⁷³ Vyjádření jednatele doktora K. Kukly na přípravné schůzi *Zemského spolku pěstitelů ušlechtilých psů* ze dne 23. července 1899. Citováno dle M. CÍSAŘOVSKÝ, *Český pes*, s. 69.

¹⁷⁴ Za dvě nejdůležitější výstavy uspořádané pod záštitou spolku jsou považovány ty z let 1899 a 1901.

¹⁷⁵ Jako do dalších plemenných knih, také do knihy mysliveckých psů mohl být zapsán jen čistokrevný jedinec s doložitelným rodokmenem; odchylky se nepřipouštěly.

¹⁷⁶ Tematicke šlechtění českého fouska se soustavně věnoval Karel Hrubý. Kromě celých publikací zveřejnil i krátké prohlášení: „*Fousek, jediné to čistokrevné plemeno české, byl odstrkován a byl poznenáhlu zapomínán.*“ *Svět zvířat* 3, 1899, s. 3.

¹⁷⁷ Srov. *Pražské spolky*, s. 112.

a schopnosti jejich psů. Na výstavách se ukázalo, že počty vystavovaných jedinců zdaleka nestačí počtům soutěžních kategorií, které *Spolek pro ochranu honby* vypsal, a tudíž majitelé sbírali množství cen za jediného soutěžícího psa.

Další slavná organizace, *Český spolek pro chov krátkosrstých ohařů loveckých*, byl v Praze založen počátkem roku 1915. Česká společnost se na vytvoření dalšího spolku¹⁷⁸ dívala s nedůvěrou.¹⁷⁹ Její obavy lze snadněji pochopit, uvědomíme-li si, že česká organizovaná kynologie neměla v té době ani letitou tradici, ba ani dostatek odborníků, a docházelo proto ke tříštění poměrně skrovných sil. V průběhu světové války pak přibyl problém degenerace vyšlechtěných ras, když se plemena začala podle potřeby křížit mezi sebou.

Československá veřejnost roku 1918 oslavovala vznik samostatné republiky a myslivost nezůstala stranou. Zápal pro českou kynologii byl znát v provoláních a slibech českého odborného tisku a zdálo se, že ušlechtilé vědní disciplíně nic nestojí v cestě. „*Po strašlivém utrpení vcházíme obrozeni nejsladšími nadějemi v nový život, v život, jenž nám byl po tři sta let upírán... Co všechno nyní podnikneme, to budou počiny a konání svobodných členů velkého, samostatného a slavného národa.*“¹⁸⁰

Spolu s koncem první světové války došlo k nutné reorganizaci myslivosti a kynologické činnosti vůbec. Československá státní kynologie stanovila podmínky pro vydávání řádů, pořádání výstav a jmenování jejich soudců. Nově zformulovala i systém přezkušování psů. Klíčovým bodem byla také samostatnost jednotlivých odborových organizací a tuzemských i zahraničních spolků, které časem vedly ke vzniku hlavních kynologických organizací působících ve dvacátém století. Ukázalo se však, že problémy stěžující práci spolkům a odborníkům devatenáctého století neustoupily do pozadí ani ve dvacátých letech.

Pro srovnání počátečního nadšení s rychlým vystřízlivěním posloužila zpráva o stavu české kynologie od Zdeňka Perka z *Československého svazu lovecko kynologického*: „*Jest pravdou, že máme dnes lovecko-kynologický svaz, od něhož jsme*

¹⁷⁸ V té době již existovala tři důležitá sdružení: *Spolek pro ochranu honby a chov psů*, *Český kynologický spolek Hubert* a *Zemský spolek pěstitelů ušlechtilých psů*.

¹⁷⁹ Časopis *Česká myslivost* informoval o založení spolku bez přílišného nadšení. Sdružení bylo vnímáno jakožto tříštění již tak slabých sil (srov. předchozí poznámka), nesetkalo se s pochopením veřejnosti ani odborných kruhů a bylo posuzováno jako „*maloměstské spolkaření*“. Citováno dle M. CÍSAŘOVSKÝ, *Český pes*, s. 64.

¹⁸⁰ František a Ludvík ŠTĚTKA, *Česká myslivost*, Praha 1918. Citováno tamtéž.

čekali splnění všech našich ideálů, o němž jsme snili jako o mohutné a důstojné reprezentaci všech loveckých a kynologických snah... Protože jsme Češi a nedovedem za určitým cílem systematicky pracovat; takovéto nebožátko jest tedy náš po dlouhých porodních bolestech zrozený „Svaz“. O planá slovíčka se hašteříme, vedeme hodinové řeči o tom, kde by měla být ve stanovách čárka, zbytečně utloukáme svoji energii třesouce se strachem, aby nám v našem čl. státě někdo nezakázal užívat ve „Svazu“ naší mateřštiny.“¹⁸¹

Vývoj československé, respektive české kynologie od dvacátých let minulého století již není součástí této práce. Pro představu o její podobě snad lze alespoň uvést několik podstatných organizací, které charakter vědy spoluutvářely. Novou institucí nepřímo související s chovem psů se stala *Vysoká škola zvěrolékařská v Brně* z roku 1918.¹⁸² Dodnes fungující *Českomoravská myslivecká jednota* rovněž se sídlem v Brně byla ustanovena 22. dubna 1923 za účelem péče o myslivost a chov loveckých psů. Roku 1929 se objevila státem oficiálně uznaná *Československá kynologická unie* a členem *Fédération Cynologique Internationale (FCI)*¹⁸³ se Československo stalo až na generálním zasedání pořádaném ve dnech 21. až 23. března 1934 v Monte Carlu. Avšak české země ještě v rámci Rakouska stály mezi zakládajícími členy *Mezinárodní kynologické federace* již od roku 1911.

Na základě předchozího přehledu kynologické spolkové činnosti v Čechách od druhé půle devatenáctého století je nyní možné představit několik podstatných bodů týkajících se vztahu člověka ke psovi. Vymezená etapa byla od svého počátku charakterizována jak silným hospodářským rozvojem, tak značnou migrací venkovského obyvatelstva do měst. Rozmach měšťanského živlu byl spojen se změnami společenských hodnot, neboť potomci dřívějších stavů žili nyní ve městech. Spolu s jinými si s sebou přinesli zvyk chovat zvířata. Pes se z hospodářského služebníka, pastýřského ochránce stád a mysliveckého společníka stal domácím mazlíčkem. Vzhledem k problémům s umístěním se objevila tendence chovat menší

¹⁸¹ Vyjádření Zdeňka Pereka z roku 1921. Citováno dle M. CÍSAŘOVSKÝ, *Český pes*, s. 65.

¹⁸² Srov. Rudolf BÖHM a kol., *75 let vysokého veterinárního učení v Brně*, Brno 1993, s. 13.

¹⁸³ Zhruba čtvrtina všech dnes známých plemen je uznávána všeobecně; ta ostatní se vyskytují v závislosti na geografických podmínkách či územních celcích. *FCI* se důrazně brání registrování nově vznikajících plemen, neboť jejich původ spočívá v křížení stávajících chovů psů. „Vysoce účelnou, někdy až marnivou činností člověka však do současnosti vzniklo více než čtyři sta plemen psů.“ Z. PROCHÁZKA, *Chov psů*, s. 23.

plemena a vyzdvihovat ty rysy psů, které působily roztomilým, štěněcím dojmem. Společnost začala specifikovat své nároky na podobu a povahu psích druhů.

Výsledky organizovaného chovu psů byly kromě výstav oceňovány nebo kritizovány jednak konkurenčními spolky, ale i veřejností. Specializované instituce se stále soustředily na loveckou či mysliveckou kynologii, zatímco na důležitosti nabývaly otázky, jakým způsobem by bylo možné obejít povinnost volit němčinu jako jednacím jazyk českých sdružení a jak se zbavit závislosti na centrálním řízení z Vídně.

Je zřejmé, že ačkoli byla Anglie z pohledu křížení plemen zemí, s jejímiž psy nebylo doporučováno mísit české a německé jedince, stále představovala pro české chovatele největší vzor. Jedním z mnoha důvodů byla právě anglická tradice v pořádání exhibicí. Ve městě Newcastle upon Tyne se v červnu roku 1859 konala vůbec první samostatná výstava psů na světě, což mělo zásadní vliv na další cesty plemenitby a šlechtění. Šlo sice o soutěžení mezi pouhými dvěma třídami psů (pointři a setři), ovšem datum se stalo důležitým mezníkem dějin kynologie. První výstava na evropském kontinentu se pak konala od 14. do 30. června 1863 v Hamburku. Samotné Čechy ještě desítky let čekaly, než se k prvním vystavovatelům mohly úspěšně připojit.

Za cosi exotického, i když velmi přitažlivého, považovali středoevropští kynologové závody psů v běhu, anglickou tradici, jejíž jedinou kontinentální obdobou se zdála být tehdejší hamburská dostihová přehlídka ve sportovní budově *Velodrom Rotherbaum*. Závody „*sloužiti mají pouze k povznesení chovu ušlechtilých psů vůbec a čistoty druhů psích zvláště.*“¹⁸⁴ Z toho mimo jiné plynulo, že soutěžící psi nebyli na prodej a rovněž vítěz těchto dostihů nezískal žádnou finanční odměnu. Šlo spíše o přehlídku rychlosti a přesnosti. Majitelé psů stáli seřazení za cílem a aniž by svého psa jakkoli volali, museli vyčkat, než k nim dotyčný přiběhl.

Od osmdesátých let devatenáctého století se početné výstavy lokálního charakteru začaly mísit s přehlídkami mezinárodními. 10. srpna 1881 bylo předvedení psů zorganizováno v Žatci. Smyslem výstavy bylo dokázat existenci zvláštního plemene, v této kapitole již dříve představeného českého stavěcího psa. Vzhledem ke křížencům prezentovaným na výstavě se setkání rozhodně nezdařilo.¹⁸⁵ Princ Karel ze Schwarzenbergu se nechal slyšet, že „*český stavěcí pes je poněkud podobný kometě, kterouž jsme z posledního času viděli a o níž někteří tvrdili, že má toliko jeden ohon,*

¹⁸⁴ V. FUCHS, *Všecky druhy psů*, s. 152.

¹⁸⁵ Srov. *Jednatelská zpráva*, Časopis spolku pro chov a cvičení psů v království Českém 2, 1882, s. 38.

*kdežto druzí dokazovali, že byla dvěma ohony opatřena. Jak velký počet stavěcích psů českého plemene lze u nás nalézt, vysvítá nejlépe z toho... jediný přihlášený. Jest možná pomocí toho jediného psa raci českého stavěcího psa, jež co se výtečně vychvaluje, znovu odchovati?*¹⁸⁶

Další významnou událostí byla přehlídka psů pořádaná *Spolkem pro chov a cvičení psů* v Jindřichově Hradci, která se konala od 9. září do 11. září 1888 na pozadí hospodářsko-průmyslové jubilejní výstavy.¹⁸⁷ Pro českou oblast ale byla beze sporu jednou z nejvýznamnějších kulturních událostí roku 1891 pořádaná *Všeobecná zemská výstava*, jinak také nazývaná *Jubilejní výstava zemská království Českého v Praze*.

Přípravy na exhibici zahájil *Spolek honební a na ochranu zvířete v království Českém* s náležitým předstihem, aby se mohl podílet na bezchybném průběhu akce. Další z organizací, *Spolek pro chov a cvičení psů v království Českém*, dokonce vydal samostatnou brožuru, jež měla za úkol předem seznámit zájemce o účast s výstavním řádem *Mezinárodní výstavy psů*.¹⁸⁸

V rámci výstavní skupiny „Lesnictví a honitba“ (pod pořadovým číslem II) se exhibice zúčastnilo celkem sto osmdesát sedm vystavovatelů, a to zejména ze *Spolku honebního a na ochranu zvířete v království Českém*, jehož zásluhou byla uspořádána výstava v loveckém pavilonu, a ze *Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém*, „jenž samostatně uspořádal mezinárodní výstavu psů, kteráž sama vykazovala 377 vystavovatelů.“¹⁸⁹ Mezinárodní výstava psů se konala v rámci probíhající *Jubilejní výstavy* „ve dnech 6.-8. září, obeslána byla 452 psy od 211 vystavovatelů; z Čech vystaveno bylo 331 psů, z Moravy 22, z Dolních Rakous a ze Štýrska po 15. a to většinou foxterrierů a jezevčků, z Uher 23 a z Německa 46. Z těchto psů bylo 321 loveckých a 121 přepychových.“¹⁹⁰

V čele výboru slavné výstavy, na níž bylo zastoupeno několik desítek tříd psů, stanuli kníže Filip Arnošt Hohenlohe-Schillingsfürst, baron Vojtěch Rauch, hrabě Ernst

¹⁸⁶ Citováno dle M. CÍSAŘOVSKÝ, *Český pes*, s. 68.

¹⁸⁷ O výstavě informovala *Moravská orlice* ze dne 15. července 1888.

¹⁸⁸ *Program Mezinárodní výstavy psů všech druhů, pořádané Spolkem pro chov a cvičení psů v království Českém ve dnech 6., 7. a 8. září 1891 na výstavišti Všeobecné jubilejní zemské výstavy, Praha 1891.*

¹⁸⁹ Kol., *Sto let práce*, s. 10.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 130.

Sylva-Taroucca a Dr. František Šnejdárek.¹⁹¹ Posledně zmíněný, šéfredaktor spolkového časopisu, projevil obavy o pověst Čechů za hranicemi, neboť když do Prahy zval chovatele psů z Německa, dalo mu práci přesvědčit oslovené pány Hartensteina z Plavna a barona Lazariniho ze Štýrského Hradce, aby pozvání přijali. „*Jak možno nám jíti do Prahy, vždyť Němci jsou v zemské výstavě jen tupeni ano i tlučení*“,¹⁹² odpověděli dotazovaní. Nakonec se všechno přesvědčování stejně ukázalo jako marné, neboť navzdory slibu mnozí němečtí chovatelé své psy bez jakékoli omluvy neposlali. V komentáři k výstavě pak Šnejdárek neopomněl vyzdvihnout slušnost a spolehlivost vystavovatelů z jiných zemí kromě Německa.¹⁹³

Nejlepší náhled na podobu celé události může dát přehled z Čech vystavených a ohodnocených psů, vypracovaný Karlem Holfeldem;¹⁹⁴ zprávy o udělených cenách nabídl *Časopis spolku pro chov a cvičení psů v království Českém*. Čestnou cenu získal i arcivévoda František Ferdinand d'Este, hrabě Karel Buquoy, první místopředseda hrabě Ernst Sylva-Taroucca, kardinál František ze Schönbornu, kněžna Ida ze Schwarzenbergu, kníže Karel ze Schwarzenbergu, princ Karel ze Schwarzenbergu a princ Bedřich ze Schwarzenbergu, vyhlášený kynolog baron Vojtěch Rauch a mnoho dalších urozených.¹⁹⁵ Zřizovatelé výstavy s devadesáti tisíci prodanými vstupenkami rovněž nepřišli zkrátka.

Psí představení překročila na výstavě i rámec určeného pavilonu. V části rodu Černínů bylo vystaveno několik starých olejových obrazů zvířat a na dalších místech výstavy se objevovaly také fotografie psů „*nyní na panství novohradském chovaných*.“¹⁹⁶ Od 12. srpna se navíc v krytém divadle balonové arény konaly produkce Hagenbeckových vycvičených lvů, slonů, psů a koní, kteří společně prováděli všelijaké kousky. Překvapivá byla volba plemene, které mělo přihlížející společnost bavit.

¹⁹¹ Pozvání na výstavu uveřejnil *Časopis spolku pro chov a cvičení psů v království Českém* 11, 1891, s. 46.

¹⁹² Stížnost zmínil *Časopis spolku pro chov a cvičení psů v království Českém* 12, 1892, s. 47.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ Soupis celkem 74 soutěžících tříd ve dvou odděleních je doplněn o rozpis počtů cen v každé. Pro více informací srov. Kol., *Sto let práce*, s. 131.

¹⁹⁵ Srov. *Seznam cen*, *Časopis Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém* 11, 1891, s. 113.

¹⁹⁶ Kol., *Jubilejní výstava zemská království Českého v Praze 1891*, Praha 1894, s. 411.

Představa komicky působícího pudla zůstala nenaplněna, neboť umělci pro svá vystoupení zvolili mohutné dogy.¹⁹⁷

V průběhu let bylo v oblasti výstavní činnosti nutno zdokonalit mnohé, hlavně ale způsob, jakým byla na místo určení zvířata dopravována. Událost takového rázu vrhla špatný stín právě i na *Jubilejní výstavu* z roku 1891, kam belgická vystavovatelka poslala šest svých buldoků, z nichž cestu nepřežil jediný.¹⁹⁸ „*Místo, aby se za všech okolností nejrychlejšími vlaky dopravovali, děje se pravý opak toho... Bedna, v níž se pes nalézá, vstříc se prostě mezi ostatní náklad, čímž se nebohému zvířeti pro nedostatek čerstvého vzduchu i dýchání skorem nemožným činí.*“¹⁹⁹

Roku 1897 proběhla další přehlídka loveckých psů ve Vokšicích u Jičína a v září 1898 následovala již mezinárodní jičínská výstava spojená se zkušebním hledáním mysliveckých psů, kterou měl na starost *Spolek pro ochranu honby a chov psů v království Českém*. Posledně uvedené výstavy, pořádané knížetem Bedřichem ze Schwarzenbergu, který byl z důvodu nepřítomnosti zastoupen lesmistrem Adlerem, se zúčastnilo přibližně tři sta osob a sedmdesát šest mysliveckých psů.²⁰⁰

Moderní zemská výstava ušlechtilých psů podle všeobecně uznávaných norem se v Čechách pořádala 15. a 16. května 1899 pod záštitou *Zemského spolku chovatelů ušlechtilých psů* v pražské Královské oboře.²⁰¹ České prostředí zklamala. Časopis *Lovecký obzor* ještě před výstavou uveřejnil článek, v němž vyjádřil nadšené očekávání novinky, „*jaká sice v cizině již dávno stojí na vysokém stupni pěstění, u nás však dosud věnováno jí péče pramálo.*“²⁰² Od setkání, na němž se podle množství přihlášek očekávala nevídaná účast, si sliboval dobrý vliv na další chov a šlechtění. Jak se ukázalo, tento předpoklad výstava z pohledu Čechů nesplnila.

Brzy po proběhnutí exhibice vyšel v témže časopise článek nešetřící kritikou organizace a vyznění akce, jež podle Čechů dopadla stejně jako všechny důležité

¹⁹⁷ Kol., *Jubilejní výstava zemská*, s. 224.

¹⁹⁸ Srov. František ŠNEJDÁREK, *Výstavní zpráva*, Časopis Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém 12, 1892, s. 49.

¹⁹⁹ *Výstavy psů a užitečnost jejich*, Časopis Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém 2, 1882, s. 24.

²⁰⁰ Srov. se zprávou o výstavě. *Svět zvířat* 2, 1898, s. 2.

²⁰¹ Výstava se konala současně s výstavou hospodářskou. Zúčastnilo se jí na dvě stě padesát psů různých plemen. V. FUCHS, *Všecky druhy psů*, s. 152.

²⁰² *Rozmanitosti*, *Lovecký obzor* 3, s. neuvedena. (Nečíslovaná rubrika.)

i podřadnější věci, kterých se účastní podobné kapacity. „*Ta česká nesamostatnost naše a podněcování sebe, trůnila i zde k naší ostudě českého jména. Jest věru nepochopitelno a stydno zároveň, že k posuzování vystavených psů našich pozváni byli odvěcí „přítelíčkové“ naši Němci, jakýsi p. Pleban z Vídně, a risum teneatis, nadporučík p. Jegner - až z Hessenska, kteří s velkou ochotou nabídnuté funkce přijali, by ‚dle zásluhy‘ vystavený materiál nejen soudili, ale i českou plemennou knihu založili!*“²⁰³ Rozčilená česká redakce odmítla jakékoli další komentování událostí ohledně výstav a doporučila organizátorům přeložení dalšího pořádání akcí do Berlína.

V jistém smyslu jí bylo vyhověno, neboť dalšího úspěchu dosáhl český chov za hranicemi. Ještě téhož roku na květnové výstavě ve Vídni získala rozvíjející se česká kynologie dobrou pověst, když chovatel Antonín Dítě z Malé Strany se svým psem, skotskou kolií jménem Jack Sheviot Royal, doslova posbíral všechna možná nejlepší ocenění. V konkurenci sedmdesáti bernardinů, dvaceti dog a chrtů, deseti novofundlandských psů a čtyřiceti kolií získal český chovatel zlatou medaili v prodejné třídě, čestnou cenu, zlatý řetěz, čtyřicet korun ve zlatě a především vítěznou zlatou medaili nositele titulu „Champion“, jež psa rázem povýšila na „*nejznamenitějšího psa v celém Rakousku pro r. 1899.*“²⁰⁴

Již začátkem dvacátého století bylo pořádání veřejných výstav psů tradicí. Za nejprestižnější považovali kynologové výstavu mezinárodní, světovou, značně oblibě se ovšem těšily také výstavy zemské a v neposlední řadě i krajové. Doba trvání se pohybovala kolem tří dní a setkání se uskutečňovala buď brzy zjara nebo na podzim. Místem konání se zpravidla stalo některé z velkých měst - například Pardubice, kde rovněž probíhaly parforsní lovy, a především Praha. Chovatelé se sjížděli hned z několika důvodů. Především mohli na výstavách potkat staré přátele a současně vybudovat přátelství nová. Ze zájmu plynoucího z cíleného chovu určité rasy se jistě chtěli pochlubit krásou svých psů a porovnat výsledky vlastního chovu s ostatními důležitými chovateli.

Veřejnost jevila o samostatné výstavy psů poměrně slušný zájem, počty vystavovatelů i ceny psích šampiónů postupně rostly a pravidla soutěží se pomalu sjednocovala. Aby mohl majitel zapsat svého psa do některé ze soutěžních kategorií, musel nejprve tohoto favorita zaregistrovat do některé z rodokmenových knih psů.

²⁰³ *Rozmanitosti*, Lovecký obzor 3, s. neuvedena. (Nečíslovaná rubrika.)

²⁰⁴ *Zpráva o českých psech za hranicemi*, Svět zvířat 3, 1899, s. 9.

Dokumenty byly vedeny *Zemským spolkem pěstitelů ušlechtilých psů v Praze*. Chovatelé se od té doby museli striktně řídit pokyny zanesenými v takzvaném *Výstavním řádu*, který na popud spolku vešel v platnost mezi dny 26. až 28. května roku 1901 na samostatné mezinárodní výstavě psů pořádané v Královské oboře, tedy v dnešní pražské Stromovce.²⁰⁵ S menšími obměnami platí formulace řádu dodnes; ke změnám došlo například v novějším rozdělení soutěžních kategorií vystavovaných psů.

Každý, kdo chtěl přihlásit svého psa na výstavu, byl povinen zaslat k určitému datu výstavnímu výboru řádně vyplněnou přihlášku, která obsahovala údaje o zvířeti i majiteli, případně vlastníkovi, pokud měl být pes vystaven v zastoupení. Pokud by tato zpráva postrádala patřičné náležitosti nebo dokonce byla zfalšována, mohlo dojít k vyloučení účastníka z výstavy. Nejčastějším důvodem pro vyřazení se stávalo zejména zatajení faktu, že je zvíře nemocné či vykleštěné. V takovém případě byl pes okamžitě na útraty vystavovatele zaslán zpět majiteli a vedení výstavy o této skutečnosti informovalo důležité kynologické spolky, aby tak zabránilo možnému opakovanému pokusu o podvodné jednání ze strany majitele psa. Ten se proti rozsudku nemohl nijak bránit, neboť proti rozhodnutí výboru nebylo odvolání. Navíc hrozilo zabavení veškerých doposud získaných cen tomu, kdo by se hrubě ohradil proti rozhodnutí výstavního soudce. Pokud však byla přihláška shledána jako vyhovující, získal žadatel pro vstup na výstavu nezbytnou stvrzenku o přijetí a plechovou známku se svým jménem, již měl během výstavy nosit jeho pes na obojku.

Snad trochu neobvyklým se jeví fakt, že dopravu psů na výstavu i jejich doručení zpět (pokud nebyl pes vyloučen a poslán domů předčasně) hradil výstavní výbor. Spolková pokladna tak bohatla jen z pokut za nedodržování výstavního řádu a z částek ve výši deseti procent prodejní ceny těch psů, které jejich majitelé na výstavě zpeněžili. Problém pro chovatele, na druhou stranu však zdroj dalších příjmů pro pořadatele výstavy, spočíval v celkem častých pokusech zvířat o útěk z kotce. Nejspíš

²⁰⁵ Výstavy se zúčastnilo 357 psů, z toho 212 tak zvaných přepychových (34 bernardinů, 22 německých dog, 11 novofundlandských psů, 11 barzojů, 29 kolí, 5 německých ovčáků, 18 špiců, 6 pudlů, 7 anglických buldoků, 11 francouzských buldočků, 7 německých hrubosrstých pinčů alias krysařů, 9 elderteriérů, 3 bulteriéri, 6 manchester teriérů, 1 boxer, 4 zakrslých pinčlíků hladkosrstých, 1 mopslík, 2 italské chrti, 1 maltanský pinč, 1 toy španěl, 2 šiperky a 11 nezařazených psů) a 145 psů loveckých (38 německých krátkosrstých stavěčů, 8 pointrů, 11 setrů, 15 hladkosrstých a 7 ostnosrstých foxteriérů a 4 nezařazení psi). Návštěvnost výstavy se pohybovala kolem deseti tisíc lidí. Srov. M. CÍSAŘOVSKÝ, *Spolkový život český*, s. 21.

z tohoto důvodu bylo povinností každého majitele psa, aby v přihlášce do soutěže výslovně uvedl, zda přivází zvíře mírné nebo naopak kousavé, které muselo být opatřeno náhubkem. Tím o něco málo klesl počet škod, které uprchnuvší psi napáchali.

Když soutěživý psík odolal všem nástrahám úřednické byrokracie i lákání k nepovoleným hrám mimo vymezené hranice slušného chování, mohl se konečně ucházet o titul šampióna ve své skupině. Soutěžních kategorií vytyčili tehdejší kynologové osm. Mladí psi a fenky soutěžili v *třídě dorostu*, do níž mohli být přihlášení jednotlivci ve věku šesti až dvanácti, respektive osmi až patnácti měsíců věku, podle ustanovení speciálních dotyčných klubů. Jako další byla vydělena *třída nováčků*, kam bylo možné přihlásit psy, kteří vyjma všeobecné nebo lokální přehlídky na žádné výstavě dosud neobdrželi I., II. ani III. cenu. Ve *všeobecné třídě* soutěžili psi a fenky bez rozdílu stáří, dřívějších vyznamenání i pohlaví. Pro soupeření ve *třídě párové* bylo pro změnu vystavovateli umožněno přihlásit dva psy nebo dvě feny téže rasy. *Třída hromadná* nabízela možnost přihlásit tři i více psů určité rasy, a to bez ohledu na pohlaví. Následovala *třída zemská*, do níž nemohl být zapsán jiný pes než od vystavovatele ze zemí koruny České, tedy žádný „cizinec“. Za nejprestižnější byla považována *vítězná třída*, která zahrnovala psy již dříve úspěšné na některé ze všeobecných výstav nebo na výstavě pořádané speciálním klubem.

Ze všech výše zmíněných kategorií se vymykala *třída dle barvy*, jež šampióny dělila z mysliveckého hlediska na dogy, buldoky, špice, pudly, jezevčiky a krátkosrsté německé stavěče.²⁰⁶ Samotný šampionát loveckých psů probíhal odlišně a hlavně mimo zmíněné kategorie a soutěže, tudíž také s vlastním zkušebním řádem, jenž se dělil na čtyři hlavní skupiny. První představovalo přezkoušení psa z *práce v lese* (t.j. zkoušení z vyhledávání zvěře, aportování, slídění, vyčkávání a střežení odložených věcí), následovalo zkoušení z *práce na škodnou*, z *vodní práce* a konečně z *práce na poli* (hledání, apel, sledování, „jankoštěrost“ neboli zajícočistota, pevnost po výstřelu, chování k živé zvěři, přinášení ztracené pernaté zvěře a aportování vůbec). Jamníci navíc museli předvést soukání, tedy umění práce s doupětem lovené zvěře.

Ani snaha vyjít vstříc veřejnosti bažící po přehlídkách krásných psů nebyla schopna zabránit pozvolnému úpadku úspěchů kynologických výstav, jejichž

²⁰⁶ Prototypem dokonalého německého krátkosrstého stavěče se stal pes Tellus z Freudenthallu. Tento šampión byl bohužel na podzim roku 1901 nešťastnou náhodou zastřelen při honech u Chomutova. Srov. V. FUCHS, *Všecky druhy psů*, s. 98.

ambiciózní rozjezd působil slibně. Zmatečnost, s níž se veškerá organizace potýkala, měla mimo jiné za následek nedodržování závazků ze strany *Zemského spolku pěstitelů ušlechtilých psů*. Slib daný chovatelům, že všichni jejich psi, kteří získají cenu či uznání, budou po skončení zemské výstavy zapsáni do české plemenné knihy,²⁰⁷ byl pověstnou poslední kapkou. K založení dokumentu došlo až roku 1909, a to ke všemu nikoli ze strany *Zemského spolku*, ale spolkem *Hubert*.

Ukázku malého zájmu vůči mezinárodním výstavám obecně představuje *I. mezinárodní lovecká výstava ve Vídni (Erste Internationale Jagdausstellung)* ze 7. května až 16. října roku 1910, o které se z českého tisku lze dozvědět jen omezeně.²⁰⁸ Jednalo se o projekt, který neměl a z finančních důvodů ani v současnosti nemůže mít obdoby. Na soutěži se sešli vystavovatelé mnoha národností z různých kontinentů, zvláštní pavilony byly vyhrazeny aristokracii. Protektorem výstavy se stal František Josef I., který si na místě nechal vybudovat zmenšenou repliku svého loveckého zámku Mürzsteg z let 1870-1879.

Na výstavě se pohybovalo celkem čtyřiaadvacet čestných prezidentů exhibice - mezi nimi baron Stephan Burian von Rajecz (c. k. tajný rada a komoří a ministr financí), generální komisař Wilhelm Robert Huber (c. k. inženýr) a šéfarchitekt Alexander Décsey (c. k. stavební rada). Na postu prezidenta výstavní komise stanul kníže Max Egon Fürstenberg (c. k. tajný rada a komoří) a pozvání do Vídně přijalo také dvanáct viceprezidentů a další dvě sta členů. Hrabě Ernst Sylva-Taroucca figuroval coby předseda výboru pro Čechy.²⁰⁹

Po uvedeném výčtu osobností by se mohl zdát divným způsob, jakým české publikace zprávy o výstavě eliminovaly. *Lovecký obzor*, časopis, který mezi lety 1898 až 1930 jinak pravidelně informoval o mnoha událostech v oblasti lovu a myslivosti, nevěnoval výstavě z roku 1910 jedinou zmínku. Snad tomu tak bylo kvůli vzpomínce na zklamání, jež popsal v roce 1899 po proběhnutí výstavy ušlechtilých psů v Praze pod vedením *Zemského spolku chovatelů ušlechtilých psů*. Onen rozpor ohledně oprávnění

²⁰⁷ Nejstarší plemennou knihou, která je uložena v archivu Národní knihovny v Praze, je *Československá kniha rodokmenů Československého loveckého a kynologického říšského svazu*, Praha 1925. Starší plemenné knihy dochovány nejsou.

²⁰⁸ O výstavě roku 1910 stručně informovaly jen deníky (např. *Národní listy*), nikoli některý z odborných časopisů. Srov. Milan DEGEN, *Myslivost z hlediska filokartie. I. mezinárodní lovecká výstava - Vídeň 1910*, *Myslivost* 85, 2007, s. 56.

²⁰⁹ Srov. tamtéž.

německých odborníků posuzovat českou výstavu a hodnotit chovatele vystavovaných psů vrhá světlo na pouze zdánlivý nezájem českého tisku o dění v oblasti mezinárodní kynologie. Spíše než o lhostejnost šlo o cílené opomíjení.

Vzájemná konkurence tří existujících spolků činících si nárok na privilegované postavení v reprezentaci vedla nejen k vzájemnému osočování, ale i k rozvoji přesně specifikované spolupráce. Spolek *Hubert* se i nadále stranil kooperace s méně pevně ukotveným *Zemským spolkem* a spolu se *Spolkem pro ochrany honby* připravil na květen roku 1912 mezinárodní výstavu a zkoušení policejních psů dle pravidel *Rakouského kynologického svazu*. Protektorem celé akce se stal arcikníže František Ferdinand d'Este a předsedou kníže Bedřich Lobkowitz. Výstava se obešla bez větších problémů či nenávisti, což si ovšem chovatelé vynahradili v letech následujících.

Z renomé, které čeští zástupci získali roku 1913 na vídeňské výstavě, vyplynulo právo spolupodílet se na tvorbě nového rakouského zkušebního řádu pro stavěcí psy. Ve výsledku bylo prosazeno, že řád mohla vedle německých psů nově získat také anglická plemena. Další verzi kynologického řádu, jen zdaleka ne s tolik výraznou pravomocí, vydal ještě o rok později *Lovecký klub* na Královských Vinohradech.²¹⁰

S organizovanou plemenitbou souvisela otázka ubytování a péče o psy. Roku 1915 byl zřízen vůbec první státní psinec v Čechách, a to v Písku pod vedením rotmistra Františka Rottera. O podobě dobových psinců podal důkladnou zprávu Václav Fuchs v kapitole věnované chovu, plemenitbě a ošetřování psů. Psincem bylo obecně myšleno zařízení k chovu většího počtu psů, kteří mohli být pod kontrolou dozorců vychovávaní k lepším výsledkům. S počátkem dvacátého století se začaly objevovat psince přenosné, ovšem i pro tyto platila přísná hygienická pravidla a předpisy.²¹¹ Musely být dostatečně prostorné, ohrazené zdmi či prkny. Pokud sloužily pro chov různých psů, každé plemeno mělo své zvláštní oddělení, v němž zvířata buď volně pobíhala nebo byla přivázána na řetězu. Zajištěna musela být rovněž možnost skrýt se před žárem slunce. Proto byly do zařízení zabudovány přístřešky, takzvané kolnice. Vystýlalo se slámou, kterou bylo nutné často obměňovat stejně jako čerstvou vodu na pití a svlažení se. Pro nemocné psy či březí feny byl vydělen prostor s možností vytápění, naopak pro kontakt s ostatními se v psinci nacházelo společné rejdiště.²¹²

²¹⁰ Srov. M. CÍSAŘOVSKÝ, *Spolkový život český*, s. 40.

²¹¹ Srov. V. FUCHS, *Všecky druhy psů*, s. 115.

²¹² Popis podal Josef Václav ČERNÝ, *Myslivost'. Příručná kniha pro myslivce a přátele myslivosti*, Praha 1882, s. 12.

O výnosnosti obchodu se psy svědčí i vzrůstající zájem podnikatelů v oblasti mimo státní psince a zakládání dalších chovných stanic. Z nejvýznamnějších se jednalo o vyhlášený pražský psinec pod správou *Světa zvířat* nad Klamovkou v Praze, kde byla chována ušlechtilá plemena všech možných velikostí a druhů, či o trutnovský lovecký psinec *Hohenbruck*.²¹³

Kromě smutných válečných událostí se rok 1918, konkrétně jeho druhá polovina, nesl v kynologii ve znamení dalších přehlídek stavěcích a loveckých psů. Revír Oupor u Mělníka se 8. září stal místem setkání předsedy *Spolku pro ochranu honby v království Českém* knížete Bedřicha Lobkowicze, jenž se za války osobně zúčastnil bojů v Itálii, se čtyřmi z původně šesti přihlášených psů. Ve stejný den pořádal hledání také klub *Hubert*, a to v Dolních Počernicích. Konec první světové války tak sice přinesl mír, ovšem na dosavadní nevraživost koexistujících kynologických organizací se příliš mnoho nezměnilo. Lze konstatovat, že kromě změny názvů organizací se v počátcích československé kynologie nezměnilo téměř nic. Čechy stále vzhlížely k německým odborníkům, dále se řešila problematika mysliveckého versus kynologického vedení a sjednocovací snahy organizací znovu narážely na vzájemnou neochotu spolupráce.

²¹³ Podrobnější informace srov. *Svět zvířat* 82, 1902, s. 15; *Svět zvířat* 83, 1902, s. 16.

Využití psů ve službě. Policejní a vojenští psi

Doklady o využití psa ve válečných podmínkách pocházejí již z antického Říma, ale ve středoevropském prostoru se obdobná praxe ujala až v novějších dobách. Zejména Francie a Německo patřily na přelomu devatenáctého a dvacátého století mezi země, které s vojenskými psy slavily úspěchy.

Německá armáda začala vojenské psy využívat po prvotních nezdařených pokusech v letech 1885 až 1887, které ztroskotaly na špatných výsledcích zvířat cvičených pro strážní a spojovací službu. Zkoušky probíhaly pod vedením spolků bývalých vojáků, kteří se zabývali výcvikem erdelteriérů a pudlů pro armádu. Od roku 1888 byly nově jako vojenští psi zavedeny při mnoha mysliveckých praporech vojska skotské kolie.

V devadesátých letech došlo k posílení francouzského sboru psů, neboť se ukázalo, že jejich učenlivost značně překročila nutné požadavky. Vzhledem k povaze drezúry, kterou zvířata musela projít, není s podivem, že do služby šli jen skutečně zocelení a schopní jedinci. Postup, který francouzská armáda pro výcvik zvolila, přejala od podlouníků. Ti byli zvyklí cvičit psa převezněním za hranice, kde mu bylo od společníka pašeráka notně natlučeno. Zbité zvíře pak bylo ponecháno svému osudu. Pokud bylo schopno samo nalézt cestu ke svému pánovi, s procedurou se pokračovalo. Postupně se opouštělo od bití, zato se zvířeti při každém vyhnání připevnil na obojek balíček. Tak se vycvičil spolehlivý psí pašerák, respektive armádní aportér. V tisku se uvádělo, že takováto zvířata dokázala bezpečně rozlišit domácí uniformy od cizích a obstarávala přenosy vzkazů mezi vzdálenými oddíly vojska.²¹⁴

V případě cvičení psů pro vojenské účely se nejednalo pouze o bojovou drezúru. Do jejich kompetencí navíc spadalo vyhledávání raněných a ohlašování ztracených lidí, čemuž předcházela dlouhotrvající a přesný výcvik, aby nedocházelo k omylům. Pes též musel být naučen rozeznat „své lidi“ od nepřítele. Ze všech uvedených důvodů mohli být výcviku podrobeni pouze psi prokazatelně nadaní a bezproblémoví, aby v případě konfliktu mohli být přiděleni ke zdravotní službě.

Každá setnina dostala na starost dva vojenské psy s jedním cvičitelem. Vycvičený pes měl doručovat balíčky zavěšené na krku, aby byl po ukončení výcviku

²¹⁴ Podrobněji k tématu srov. *Psi ve službách vojska*, Národní listy ze dne 7. září 1887; *Užívání psů ve válce*, Národní listy ze dne 28. června 1889.

naučený nosit munici. „Každý pes unese 150 patron, 75 po každé straně dvojité sedlové taštičky.“²¹⁵ U nábojů se jednalo především o tak zvané „patrontašky“ o váze šesti až sedmi kilogramů. Dále psi nosili munici nebo byli zaměstnáni sanitní službou, kdy vyhledávali raněné a padlé vojáky, dále službou strážní, hlídkovou, zpravodajskou a spojovací, v níž na vzdálenost až deseti kilometrů přenášeli zprávy a rozkazy a pokládali kabely telefonního spojení. Tento druh psů býval označován jako „patrouilloví“ psi, což ve francouzštině znamená „hlídací“. Dostali na starost také poštovní holuby, které přenášeli ve zvláště upravených brašnách, a museli si zvyknout na nošení plynových masek na ochranu před bojovými plyny. Za všechnu snahu a zásluhu byla pro psy v Německu zřízena veterinární služba a lazarety v Jeně a Oldenburgu. Otázkou zůstává, zda se cvičitelé vždy řídili oficiálními pravidly výcviku psů, nebo drezúra probíhala za tvrdších podmínek.²¹⁶

Německé tradici chovu psů pro válečné účely zdatně sekundovala jezdecká vídeňská škola, v jejíchž prostorách bylo již od roku 1886 možno připravit vojenské psy pro rakouskou armádu. Pro nezáměr vyšších vojenských míst se ale výcvik nerozšířil.²¹⁷ Jiná situace panovala ve vojenských psincích, kde docházelo k přejímání zkušeností z psinců policejních, jenž v Evropě vznikaly od poloviny devatenáctého století. V Čechách, přesněji ve výcvikovém středisku v Praze na Štvanici, bylo vojenských psů za aplikace metod instruktorů německé policie prvně použito roku 1910.²¹⁸

Způsoby německého a italského výcviku, jenž probíhal v mírnějším duchu a se stejnými úspěchy, brzy přesvědčily i ostré francouzské cvičitele. Ustoupili od obvyklého bití; se psem začalo být zacházeno vlídně, býval chválen a často hlazen. Pouze štěkání bylo bez milosti zakazováno, neboť nepřítel mělo ohlašovat pouze vrčením. Každý pluk si v tomto duchu cvičil čtyři psy pro službu u předních stráží. Obratností při službě vynikaly jmenovitě anglické dogy, ale pro oblast střední Evropy

²¹⁵ *Psi ve službě vojenské*, Svět zvířat 2, 1898, s. 1.

²¹⁶ Pro výcvik psů oficiálně platilo pravidlo: „*Jeví-li pes nechut' při cvičení neb odpor, nesmí býti hrubě trestán neb propuštěn ze cvičení býti ohrožen, přinutiti psa mírným pokáráním a domluvami k požadovanému výkonu.*“ František DVOŘÁČEK, *Chov psů a léčení veškerých jejich chorob se stručným popisem nejdůležitějších druhů psů přepychových a užitkových, jakož i návod ku jich výcviku*, Praha 1909, s. 93.

²¹⁷ Srov. K. HARTL, *Člověk a pes*, s. 10.

²¹⁸ Tamtéž, s. 11.

měly být záhy nahrazeny jiným plemenem. Pro rakouskou armádu zahájil výcvik psů v období první světové války nadporučík Adolf Frank.

Výsledky cvičení armádních psů byly s velkou slávou předváděny veřejnosti. V Praze na Letné proběhla v listopadu roku 1915 ukázka výkonu psů na hlídce, při čenichání nepřítele a v sanitní službě. Svůj prostor dostala i ukázka kolonie psů s vozíky jakožto dopravního prostředku pro dopravu válečného materiálu na bitevním poli. Mezi všemi psy byly zvláště ceněny způsobilosti německých ovčáků, jejich schopnost skvěle hlídat, varovat před nepřítelem a umění nalézt jej až na vzdálenost dvou set padesáti metrů. Ač sami zachránili množství lidských životů, mnoho jich zemřelo hlavně při hledání min. Vladimíra Tichá ve svém příspěvku k historii kynologie uvedla, že „*1. světové války se aktivně zúčastnilo cca 35000 vycvičených vojenských psů*“,²¹⁹ ale počtu těch padlých se nedohledáme.

Od roku 1916 pořádal *Zemský spolek pěstitelů ušlechtilých psů* speciální kurzy pro výcvik psů k válečné službě. V jeho kompetenci byla hlavně drezúra pro potřeby bezpečnostní a zdravotní, své uplatnění však ve spolku našli rovněž invalidní vojáci, kteří se ujali role cvičitelů. Výcvikové kurzy byly vhodné obzvláště pro policejní psy, tedy pro německé ovčáky, dobrmany, erdelteriery či rotvajlery. Spolek vyzýval zejména majitele policejních psů do šestnácti měsíců věku, aby svá zvířata přihlásili a bezplatně je věnovali rakouské armádě „*k tomuto ryze humanímu účelu*.“²²⁰

Účel světí prostředky, a tak se brzy začaly objevovat zprávy o výkonech takto vycvičených vojenských psů v rakouském vojsku, a slávu získala taková jména jako Flok a Falk, psi, kteří byli na bitevních polích od prvních dnů konfliktu. Jejich chovatel, Josef Wagner z Badenu, si třeba náramně pochvaloval schopnosti psů nalézt skryté špehy. „*Prováděli jsme obhlídku, při níž šel jsem v čele se svými psy. Při tom střelil mne ruský pěšák šestkrát, aniž jsem ho mohl spatřit. Pustil jsem svoje psy, kteří v okamžiku pěšáka objevili a strhli, takže jsem ho mohl zajmouti*.“²²¹

Od cvičení vojenských psů se zčásti odlišovala péče o policejní pomocníky. Člověk pod vlivem nepokojů, potyček a válek opětovně povolal psa do svých služeb. Tentokrát se ovšem nejednalo o bojovníka, ale o zpravodaje, strážníka a nosiče. Na konci devatenáctého století se osvědčení psi začali objevovat ve službách pohraniční

²¹⁹ Dle <http://www.cz-pes.cz/literatura-sl-kynologie-1.php>, staženo 5. července 2009.

²²⁰ Výzva *Zemského spolku pěstitelů ušlechtilých psů* z roku 1916. Citováno dle M. CÍSAŘOVSKÝ, *Spolkový život český*, s. 23.

²²¹ Tamtéž.

i policejní stráž. První doložitelná zmínka o psím pomocníkovi policie je z roku 1897, kdy pes sloužil jako doprovod. Dalším příkladem využití psa bylo jeho zavedení ke střežení vojenských loděnic a arsenálů v Rakousku.

Vojenská stráž byla povinna vodit psa na řemenu a pořídit mu náhubek, aby případného vetřelce nezardousil, ale jen srazil na zem a zadržel. Ke kriminalistickým účelům použilo psa roku 1900 i belgické město Gent; další centra zatím o podobné změně neuvažovala. Výjimku nabídl ještě düsseldorfský *Polizei-Hunde-Verein*, spolek vzniklý v roce 1902. Za zvláštní přínos této organizaci mohla být chovateli psího šampiona udělena cena. Jmenované sdružení vychovávalo hlídací psy pro služby policie, pořádalo soutěže v kategorii výkonnosti policejního psa a skrze tisk informovalo o svých aktivitách.

Důležitým datem v dějinách německého a rakouského chovu policejních plemen se stal 12. prosinec 1891. Zformovala se německá *Phylax Society*, jež si stanovila za cíl vyšlechtění nového ovčáckého psa z různorodé směsice německých ovčáků. Společnost sice o tři roky později svoji činnost ukončila, ale Max Emil Friedrich von Stephanitz v původním plánu pokračoval. Na přehlídce pasteveckých psů dne 3. dubna 1899 objevil vhodného kandidáta pro založení rodu. Hektor von Linksrhein ze stanice Sparwasser byl vzápětí přejmenován na Horand von Grafrath a 22. srpna toho léta se stal prvním oficiálně uznaným německým ovčákem zapsaným v plemenné knize organizace *Der Verein für Deutsche Schäferhunde*. Stephanitz vzápětí přesvědčil vládu, aby plemeno uznala jako vhodné pro práci s policií.²²²

Zkoušky schopností německých ovčáků v roce 1903 přinesly natolik uspokojivé výsledky, že plemeno v roli pomocníka policejní organizaci konečně získalo výsadní postavení i péči. Po středisku v Grünheide nedaleko Berlína začala vznikat i další chovná a výcviková centra, která zjistila, že pes má vynikající čich a výborně se hodí pro stopování. Tak započalo využívání německých ovčáků coby pátracích psů a zostření zkoušek konaných bezpečnostní a vojenskou policií, které z této psí školy udělaly prestižní středisko mezinárodního významu.

Správa rakouské policie se zavedení psů dlouho přímo bránila. Václav Fuchs uvedl, že teprve v roce 1903 začalo ministerstvo zemské obrany přemýšlet o využití psů

²²² Osud prvního německého ovčáka se roku 1992 dočkal i filmového zpracování. Příběh zachytil Antonín Moskalyk v televizním seriálu *Dobrodružství kriminalistiky*, a to v díle nazvaném *Pes*.

pro službu policii v celém rakousko-uherském mocnářství.²²³ Trvalo dalších šest let, než návrh vešel v platnost, a to v podobě povolení používání policejních psů ve speciálních případech. Roku 1910 vznikl spolek propagující využití policejních psů četníky, pod jehož vlivem došlo k zařazení tří zkušebních, soukromě vycvičených policejních pomocníků na stanice do Ostravy, Karviné a Fryštátu a k vydání knihy o výcviku policejního psa. Koncem roku 1910 byli do služby povoláni čtyři do té doby pouze zkušební psi a 27. června 1911 byla vydána směrnice *Výcvik a použití služebních psů*, schválená ministerstvem zeměbrany ve Vídni. V dalších letech nabral výcvik policejních psů rychlejší spád a roku 1914 byl podán návrh, aby vůdce služebních psů mohli chodit ozbrojeni.

V práci již dříve jmenovaný rotmistr František Rotter, mimo jiné člen *Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém a Spolku pro ohaře hrubosrsté - českého fouska*, stál kromě vzniku psince v Písku také za pořádáním prvních kurzů pro vůdce služebních psů a dohlížel na odchov dalších zvířat vhodných pro službu. Rok před světovou válkou bylo ještě doporučeno zařazování policejních psů na stanice v místech důležitých železničních křižovatek kvůli možnosti rychlejší přepravy zvířat na místo činu.

Příklad z jihu Čech zastupuje zpráva o použití policejního psa při vyšetřování tragédie. Hrabě Otakar Prosper Berchtold z Uherčic, milovník lovu a všeho, co k této zálibě patřilo, se na jaře 1918 rozhodl jako každý rok svolat své přátele, aby se na neznašovském zámku věnovali odkazu svatého Huberta. 7. května, při návratu z čekané na srnce, řídil hrabě otevřený kočár, když byl náhle postřelen. Zranění druhého dne podlehl a vyšetřování vraždy posledního mužského potomka neznašovské větve Berchtoldů se ujala policie. Byl přivezen četnický pes ze Čtyř Dvorů u Českých Budějovic, který ze střelby usvědčil hraběcího hajného Tomáše Šebestu. Pro nedostatek důkazů však vražda zůstala neobjasněna.²²⁴ Ukázkou dodnes nevyšetřeného zločinu z Jihočeského kraje se uzavírá kapitola věnovaná psu u policie a ve vojenské službě a otevírá se téma psích společníků ve šlechtickém prostředí.

²²³ Srov. V. FUCHS, *Všecky druhy psů*, s. 149.

²²⁴ Roku 1939 se přihlásil Josef Sedlecký s tvrzením, že zná vraha hraběte. Sedlecký přiznal, že se mu bývalý hajný Šebesta zmínil o dni, kdy byl hrabětem přistižen při pytláčení, za což se mu dostalo ran a plivnutí do tváře. „*Já mu dal proto také sekanou a měl toho dost*“, sdělil snad Šebesta Sedleckému. Po Šebestově smrti roku 1930 se muž rozhodl případ oznámit, neboť začal být přesvědčen o vině hajného. Zda byl Šebesta skutečně vrahem, se ale nikdy nepodařilo vypátrat. Srov. Marie KALÁTOVÁ, *Rodinný archiv Berchtoldů. Inventární pomůcka*, Třeboň 2006, s. 2.

Pes po boku člověka. Role psa ve šlechtickém prostředí

Vydržovanými a doslova rozmazlovanými psy již tradičně bývali oblíbenci panovníků. Bezpočet různorodých střípků ze života evropských vladařů a jejich psíků nabízí i starší historie, než je období vymezené zadáním této práce. K významným osobnostem z dějin a ke konkrétním událostem se postupem času připojily více či méně pravdivé příběhy, jejichž snahou bylo podbarvit tradici chovu psů a vnést do plemenitby pocit kontinuity.

Podle českých zdrojů kupříkladu král Jindřich III. Francouzský vydával ročně tisíce zlatých za malé lyonské psíky, které s sebou brávil v košíku na audience a dokonce i do kostela. Svou zálibou dal vzniknout dnešnímu názvu tohoto plemene, který pochází z francouzského slovesa „bichonne“, tedy „hýčkat“. Anglický panovník Karel II. Stuart pro změnu nikdy bez psa nevstupoval do státní rady.²²⁵ Za své oblíbence si vyvolil potomky japonského plemene, o němž bude zmínka později.

Zajímavou interpretaci rozšíření tolik oblíbených ras salonních psů, které se staly věrným doprovodem dam z lepší společnosti, nabídl výklad Františka Štábla uveřejněný v *Časopisu Spolku pro chov a cvičení psů v království českém*. V kapitole o psech se pisatel zaměřil na dobu vlády Boleslava II., z jehož éry salonní plemena údajně pocházela. Zatímco prý vládce podnikal výpravy proti vzpurným ruským knížatům, polské ženy bohatýrů se cítily opuštěné. Z nudy a dlouhého odloučení je omrzela pravidla svátosti manželské a své rodiny začaly rozšiřovat o potomstvo mladých panošů. Po návratu bojovníků z cest čekala některé ze svůdců poprava a hříšné ženy potupa. Za trest měly nařízeno nepřekračovat práh domu bez malého psa v náručí, který měl takto přeneseně symbolizovat děti počaté z nevěry.²²⁶

Nebyla by to žena, aby ze situace zpočátku jistě nepříjemné nevytěžila něco pro sebe. Nošení malých psíků se brzy stalo módou, ba dokonce vedlo k soutěžení o nejkrásnější kousek. Paničky mezi sebou porovnávaly, která má hezčího psa, a záviděly si je navzájem. Záliba v malých plemenech se rychle přenesla i do dalších zemí a přetrvala de facto až do dnešních časů. Mezi oblíbenými dámskými psy se objevili mopslíci. Později přibyl čiperný pudl a různá, bohatou srstí krášlená plemena.

²²⁵ Srov. *Kynologické črty*, Lovecký obzor 3, 1900, s. 7.

²²⁶ Srov. František ŠTÁBL, *Kapitola o psech*, Časopis Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém 4, 1884, s. 125-126.

Nejúspěšnější éra chovu společností hýčkaných psů nastala ke konci osmnáctého století. V Paříži patřilo k dobrým mravům promenádovat se s pěkným psem a vozit jej na projížďky. Obdobnou zprávu podala i Božena Němcová v případě již dříve uvedeného psíka Joliho. Pokud někdo neměl psa, mohl si jej za poplatek dokonce půjčit od majitelů krámků - půjčoven. Na stranu druhou se prý objevilo zvláštní hnutí za znelíbení psů, v němž se staly přebornicemi italské ženy. Místo psů se procházely ulicemi s vyšňořenými čuníky, které s sebou brávaly i do salonů.

Dámský psík se přesto v oblibě udržel. Za jeho vzor byl v devatenáctém věku považován yorkshirský teriér. Protože jeho na péči náročná srst nesnesla znečištění, majitel psíka na rozdíl od předchozích příkladů nikdy nebral na ulici. Teriér tedy trávil život vystavený na podušce jako šperk.²²⁷ Podobný osud čekal oblíbené chrtky, populární hlavně díky německému panovníkovi Bedřichovi Velikému. Ten svou milovanou fenu dokonce nechal pohřbit do své hrobky. Statečné, i když křehké plemeno bylo odsouzeno k nošení nejrůznějších pokrývek těla, aby nenastydlo, přičemž za ideál byl považován co nejmenší a nejkřehčí psík. Speciální odrůdou byl dodnes známý naháč a oblibě se těšil stejně jako k povětrnostním podmínkám citlivý pinč a krysařík.

Dalším oblíbencem ve šlechtickém prostředí se stal pudl, prastará rasa původně loveckého původu, která za dobu své existence vítězně prošla obdobím tělesného úpadku. Kvalitou své srsti od věků provokoval k nejrůznějším způsobům úpravy stříhu a pro zvláštní příležitosti byly do jeho kožichu vystřihovány celé obrazy a motivy.

Až z Japonska do českých zemí doputoval zvláštní typ mopslíka, rasa chin, svého času nejdražší pes na světě. Za zástupce china musel žadatel o štěně zaplatit v přepočtu až dvacet tisíc korun; opět záleželo na velikosti, respektive drobnosti jedince. Pro naši oblast bylo podstatným rozšířením plemene do Německa, odkud začal jeho dovoz i do Čech. Václav Fuchs byl nadšený psychickou i fyzickou podobností plemene s kočkou, které si všimli i japonští chovatelé a označili psa za křížence jménem „kočkapes“.²²⁸

Z vybraných párů chinů došlo v sedmnáctém století k vyšlechtění King Charles spaniela, kterého choval anglický král Karel II. a jenž jako jeden z mála zůstal dlouhou dobu tradičním šlechtickým psem. Dámy se navzájem předháněly v sumách, jež byly ochotny utratit za péči o zvíře, a angličtí lovci plemeno udržovali v činnosti lovem

²²⁷ Srov. V. FUCHS, *Všecky druhy psů*, s. 85.

²²⁸ Tamtéž, s. 76.

křepelek a koroptví. Proto alespoň částečně docházelo u mnoha druhů k zabránění degradace v podobě potlačení původních znaků, pro něž byla plemena dříve šlechtěna. Pes ve šlechtickém prostředí si zachoval svůj dekorativní i praktický význam, aniž by došlo k potlačení vysoce hodnocených vlastností.

Cena psích šampiónů s postupem času neustále rostla. Psík s poetickým jménem Rolly Polly, zakrslý buldoček, byl majitelem Pavlem Goldeggem zakoupen v Anglii za osm set zlatých.²²⁹ Koupě přinesla vytoužené výsledky, když pes vyhrál první cenu na výstavách v Praze, Vídni i Pešti. Není divu, že za pouhé připuštění k feně musel zájemce draze platit. Ani štěňata vybraných plemen nebyla dostupná každému. Štěně rasy Toy-bulldog byl k mání za sto až sto padesát zlatých, dospělý pes až za čtyři sta zlatých a více. Anglický král Eduard VII. investoval do koupě francouzského šampióna dokonce tisíc liber šterlinků.²³⁰

Kromě šlechty měli své psí oblíbence také politici. Kancléř Otto von Bismarck choval zálibu v dogách, jež dokonce označoval titulem „*říšští psi němečtí*“. Fuchs uvedl, že následovníka psa Tyrase I., pojmenovaného Tyras II., zakoupil Bismarckovi německý císař Vilém II. za tři tisíce marek. Další údaje o cenách psů podal Fuchs v korunách: v kapitole věnované bernardinům uvedl sto až dvě stě korun za čistokrevné štěně, čtyři sta až osm set korun za dospělého psa a za dobrou dospělou fenu tři sta až šest set korun. Pokud si někdo chtěl koupit opravdového šampióna, musel počítat s obnosem kolem tisíce až tří tisíc korun, za fenu s šesti sty až osmi sty korunami.²³¹

Zálibou evropských vladařů byla po dlouhá léta předně myslivecká plemena, jak bylo v práci poukázáno již dříve. Přesto však lze dohledat i množství plemen ryze společenských a pro lov nepoužitelných. Pro potřeby této práce by nebylo účelné široce se rozepisovat o podrobnostech v oblasti toho kterého chovu a dalších kategoriích třídění psů do skupin. Výsledkem by byl sáhodlouhý, nic neříkající seznam jmen a plemen. Spíše než faktografický list je užitečné nabídnout obecné souvislosti zájmů a předpokladů pro chov se zřetelem na české země.

Devatenácté století úspěšně vykročilo k dnešní podobě soužití lidí euroatlantické civilizace se psy. Výměnou za žádanou blízkost zvířete se těmto tvorům dostalo dosud bezpříkladné péče v podobě psí kosmetiky, zdobených obojků, kvalitní výživy

²²⁹ Srov. V. FUCHS, *Všecky druhy psů*, s. 50.

²³⁰ Tamtéž, s. 51.

²³¹ Tamtéž, s. 38.

a horoucích sum peněz utracených za jejich zdraví. Psychické potřeby převládly nad racionalitou. Zůstává tedy otázkou, nakolik se v oblasti takto citově zabarveného chovu může účelnost udržet a zda je vůbec žádoucím jevem. Pro lepší porozumění vývoji chovu psa v aristokratickém prostředí není na škodu nechat ještě jednou krátce promluvit dobovou odbornou literaturu.

Přes veškeré nejasnosti ohledně původu psa a jeho plemen se vědecká obec shodla, že pes provází člověka již od doby kamenné, kdy došlo k domestikaci psího divokého předka. Stejně na původ rodu *Canis lupus familiaris* pohlížela věda začínajícího dvacátého století. Proces podle tehdejších odborníků započal na Středním východě přibližně před deseti až pětatřiceti tisíci lety, kdy člověk začal využívat schopností psa k lovu.²³² Strážce majetku i života se ze psa měl stát až později, neboť v počátcích byl využíván jen jako ochránce stád dalších domestikovaných zvířat. K obraně a lovu začali lidé psa využívat v dobách starověku. V římských válkách zastával roli válečníka, oděn do lehkého brnění opatřeného navrchu hroty proti nepřátelským jezdcům. Někdy dokonce nosil nádoby s hořící sírou a smolou.

Devatenácté století považovalo středověk za věk úpadku psích bojovníků. Nové způsoby boje i modernější zbraně podle specialistů vytlačily válečného psa z bojišť a přesunuly jej zpět na pastviny a hlavně do lesů a psinců nově vybudovaných v blízkosti panských sídel. Zde začalo horečnaté dokladování původu českých plemen, které odborníci považovali za nezbytné pro potvrzení nároku na existenci středoevropské kynologie. S věhlasnými jmény z české historie začaly být spojovány příběhy psích společníků.

Čechy jako křižovatka obchodních cest těžily ze zvláštních výhod. S rozvojem obchodu a s lesy bohatými na zvěř získaly dobré zázemí pro rozvoj šlechtění psů. Mnohá tvrzení o zdejších plemenech však často až příliš zřetelně nahrávala nekriticky

²³² „The domestication of the dog furnishes a typical example of the manner in which the process has gone on from unconscious to conscious selection in the taming of animals... But all the beauty, all the faithfulness, all the versatility of modern dogs were locked up in the wolf as in a mine of precious ore.“
Otis T. MASON, *The Origins of Invention. A Study of Industry among Primitive Peoples*, New York 1902, p. 317-318. („Domestikace psa nabízí typický příklad způsobu, jakým od nevědomého k vědomému výběru započal proces ochočování zvířat... Nicméně všechna krása a věrnost, všechna rozmanitost novodobého psa je stejně tak jako drahá ruda v dole skryta ve vlkovi.“)

smýšlejícím stoupcům samostatné české kynologie. Není proto zdaleka jisté, zda se autoři vždy opírali o důvěryhodné zdroje, či se podíleli na vzniku novodobého mýtu.²³³

„*Bez psů loveckých by celé psí plemeno ztratilo jednu ze svých nejrázovitějších a nejobjektivnějších ozdob.*“²³⁴ Potvrzení o skvělých vlastnostech a výsledcích výcviku našlo psí pokolení v myslivosti, kde zaujalo nenahraditelné místo. Josef Václav Černý se z pohledu chovatele a odborníka na výcvik loveckých psů v superlativech rozepsal o možnostech člověka se psem po boku, o oddané službě pánovi i schopnosti v mžiku se rozhodnout sám za sebe.²³⁵

Ve středověkých dobách se zpočátku lovalo převážně s chrty,²³⁶ zatímco v následujících staletích došlo k rozmachu luxusních honičích psů, jako byli foxteriéři, jezevčíci, baseti či celá třída již zmíněných stavěcích psů. Ta se v Čechách těšila zcela mimořádné pozornosti ze dvou důvodů. Díky neutuchajícím sporům o původ, v nichž se pojily mnohé politické a jazykové problémy, nechybělo jméno stavěcího psa²³⁷ v žádné

²³³ Psy-aristokraty choval již kníže Václav, který snad měl zvláštní zálibu v chrtech. Král Václav I. pro změnu obdivoval ohaře. Kvůli nedostatku středověké zdravotní péče o psy ovšem nevedla dvorská záliba zrovna k idylickému soužití se zvířaty; ba naopak měla na svědomí některé zdravotní komplikace. „*Od té doby, co předkové naši za časů Václava I. oblíbili si ohaře, nestáli za nic. Staří tyli jako vepři a mladí mluvili jen o ohařích. To mělo prý následky přímo děsné. Pro smrad psí lidé zdraví brzo mřeli a sám Václav I. dostal z toho bolení do nohou.*“ Navzdory obtížím projevil zájem o psy i Václavův syn Přemysl Otakar II. Dle *Dalimilovy kroniky* převyprávěl J. HOJSÁK, *Pes*, Lovecký obzor 3, 1900, s. 76.

²³⁴ V. FUCHS, *Všecky druhy psů*, s. 86.

²³⁵ Srov. J. V. ČERNÝ, *Myslivost'*, s. 5-7.

²³⁶ Náznaky organizované kynologie spolu s odbornou péčí spadají až do doby vlády Karla IV. První historicky doložený psinec na zdejší území založil právě tento český král a římský císař, aby se tak postaral o zrod cíleného chovu loveckých psů. V dopise Viléma Zajíce z Valdeka, vychovatele Karla IV., se objevil doklad o existenci českých psů. S největší pravděpodobností se jednalo právě o předchůdce českého fouska, hrubosrstého ohaře neboli stavěcího psa, o němž se nacházejí zmínky také v další korespondenci. Plemeno mělo být úspěšně užíváno při lovu a vzhledem ke svým vlastnostem oblíbeno po celé Evropě. Z listu příspěvatel do *Loveckého obzoru* vyzdvihl tu část, podle které „... léta Páně 1348 daroval král Karel IV. markraběti braniborskému Ludvíkovi k bavení se honbou výkonné psy honné, *Canis bohemicus zvané.*“ *Věci Jagerminsterské*. Citováno dle J. DOSTÁL, *Chov psů*, s. 6.

²³⁷ Po letitých sporech byli čeští kynologové nuceni zkonstatovat neúspěch v oblasti šlechtění stavěče. „*Nezdařeným pokusem odstrašení vzdali naši čeští průkopníci dalších prací na vypěstování domácího plemene českého ohaře, čehož musíme dnes jen litovat. Kdyby se bylo dále systematicky s našimi starými plemeny pokračovalo a prováděla se rodová plemenitba rozumně dále, mohli jsme mít dnes svoji vlastní, českou odrůdu stavěcích psů krátko- či hladko-, dlouhosrstých i fousků.*“ J. B. MARTIN, *Česká myslivost*, 1919. Citováno dle M. CÍSAŘOVSKÝ, *Český pes*, s. 68.

debatě o právu na existenci samostatné české kynologie. V oblasti lovu pak byl stavěč považován za jedinečné plemeno schopné zastat mnoho úkolů. Bez nadsázky lze konstatovat, že právě takový typ byl nejméně po celé devatenácté století všeobecně uznávaným ideálem psích schopností a vzhledu.

Původ mnoha „českých“ loveckých psů, kteří byli vyšlechtěni ze zahraničních exemplářů a začlenění do českého prostoru, býval svého času dokladován již z doby vlády Václava IV.²³⁸ Stále těžko prokazatelná je však zpráva, podle níž Václavova chovatelská vášeň stála život jeho první manželku Johanu, kterou prý zardousil jeden z králových psů.²³⁹

Čeští lovečtí psi byli vyhlášenými po celé Evropě a od šestnáctého až do devatenáctého století zdejší území fungovalo jako důležitý lovecký revír. Parforsní hony, jež vznikly v sedmnáctém století ve Francii a Anglii jakožto nový způsob lovu, se staly oblíbenou kratochvílí i v Čechách.²⁴⁰ O odlišnosti kontinentálního a ostrovního druhu honby bude zmínka dále. Pro českou oblast je podstatný výrok o honech, které „ještě v posledním století v Čechách se provozovaly, zejména od roku 1791. až do roku 1822, s velkým účastenstvím na Jindřichohradecku.“²⁴¹

²³⁸ Srov. František ŠPATNÝ, *Plemena lovčích psů v Čechách*, Časopis Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém 2, 1882, s. 63.

²³⁹ Dle *Dalimilovy kroniky* převyprávěl J. HOJSÁK, *Pes*, Lovecký obzor 3, 1900, s. 76.

²⁴⁰ Více k tématu parforsních honů Jindřich FRANCEK, *Lovecká vášeň v proměnách staletí*, Praha 2008; Miloš SVOBODA, *Pardubické parforsní hony*, Pardubice 2003. Obrazový materiál k parforsním honům se nachází také na loveckém zámku Ohrada. Objekt, jehož výstavba byla zahájena roku 1708, měl vyčleněn rozsáhlé prostory pro místní psinec. U šlechty od období baroka převládl zájem o importovaná zvířata z Anglie a Francie. Ani Ferdinand ze Schwarzenbergu nebyl výjimkou, když roku 1684 zakoupil smečku parforsních psů, která se stala základem slavné smečky chované na Ohradě. Některé z jejích psů připomíná od roku 1844 Václavem Špatným rozšiřovaná sbírka preparovaných psů. Autor sám byl chovatelem českých ohařů na Ohradě a kresbu jednoho z nich, vzorového představitele plemene Kara, daroval knížeti Karlovi ze Schwarzenbergu. (Srov. *Časopis Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém* 2, 1882, s. 91.) Jedním z nejcennějších exponátů muzea je vypreparovaná vlčice dovezená roku 1842 na zdejší zámek, která byla celkem třikrát úspěšně zkřížena s uherským ovčáckým psem. Expozice je v současnosti navíc doplněna řadou modelů loveckých plemen psů v měřítku 1:20 zhotovených akademickým sochařem Františkem Proseckým a doplněných krátkým popisem ke každému druhu. Ke shlédnutí je zde uloženo i šestnáct kolorovaných mědirytin s oblíbenou tematikou parforsního honu na jelena od německého malíře Johanna Eliase Ridingera. Výstavu doplňuje nedatovaná, anglicky psaná nástěnná mapa zobrazující rozšířená plemena psů a jejich výskyt ve světě.

²⁴¹ K. HOLFELD, *Honba*, in: Kol., *Sto let práce*, s. 125.

Zábava označovaná termínem pocházejícím z francouzského *par force de chiens*, „silou psů“, se vyznačovala sledováním vypuštěného jelena prchajícího před smečkou psů, za níž na koních cválala šlechtická společnost připravená pronásledované zvíře skolit. Hlavní důraz byl kladen na společenskou a sportovní stránku, zatímco možný úlovek hrál podřadnější roli nežli u klasických honů. Z lovu se stal ceremoniál s charakteristickou hudbou loveckých fanfár, jimiž byl celý hon řízen, a se slavnostním způsobem odívání.²⁴² Družina jezdců vedená smečkou psů pronásledovala štvané zvíře, které bylo buď předem odchyceno, aby bylo na vhodném místě vypuštěno, anebo hledáno přímo v terénu. Od středověku byli k podobným štvanicím využíváni psi brakýři, jenž časem upadli v zapomnění a nahradila je další plemena.

Příkladný popis podoby parforsního honu druhé poloviny devatenáctého věku nabídl Alois Jirásek ve své povídce *Záhořanský lov*.²⁴³ Správnost jeho popisu mimo jiné potvrzuje *Příručná kniha pro myslivce a přátele myslivosti* od Josefa Václava Černého. Parforsní honba je v této knize zařazena jako francouzský způsob, nicméně honu se obliby dostalo jmenovitě na Pardubicku, kde se každoročně pořádaly šlechtické štvance na jeleny²⁴⁴ podle anglického vzoru.²⁴⁵ Dalšími lovenými zvířaty byli daňci, zajáci a lišky.²⁴⁶ Zatímco francouzský parforsní hon kladl důraz především na stránku loveckou, anglický upřednostňoval sportovní podobu setkání.

Rovinatý profil polabské nížiny skýtal ideální podmínky pro rozvoj šlechtické zábavy. Ačkoli v Pardubicích předminulého století žilo kolem čtyř tisíc obyvatel, zdejší prostředí se každý podzim stávalo významným střediskem kulturního života evropské

²⁴² Do románové podoby zpracoval tematiku parforsních honů Jan Václav ROSŮLEK, *Huláni a kavalíři*, Praha 1928. Pro obrazový materiál srov. malíře Benna a Emila Adama či Filipa Šternberka, příp. fotografa Josefa Pírka.

²⁴³ Srov. A. JIRÁSEK, *Záhořanský lov*, in: Sebrané spisy XVIII, Praha 1888, s. 9-125.

²⁴⁴ V textu je uvedeno, že se na Pardubicku konaly hony na jeleny. Ve Francii se pořádaly také na tato zvířata, ale v Anglii se lovila hlavně liška. V Rakousku patřili mezi příznivce francouzského způsobu lovu císař Karel VI. i jeho dcera Marie Terezie. Poté se do zdejší oblasti přes Německo donesla znalost způsobu anglického, jehož zastáncem byl kníže František Liechtenstein. Že se nejednalo pouze o zábavu pánskou, dosvědčuje zpráva o smečce foxhoundů císařovny Alžběty, která každoročně jezdívala na štvance až do Anglie. Srov. V. FUCHS, *Všecky druhy psů*, s. 110.

²⁴⁵ V Čechách zůstala zachována anglická terminologie parforsních honů. Shromaždiště lovecké společnosti bylo zváno *meet*, vedoucí honu se nechával oslovovat *master*. Psův od, jinak také *huntsman*, cvičil a vedl psy, kterým udával pokyny pomocí *packhorn*, loveckého rohu.

²⁴⁶ Srov. J. V. ČERNÝ, *Myslivost*, s. 37.

aristokracie. Čtyřikrát do týdne se konaly hony na jelena a jedenkrát na zajíce. Šlechta si předcházela zdejší zemědělců bohatými finančními náhradami případných škod na jejich úrodě. Sedláci se ovšem neostýchali využít příležitosti k vlastnímu obohacení. Žádali dodatečné náhrady, na které měli údajně nárok, neboť vznešení hosté přijížděli na hon přes zemědělskou půdu.

Parforsní hony byly vysoce prestižní záležitostí. Jejich vedení se po odchodu knížete Františka z Liechtensteinu chopil hrabě Eduard Clam-Gallas, saský baron Zedtwitz a konečně princ Egon Thurn-Taxis, který z Anglie nechal dovést rychlejší a výkonnější smečku psů. Za nejznámějšího psovoda přelomu století byl považován anglický Charles Peck, který se stal posledním psovodem.²⁴⁷ V době, kdy byl pánem honu princ Emil Fürstenberg, se na již pověstné výkony přijel podívat i císař František Josef I. se svou chotí Alžbětou. Ve stejném roce, přesněji 5. listopadu 1874, zavedl princ Fürstenberg spolu s hrabětem Maxem Ugartem závody *Velké pardubické* (takzvaná *steeplechase*), jejichž favority byli právě koně používaní na parforsních honech. Poslední setkání znamenal pro příznivce závodů prosinec roku 1913. Doba si vymohla odvod mnoha lidí i koní do války.

Ve šlechtické agendě je kromě osobní korespondence s myslivci, revírníky a pečovateli o psí aristokraty možné čerpat také z množství přiložených řádů a pravidel spolků, opisů dobových zákonů a dalších předpisů. Dochovány jsou účty za konkrétní psy, rozpisy o nákladech na jejich chov, sdělení o nákupech a prodeji zvířat a v neposlední řadě originály diplomů vítězných psů na výstavách. Z dochovaných rodokmenů se lze dozvědět o původu konkrétních šlechtických psů. Například hraběnka Valerie Buquoy-Kinská byla počátkem dvacátých let dvacátého století chovatelkou německého ovčáka jménem Cleo vom Theresiental, v jehož žilách kolovala krev kriminalistických stejně jako šlechtických psů, což dokazuje psův podrobně zpracovaný čtyřgenerační rodokmen.²⁴⁸

V archivech hlubocko-krumlovské větve rodu Schwarzenbergů se dochovaly některé ze spisů týkající se správy v oblasti myslivosti, tedy i chovu psů. V samotné korespondenci Adolfa Josefa ze Schwarzenbergu je uložen dopis od Vojtěcha Jiráčka z roku 1912. Pisatel chtěl knížeti sdělit, že mu posla koza, která byla knížecím

²⁴⁷ Na Pardubicku působil v letech 1877 až 1913.

²⁴⁸ SOA Třeboň - oddělení ČK, RA Schwarzenberg-Hluboká, sign. F.P.h/10, oddíl psi, kart. 50.

majetkem, a že její mrtvolu nechal dát psům do psince.²⁴⁹ Zpráva snad poslouží jako dostatečně výmluvná poznámka k dějinám psí stravy.

Ve šlechtickém fotografickém albu Adolfa Josefa ze Schwarzenbergu, které pochází z roku 1906 z lovecké sezóny v Turrach-Schöttl ve Štýrsku, je pak založen snímek psího společníka na lovu, nazvaný „*Ein Philosoph*“. Na záběru zachycený pes klidně stojí v trávě a cosi trpělivě vyhlíží.²⁵⁰ Podobně snímek s předkem dnešního hannoverského plemene, „*Der Herr Revierförster mit dem berühmten Schweisshunde*“, na záběru s revírníkem z alba o dva roky mladšího, ukazuje příklad soužití s člověkem. Větší lovecké plemeno je ukázněváno řemínkem a nuceno stát pánovi po boku, nejspíš jako ukázka znamenitého výcviku onoho věhlasného psa.²⁵¹ Konečně v albu z roku 1909 zachytil fotograf na dvou podobných snímcích dvanáctičlennou psí smečku určenou pro lovení ve Štýrsku. Ačkoli jsou v rukou pouze dvou mužů, všichni psi jsou drženi na vodítku a jen někteří vzali fotografa na vědomí.²⁵²

Mezi nejslavnější šlechtické majitelky psů patřila žena Adolfa Josefa, Ida ze Schwarzenbergu rozená princezna z Liechtensteina. Chovala množství plemen, mezi nimi irské teriéry, grifony, retrievery a další. Krása a dovednosti psů jí přinesly ne jeden úspěch. Na vídeňské výstavě z 19. až 20. května roku 1888 získala první místo s fenou retrievera jménem Banko, bronzovou medaili za fenu stavěcího psa Normu a čestnou cenu za fenu grifona Sissi.²⁵³ O dva roky později na *Všeobecné zemské a lesnické výstavě ve Vídni* pořádané 4. října císařem Františkem Josefem I. zvítězila s potomkem feny Banko jménem Banko II. Zlatou medaili dostala také za feny kolie Collie a Kathi a za basety Chasseura a Blanche. Stříbro obdržela za bernardina Arno, za fenu grifona Sissi oceněnou ve Vídni již dříve a za fenu gordonsetra Miss. Třetí pozici získal foxteriér spolu s hanoverským barvářem Hirschmannem a čestnou medaili si odnesl

²⁴⁹ SOA Třeboň - oddělení ČK, RA Schwarzenberg-Hluboká, sign. F.P.d/10, oddíl psi, kart. 20.

²⁵⁰ Tamtéž, sign. 43, šlechtické fotografické album zachycující loveckou sezónu v Turrach-Schöttl ve Štýrsku, 1906. Fotografie: srov. příloha 1.

²⁵¹ Tamtéž, sign. 45, šlechtické fotografické album..., 1908. Fotografie: srov. příloha 2.

²⁵² Tamtéž, sign. 46, šlechtické fotografické album..., 1909. Fotografie: srov. příloha 3.

²⁵³ Tamtéž, inv. č. 581-583, sbírka diplomů Český Krumlov, evid.č. 580-582. Diplom za retrievera Banko: srov. příloha 4. Stejnou podobu mají také diplomy za psy v pozůstalosti rodu Buquoy.

retriever Negro a zástupce plemene harrier.²⁵⁴ Z vídeňské výstavy psů z 21. května 1892 pak na třetí pozici dosáhl Idin jezevčík Maxl.²⁵⁵

Zdatnou konkurencí byl šlechtičně rovněž hrabě Karel Buquoy. Třetí cenu získal jeho ohař Don a čestnou cenu německý ohař Hector. V lovecké třídě se na třetím místě umístila fena Dolla I. Sám hrabě se stal držitelem ceny za přínos lovecké kategorii soutěže.²⁵⁶ Archiv obsahuje množství zachovalé, německy psané korespondence s doktorem Šnejdárkem ohledně řízení a především účtů za správu *Spolku pro chov a cvičení psů v království českém* z let 1888-1895. V časopise této organizace se navíc v inzerci objevila nabídka štěňat výše zmíněné feny Miss.²⁵⁷

Kromě úspěchů z výstav a chovu se Ida jako každý majitel musela vyrovnávat se ztrátou oblíbených psů. Zpráva o skonu je dochovaná z roku 1912, kdy kněžna přišla o fenu grifona Hüssy, i když byla revírníkem ve Velešíně ujištěna, že se zvířeti dostávalo skvělého ubytování, stravy i péče.²⁵⁸ Další, tentokrát ovčácká fena Diana, šlechtičně posla roku 1913 po připuštění k ovčáckému psu.²⁵⁹

Starost o knížecí psy ležela na libějické myslivně, jež musela posílat rozepsané účty výdajů za každé zvíře a leckdy také žádosti o navýšení psí apanáže. Hajný Šimon Picha si v létě roku 1896 vrchnosti postěžoval, že vzhledem k vysokým cenám surovin nevystačí s dvanácti krejcary na den pro jednoho psa, který navíc vyžadoval k pití mléko a celkově byl velmi zmlsaný. Spolu s žádostí o navýšení podpory vyúčtoval v příloženém rozpisu veškeré náklady doslova do posledního protopeného polínka. Neopomněl zdůraznit, že psi Juk, Negro a Puntik musejí nyní dostávat jen šrot zalitý horkou vodou, „*kteřý pokrm se chudáčkové nechtějí ani dotknouti*“,²⁶⁰ a vyjádřil obavy o jejich další zdraví, nedostane-li přidáno.

Ida byla majitelkou mnoha psů a tuto skutečnost potvrzuje i množství osobní korespondence s konkrétními osobami. Manželka knížecího hajného z Protivína zaslala paní „*tu nejponížnější žádost a prosí o milostivé dopřání nějakých honicích psíků*

²⁵⁴ SOA Třeboň - oddělení ČK, RA Schwarzenberg-Hluboká, inv. č. 586-595, sbírka diplomů, evid. č. 585-594.

²⁵⁵ Tamtéž, inv. č. 596, sbírka diplomů, evid. č. 595.

²⁵⁶ SOA Třeboň, RA Buquoy, sign. 266.319-266.322, oddíl diplomy, č. 48-51.

²⁵⁷ Srov. *Zprávy z psince*, Časopis Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém 2, 1882, s. 12.

²⁵⁸ SOA Třeboň - oddělení ČK, RA Schwarzenberg-Hluboká, sign. F.P.h/10, oddíl psi, kart. 50.

²⁵⁹ Tamtéž.

²⁶⁰ Tamtéž, dopis hajného Šimona Pichy ze 4. července 1896.

k výživě a opatrování“ s ujištěním, že o zvířata bude skvěle postaráno. „Mou nejpřednější snahou by bylo jen těmto psíkům veškerou péči věnovati a co možná nejvíce k dobrému a vzornému vyvinutí ku plné spokojenosti Vaší Osvícenosti se přičinovati dokládaje, že zde v bažantnici pražádná zvěř se nechová a byl by jim tudíž docela volný pohyb poskytnut, pod tou nejpřísnější péčí a dohlídkou jsouce držáni.“²⁶¹

Obdobný dopis pochází od Julie z Tascheku. Nešťastná rozvedená žena správce prosila o svěřením některého ze psů do péče. *„Jest mě známo od b. choť mého že Waše Knížecí Jasnost má hodně pejsku a Já prosím uctivě o jednoho abych nebyla sama nejraději menšího černého pudlika když jsem byla malým děvčátkem tak mě tatíček dustojník takoveho daroval a zde takové nejsou a pak žádají moc peněz za něj.“²⁶²*

Archiv schwarzenberské sekundogenitury v Třeboni nabízí nepoměrně větší množství zdrojů pro studia hospodářství a každodennosti nežli archiv primogenitury. Nejrozsáhlejší je česky psaná korespondence prince Karla IV. ze Schwarzenbergu jakožto předsedy *Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém*. Materiál dává nahlédnout na útrapy spojené s vedením a vydáváním časopisu. Hlavním zpravodajem se Karlovi stal písecký lesmistr Josef Zenker, s nímž měl Schwarzenberg zcela jistě přátelský vztah, neboť mu psy zásadně neprodával, ale obdarovával je jimi. *„Osměluji se Vaší Jasnosti tímto vzdáti nejhlubší a nejuctivější díky za skvělého černého výrostka, kterýž nejmilostivější náklonosti Vaší Jasnosti oproti mé, Vaší Jasnosti vždy nejoddanější a nejvěrnější osobě, darován byl.“²⁶³* Zato byl lesmistr poctivým zpravodajem šlechtice ohledně veškerého dění ve spolkové i chovné agendě. Vedle nutných organizačních zpráv průběžně spravoval o chovaných psech na panství a zařizoval dodávání štěňat na šlechtický dvůr stejně jako jejich prodej. Jméno kněžny Idy se mezi spřízněnými chovateli rovněž objevilo.²⁶⁴

V dopise z roku 1888 informoval Zenker vrchnost o rozkolech panujících ve spolku, zpátečnictví a nutnosti změny. *„Musí přijíti síla nová, která má nové přitažnosti, jíž bude respektovati strana ta i druhá.“²⁶⁵* Rezolutní přístup

²⁶¹ SOA Třeboň - oddělení ČK, RA Schwarzenberg-Hluboká, sign. F.P.h/10, dopis Anny Bečvářové z 30. května 1892, kart. 50.

²⁶² Tamtéž, dopis Julie z Tascheku z 9. ledna 1914.

²⁶³ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg-Orlík, sign. N-d-1091, dopis lesmistra Josefa Zenkera z 13. listopadu 1887, kart. 310.

²⁶⁴ Tamtéž, dopis lesmistra Josefa Zenkera z 21. března 1888.

²⁶⁵ Tamtéž.

nezúčastněného předsedy, jehož Zenker nazval *Jasným Panem Otcem* či *Papa*, byl podle pisatele jedinou zárukou budoucnosti celé organizace.

Mezi záliby urozených devatenáctého věku patřilo kromě jiného posílání pohlednic k příležitostem narozenin, nového roku a podobně. Na rozdíl od dnešní zvyklosti obesílat přátele a známé snímky s danou tematikou, dobová volba záběru představovala spíše reakce na nedávné události a společné vzpomínky pisatele s adresátem. V písemnostech doktora Bedřicha ze Schwarzenbergu jsou archivovány takové snímky jeho rodiny, přátel a sídla, na nichž jsou kromě lidí spolu s nimi zachyceni psi druzi. Příkladem budiž ateliérový snímek z pohlednice od synovce Josefa Seilerna. Fotografovanou byla snad Josefova žena s dítětem a malým černým psem. Ten je nezvykle soustředěný a klidný, takže se nabízí otázka, jestli se jedná o živého tvora, nebo o vycpanou napodobeninu psa, neboť zvykem bylo nechávat se v případě potřeby zvětšit s pouhou maketou.²⁶⁶

Cenným dokumentem je záběr více než dvacetičlenné lovecké smečky psů, zasláný jako přání k novému roku Bedřichovi ze Schwarzenbergu.²⁶⁷ Ze snímku je částečně patrná podoba tehdejšího knížecího psince: prkny ohrazený prostor vystlaný slámou, přesně jak popsal Václav Fuchs ve svém atlase a jak již bylo v této práci uvedeno na předchozích stranách. Psy v loveckém prostředí pak zachytil neznámý fotograf při honbě v Průhonicích vedle takových osobností, jakými byli princ Windischgrätz, arcivévoda František Ferdinand d'Este, kníže Karel ze Schwarzenbergu ml., hraběnka Anna Thunová, hrabě František Thun, hrabě Ernst Sylva-Taroucca s chotí, hrabě Lev Wurmbrand a dědičný princ Jan ze Schwarzenbergu.²⁶⁸

V českém šlechtickém prostředí kromě mnoha dalších choval psy rod Nádherných z Borutína. Z alba rodinných portrétů Jana Nádherného z druhé poloviny devatenáctého století pochází snímek malého dítěte se soškou psa. Podle popisu na fotografii (Uffi Kantakuzene) šlo o příbuzného Janova švagra Konstantina, manžela Janovy sestry Viktorie Nádherné.²⁶⁹ V albu Janovy manželky Marie Bulgarini d'Elci se pak vyskytují další dvě fotografie příbuzných jejich provdané dcery Zdeňky. V obou

²⁶⁶ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg-Orlík, sign. N-e-3a, fotografie pohlednicového formátu, kart. 349. Fotografie: srov. příloha 5.

²⁶⁷ Tamtéž, sign. N-e-3d, fotografie pohlednicového formátu, kart. 349. Fotografie: srov. příloha 6.

²⁶⁸ Kol., *Jubilejní výstava zemská*, s. 380-381, 396-397. Fotografie: srov. příloha 7.

²⁶⁹ SOA Třeboň - oddělení Jindřichův Hradec (dále oddělení JH), RA Nádherných z Borutína, sign. B 5h/2, album rodinných portrétů - Jan Nádherný, kart. 3.

případech se jedná o snímek jednotlivce se psem po boku,²⁷⁰ přesněji o případ fotografie, na níž jsou objekty stylizovány do umělecké pózy.

Baron Ervín Nádherný, další z rodu, byl členem *Spolku pro ochranu honby a chov psů v království Českém*, jak dokládají zprávy od předsedů sdružení - hraběte Karla Ervína Nostitz-Reineck a v roce 1910 již od knížete Bedřicha z Lobkowitz.²⁷¹ Kromě ohaře a jezevčíka choval Ervín²⁷² také bernardýna, který je zachycen po boku stejně vysokých doktorových dcer Marie Antoinetty a Marie Františky.²⁷³

Nejznámější členka rodu, baronka Sidonie Nádherná,²⁷⁴ se na zámečku ve Vrchotových Janovicích nedaleko středočeských Olbramovic obklopila nejen vybranou společností a ušlechtilou, bohatou vnitřní výzdobou stavby. V místě, které bylo baronce domovem, nechybějí na stropěch a stěnách alegorická vyobrazení antických bájí a barvitě scény z lovů a parforních honů. V odlehlé části zámeckého parku, kam byly roku 1999 po téměř padesáti letech od smrti v exilu svezeny ostatky poslední šlechtické majitelky zámku, obklopují Sidoniin hrob pomníčky jejích psích společníků. Dodnes lze na jednom z nich zřetelně číst jméno „*Master*“ s datem smrti 27. června 1889. Jednalo se o bernardýna, na kterého si šlechtična podle vlastních slov pamatovala ze dne jeho pohřbu, kdy jej „*vezli na káře přes dvůr, nepochybně do zámeckého parku, kde byl blízko rybníka pohřben.*“²⁷⁵

Janovická paní milovala psy celý život. Od dětství vyrůstala v jejich společnosti; kromě Mastera vlastnil její otec ještě novofundlandského psa Rovera, bratr Johannes a Charlie pak měli na starost psíky Lilly a Nelly.²⁷⁶ Ve dvacátých letech minulého století našel Charlie zalíbení v péči o fenu německého ovčáka Sandy.²⁷⁷

²⁷⁰ SOA Třeboň - oddělení JH, RA Nádherných z Borutína, sign. B 6e/1, album rodinných portrétů - Marie roz. Bulgarini d'Elci, kart. 5.

²⁷¹ Tamtéž, sign. B 9d/1, členské lístky spolků a organizací, korespondence o členství a příspěvcích, kart. 9.

²⁷² Ervín byl mimo jiné členem *Českého pánského klubu v Praze* v Obecním domě u Prašné věže. Z pravidel klubu nalezených v jeho pozůstalosti nelze nezmínit poznámku, že „*psi a jiná zvířata nesmí se do místností klubovních přivést.*“ Tamtéž.

²⁷³ Tamtéž, sign. III B 9i/2, album rodinných fotografií, kart. 11.

²⁷⁴ Celým jménem Sidonie Amálie Vilemína Karolína Julie Marie Nádherná z Borutína (1885-1950).

²⁷⁵ Zdeněk BEZECNÝ - Rudolf SAK, *Dáma z rajského ostrova. Sidonie Nádherná a její svět*, Praha 2000, s. 25.

²⁷⁶ Tamtéž.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 160.

Když se Sidonie Nádherná roku 1915 vydala na pobyt do Itálie, přítel Karl Kraus dokonce využil psí symboliky pro psaní dopisů, kterými se ji snažil přimět k dřívějšímu návratu do vlasti. Stejně jako v některých Krausových aforismech se v jeho dopisech často objevovala jména barončiných oblíbených psů, Tangyho a Bobbyho. „*Smutno je B.*“,²⁷⁸ psal v jednom z listů. Pisatel se tak sám stylizoval do psů, když se podepisoval zkratkami jejich jmen nebo popisoval situaci, kdy věta „*Tangy, který pořád ještě kašle a dnes má ošklivé bolesti hlavy...*“,²⁷⁹ odkazovala přímo na zdravotní stav autora dopisu.

Počátkem roku 1916 musela Sidonie ze zdravotních důvodů odcestovat na horskou chatu do Svatého Mořice a kromě sloužících s sebou vzala také svého leonbergera Bobbyho. Ačkoli měl bratr Charlie výhrady a považoval její přístup ke psovi za zbytečné plýtvání peněžními prostředky,²⁸⁰ baronka jeho názor nesdílela. Dle pozdějších zpráv se dokonce netajila tím, že upřednostňovala psí společnost před lidskou.²⁸¹ V roce 1947, tři roky před smrtí, si opuštěná Sidonie v dopise určeném Albertu Blochovi s bolestí postěžovala: „*Osud - nebo vyšší moc - tomu chtěl, aby mi každou bytost, která mi byla drahá, ať člověka, ať psa, předčasně vyrvala smrt.*“²⁸²

K podobně oddaným milovníkům psů patřil baron Jiří Julius Haas z Hasenfelsu, syn Jiřího Haase, který záhy po otcově odkupu zámku Bítov od knížete Františka Radzivila nechal téměř všechny prostory hradního areálu přebudovat na zoologickou zahradu, již bylo o sobotách a nedělích možno zdarma navštěvovat. V místech, kde za hrabat Daunů ještě v devatenáctém století stávalo zámecké divadlo, zřídil nový majitel počátkem dvacátých let dvacátého století velký psinec čítající na dvě stě psů nejrůznějších plemen. Přesná evidence zvířat byla vedena v účetních knihách. Obdobně jako s divadlem naložil baron ještě s panskou hradní kuchyní, již přebudoval na kuchyni pro psy a ostatní zvířata.

Zapřisáhlý odpůrce lovů choval ke zvířatům vřelejší city než k lidem, kteří mu na rozdíl od „němé tváře“ připravili roku 1945 neradostný odchod ze světa. Dokladem vroucího vztahu k psům budiž skutečnost, že baron zaměstnával vyškolený personál, který měl na starost pouze péči o psy. Štěňata od svých fen navíc nikdy neprodával,

²⁷⁸ Citováno dle Z. BEZECNÝ - R. SAK, *Dáma z rajského ostrova*, s. 105.

²⁷⁹ Tamtéž.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 120.

²⁸¹ Tamtéž, s. 165.

²⁸² Dopis Albertu Blochovi z 19. prosince 1947. Tamtéž, s. 191.

pouze jimi obdarovával. Důkaz o baronově lásce ke zvířatům je dodnes k vidění přímo na zámku Bítov, kde vznikla sbírka jedenapadesáti vycpaných psů. V hradním příkopě a v dolní hradní zahradě Haas rovněž nechal založit psí hřbitov.²⁸³

Stejně jako masové přesídlování do měst a velkých sídel vzdálilo člověka přírodě, zvíře jej pomáhalo vracet zpět a umožňovalo mu kontakt s živou bytostí ve zdech měšťanských domů. Navzdory všeobecnému důrazu na hygienu se do bytů spolu se psem přesunul problém parazitů, línání a nežádoucích exkrementů. Srovnání s tímto paradoxem snese snad jen přirovnání tolerance vůči psovi nikoli nepodobné shovívavému respektování vrtochů lidských členů rodiny. Století vědy a techniky specifikovalo vzájemné odlišnosti živočišných druhů; rozvinuly se teorie antropologie, psychologie a mnoha dalších odborných disciplín. Ovšem zdá se, jako by v případě psa nedošlo k jasnému vydělení specifických znaků humanity od animality. V úvodu práce zmíněné zmatení rolí ve vztahu člověka a psa vedlo k postupné přeměně hlídače, lovce a slídiče na klidného, pokud možno neuštěkaného obyvatele teplého pelíšku, jemuž potravu pravidelně zajišťují jeho páni.

²⁸³ Více k životnímu stylu barona Haase srov. Jan O. ELIÁŠ - Ivan ŘEHOLKA - Jiří PAUKERT, *Státní hrad Bítov*, Brno 1979.

Závěrem

Pestré a poutavé téma chovu psů je možno zpracovávat z mnoha úhlů pohledu. Vzhledem ke svému skutečnému rozsahu a neustálému vývoji však nikdy nemůže být zcela vyčerpáné. Cílem této práce tudíž bylo ve vymezené epoše představit zejména ty oblasti, které nabízejí množství možných interpretací a utvářejí osnovu pro rozvoj dalších myšlenek a nápadů pojících se s uvedeným objektem výzkumu. Dostatečně zodpovědným úkolem se stal předsevzatý slib zodpovědět nastíněné základní otázky dobové plemenitby. V úvodu citovaný komentář Karla Starého ke stavu bádání na kynologickém poli se ukázal být pravdivým.

V kombinaci s historiografickým základem, jenž doposud tak trochu opomíjel potřebu sjednocení dosud získaných znalostí z okruhu chovatelství, výzkum nutně směřoval spíše do všeobecné roviny, než aby zvolil pouze jednu konkrétní společenskou skupinu. Již z toho důvodu neunikla pozornosti ani pestrá škála literárních figur, v nichž se pojila představa ušlechtilého společníka a průvodce světem s humorným nadhledem uplatněným při popisu typicky lidských vlastností viděných očima zvířete. Pohled na psa pro změnu prezentuje historická fotografie - nenahraditelný pramen, který pokud přímo neodráží spontánnost zachycené chvíle, alespoň poukazuje na snímek zdůrazněné prvky. Podrobnější rozbor ikonografie by svou mnohotvárností a záběrem snad vydal na samostatnou studii.

Předmět bádání ve zvoleném úseku dějin od druhé poloviny devatenáctého věku do konce dvacátých let dvacátého století odrážel rozhodně složitější vztahy nežli pouze soukromé pohnutky a poměry. Sledování vývoje kynologie nebylo jednoznačně lineární, spíše nutně zabíhalo do jiných vědních oborů. Promítaly se do něj společenské změny, význam postavení chovatelů a obzvláště účel chovu, který sám o sobě zahrnoval různorodé motivy. Již fakt, že se při prezentacích výsledků šlechtění i neformálních příležitostech týkajících se chovu scházely společensky a majetkově rozdílné vrstvy společnosti, svědčil o výjimečnosti zvolené problematiky.

Celá šíře chovu se odehrávala na pozadí sociálně rozepjaté společnosti. Bylo nezbytné snažit se podchytit její určující znaky. Dynamické období charakterizované změnami, jež s sebou přinášela modernizace a nástup měšťanské společnosti rovněž vystavělo obtížně proniknutelné bariéry v myšlení a ochotě k porušování tradic. Starý kontinent a podoba habsburského soustátí povolovaly jen kontrolovatelné změny.

Nicméně těm se chov psů vymykal; dodnes mezinárodním kynologickým organizacím činí potíže uhlídat a zastavit rozvoj nežádoucích změn na poli chovatelství.

Kromě zodpovědného hledání východisek pro oboustranně prospěšné soužití dvou členů živočišné říše a pravidel pro takový vztah zaměstnávala zpravodaje z řad chovatelů a přívrženců kynologie hlavně otázka práva a předpisů. Ať se jednalo o šlechtu nebo chudinu, vždy se totiž objevili majitelé, pro něž zvíře bylo pouze nástrojem, prostředkem k dosažení cíle. Pes mohl být ukázkou prestiže stejně jako symbolem chudoby; mohl stejně stát ve středu pozornosti, jako byl otrokem ve službě člověka. Dělo se tak od aristokratických špiček upevňujících své postavení po skupiny stěží přežívající nároky doby. Pes našel uplatnění v rozličné řadě činností a kromě vlastních projevů především realizoval přání člověka. Proto bylo důležité zařadit do práce úvahy nad přijímáním zvířat do lidského světa na ukázkách dobového tisku. Pohled umělecký se sice lišil od vědeckých názorů, ale shodné prvky obsahovala obě odvětví. Reflektovala potřeby své doby, nároky na zažité vzorce i přínos nových poznatků, z nichž s vědomím letité tradice chovu psů ve střední Evropě vzešla podoba moderní československé kynologie.

Ke čtenářově posouzení bylo mimo jiné předloženo také nepevně ukotvené odvětví ochrany zvířat, které neschetněkrát přivedlo do rozpaků představitele institucí tváří v tvář ukřivděným a nepochopeným majitelům psů. Střetům měla zabránovat organizovaná spolková činnost, jež by ustanovila jasná pravidla chovu a zajišťovala kontakt majitelů se státní sférou. Vysoká míra takové zodpovědnosti vedla k napětí v samých základech organizací činících si nárok na jedinečné postavení v rámci české i mezinárodní oblasti. Zahraniční styky nutné pro zdárné šlechtění a úspěšný obchod se psy pak situaci často ještě zhoršovaly. Vysoká míra zodpovědnosti vůči kontinuitě plemenitby trpěla bedlivým sledováním vlastenecky smýšlejících zpravodajů, kteří s nelibostí nesli vznik dalších organizací závislých na Vídni, respektive německy mluvících oblastech. Konfrontací s laickou i odbornou veřejností se tudíž ke slovu dostala jak naléhavá národní otázka, tak i mnoho dalších důležitých prvků určujících celkovou atmosféru své doby. Výběr a následná kritika pramenů pro sepsání diplomové práce včetně realizace jí samotné ukázala, že nahlížení konkrétní historické epochy specifickým prizmatem zpracovávaného tématu vyústilo v tomto podání k závěru o neopakovatelnosti fenoménu vztahu člověka a psa v dějinách lidstva.

Seznam pramenů a literatury

Nevydané prameny

Státní oblastní archiv Třeboň

Rodinný archiv Buquoyů

Karel Buquoy předsedou Spolku pro chov a cvičení psů v království Českém
evid. č. 266

Diplomy za výstavní psy

č. 48-51

Rodinný archiv Schwarzenbergů - sekundogenitura

Korespondence Karla IV. s Josefem Zenkerem

kart. 310

Sbírka rodinných fotografií

kart. 42, 349

Účast Karla IV. na výstavách

kart. 268

Státní oblastní archiv Třeboň - oddělení Český Krumlov, zámek

Rodinný archiv Schwarzenbergů - primogenitura

Soupisy zvířectva

kart. 50

Zaměstnanci ve stájích

kart. 20

Státní oblastní archiv Třeboň - oddělení Jindřichův Hradec, zámek

Rodinný archiv Nádherných z Borutína

Členské lístky spolků a organizací, korespondence o členství a příspěvcích

kart. 9

Rodinná alba, portréty a diplomy

kart. 3, 5, 11

Vydané prameny

Dobový tisk

Časopis spolku pro chov a cvičení psů v království českém, 1881-1892

Lovecký obzor, 1900

Moravská orlice, 1888

Národní listy, 1886, 1887, 1899, 1906

Národní politika, 1909

Posel z Prahy, 1859, 1880

Svět zvířat. Rodinný list pro přátele přírody a zvířat, 1897-1922

Živa. Časopis přírodnický, 1858

Ostatní vydané prameny

ANDERLE, Václav Leo a kol., Myslivost v českých zemích, Praha 1902.

Brehmův ilustrovaný život zvířat I-II, Praha 1937-1938.

ČERNÝ, Josef Václav, Myslivost'. Příručná kniha pro myslivce a přátele myslivosti, Praha 1882.

DRÖMER, Ernst, Der Schweisshund und seine Arbeit, Oranienburg 1887.

DVOŘÁČEK, František, Chov psů a léčení veškerých jejich chorob, Praha 1902.

FLAJŠHANS, Václav (ed.), Klaret a jeho družina. Slovníky veršované, Praha 1926.

FLEMING, Abraham (ed.), John Caius. Of Englische Dogges, London 1876.

FUCHS, Václav, Všecky druhy psů slovem i obrazem. Nezbytný rádce pro každého majitele a milovníka psů, Praha 1903.

FÜRST, Herman, Illustriertes Forst- und Jagd- Lexikon, Berlin 1888.

HAŠEK, Jaroslav, Abeceda humoru, Praha 1960.

TÝŽ, Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války, Praha 1921-1923.

TÝŽ, Satiry a humoresky, Praha 1955.

Hospodářský slovník naučný III, Praha 1914.

HRUBÝ, Karel, Chov a cvičení psů stavěcích, Praha 1895.

TÝŽ, Obrana některých názorů vyslovených o mé knize Chov a cvičení psů stavěcích proti jednostranné kritice pana dra. Frant. Šnejdárka, Praha 1895.

JIRÁSEK, Alois, Z mých pamětí, Praha 1980.

TÝŽ, Záhořanský lov, in: Sebrané spisy XVIII, Praha 1888, s. 9-125.

JUNGMANN, Josef, Slovník česko-německý III, Praha 1837.

- KLETTENHOFFER, Rudolf, O výcviku stavěcího psa pro veškerou potřebu loveckou, Moravské Budějovice 1898.
- Kol., Jubilejní výstava zemská království Českého v Praze 1891, Praha 1894.
- Kol., Naturgeschichte des zahmen Hundes, seiner Formen, Racen und Kreuzungen, Tübingen 1876.
- Kol., Sto let práce. Zpráva o Všeobecné zemské výstavě v Praze 1891 III, Praha 1895.
- KOVÁŘ, Emanuel, O původě lidské mluvy, Praha 1898.
- KRICHLER, Franz, Der Jagdhund. Seine Züchtung, Erziehung, Wartung, Dressur und Führung, Leipzig 1895.
- LADA, Josef, Kronika mého života, Praha 1974.
- LEŠER, Václav, Adressář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí Bubenče, Karlína, Smíchova, Král. Vinohrad, Vršovic a Žižkova, Praha 1891.
- MASON, Otis T., The Origins of Invention. A Study of Industry among Primitive Peoples, New York 1902.
- MIŠPULKA, Damián, Šibřinky. Sběrka nejnovějších sylvestrovských, masopustních i besedních her, výstupů, deklamací, písní a žertů III, Praha 1879.
- NĚMCOVÁ, Božena, Babička, Praha 1940.
- TÁŽ, V zámku a podzámčí, Praha 1940.
- NERUDA, Jan, Týden v tichém domě, in: Povídky malostranské, Praha 1885, s. 1-86.
- OBENTRAUT, Maxmilian, Samospráva obce v království Českém II, Praha 1863.
- Ottův slovník naučný XIX, Praha 1902.
- POKORNÝ, Alois, Dra. Al. Pokorného názorný přírodopis živočišstva, Praha 1891.
- Program Mezinárodní výstavy psů všech druhů, pořádané Spolkem pro chov a cvičení psů v království Českém ve dnech 6., 7. a 8. září 1891 na výstavišti Všeobecné jubilejní zemské výstavy, Praha 1891.
- REHFUS, Carl, Die Dressur und Führung des Gebrauchshundes, Neudamm 1895.
- ROSŮLEK, Jan Václav, Huláni a kavalíři, Praha 1928.
- SCHMIDT, Heinrich - GÜNTHER, Carl, 40 Abbildungen adler Hunde-Racen, Leipzig 1878.
- Slovník naučný VI, Praha 1867.
- ŠTĚTKA, František, Chov a výcvik ušlechtilých psů loveckých, Praha 1909.
- VALOUCH, František, Netrýzníš zvířátek. Slovo k naší mládeži, Tábor 1856.
- WEISS, C. F. H., Der Hund, seine Eigenschaften, Zucht und Behandlung im gesunden und kranken Zustande nebst Geschichte seiner Racen, Stuttgart 1852.

Zákonové a nařízení z roku 1872/1873 týkající se zemědělství, práva vodního, škol reálných a daně ze psů doplněné příslušnými nařízeními a vzorci k praktické potřebě, Praha 1874.

Zákony a nařízení ve věcech obecní a okresní samosprávy na ten čas platné v království Českém II. Zákony o vyhošťování a honění postrkem, o dani ze psů, o ochraně vzdělávání země, nařízení proti tulákům a zahálečům, předpisy o vybírání a vymáhání daní, instrukce v záležitostech přípřežních, předpisy o ubytování vojska a četnictva a o oboru působnosti politických úřadův správních, in: Sbírka zákonů 19, Praha 1875, s. 337-353.

ZIPPERLEN, Wilhelm, Ilustrovaný Zvěrolékař domácí pro hospodáře a majitele dobytka, Olomouc 1880.

Literatura

ANDRESKA, Jiří, Tisíc let myslivosti, Vimperk 1993.

BEZECNÝ, Zdeněk - SAK, Rudolf, Dáma z rajského ostrova. Sidonie Nádherná a její svět, Praha 2000.

BÖHM, Rudolf a kol., 75 let vysokého veterinárního učení v Brně, Brno 1993.

ČERNOCHOVÁ, Renata - ČERNOCH, Jan, Album starých pohlednic. Pes, přítel a pomocník, Liberec 2003.

DEGEN, Milan, Myslivost z hlediska filokartie. I. mezinárodní lovecká výstava - Vídeň 1910, Myslivost 85, 2007, s. 56.

DOSTÁL, Jaromír, Chov psů. Genetika v kynologické praxi, České Budějovice 1995.

DOTY, Ralph E. (ed.), Xenophon on Hunting, Lewiston - Queenston - Lampeter 2001.

DVOŘÁK, Karel (ed.), František Ladislav Čelakovský. Mudrosloví národu slovanského ve příslovích, Praha 1978.

ELIÁŠ, Jan O. - PAUKERT, Jiří - ŘEHOLKA, Ivan, Státní hrad Bítov, Brno 1979.

FINDEJS, Jan a kol., Česká národní plemena psů, Praha 1998.

FRANCEK, Jindřich, Lovecká vášeň v proměnách staletí, Praha 2008.

GOODALLOVÁ, Jane, Ve stínu člověka, Praha 1978.

HARTL, Karel, Člověk a pes, Praha 1986.

HAUSMAN, Gerald - HAUSMANOVÁ, Loreta, Historie psích plemen. Historie, mytologie, tradice a současnost jednotlivých plemen, Praha-Plzeň 1999.

HLAVAČKA, Milan, Jubilejní výstava 1891, Praha 1991.

- KALÁTOVÁ, Marie, Rodinný archiv Berchtoldů. Inventární pomůcka, Třeboň 2006.
- KHOLOVÁ, Helena, Historie psího rodu, Praha 1987.
- KOLDINSKÁ Marie, Červená chrtice od pana Trčky. Šlechtici a jejich zvířata na prahu novověku, Dějiny a současnost 2, 2005, s. 30-34.
- KOLLER, Jan, Kynologická příručka, Praha 1979.
- KOMÁREK, Stanislav, Přátelé nejméně. Dlouhá cesta člověka a psa, Dějiny a současnost 2, 2005, s. 35-37.
- Komenského slovník naučný IX, Praha 1938.
- LAŠŤOVKA, Marek, Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990, Praha 1998.
- LENDEROVÁ, Milena, Vždy s oddaností tklivou a nezištnou. Psi a lidé v české společnosti v 19. století, Dějiny a současnost 2, 2005, s. 38-40.
- Masarykův slovník naučný V, Praha 1931.
- MĚDÍLEK, Boris (ed.), Bibliografie Jaroslava Haška. Soupis jeho díla a literatury o něm, Praha 1983.
- PROCHÁZKA, Zdeněk, Chov psů, Praha a Litomyšl 2005.
- RÄBER, Hans, Encyklopedie. Plemena psů I-II, Ostrava 1994-1995.
- SERPELL, James (ed.), The Domestic Dog. Its Evolution, Behaviour, and Interactions with People, Cambridge 1995.
- CÍSAŘOVSKÝ, Michal, Český pes - stručná historie české kynologie v datech, Svět psů 15, 2009, s. 60-69.
- TÝŽ, Spolkový život český, Svět psů 11, 2005, s. 20-53.
- SVOBODA, Miloš, Pardubické parforsní hony, Pardubice 2003.
- ŠTĚPÁNOVÁ, Irena, Renáta Tyršová, Praha - Litomyšl 2005.

Internetové zdroje

- <http://bo.webz.cz/obcasnik/bo0106.htm>, staženo 19. února 2010
- <http://www.cmmj.cz/Charakteristika-organizace/Historie-CMMJ.aspx>, staženo 9. dubna 2010
- <http://www.cz-pes.cz/literatura-sl-kynologie-1.php>, staženo 5. července 2009
- http://www.infoschnauzer.com/clanek_strebel.htm, staženo 22. ledna 2009
- http://www.infoschnauzer.com/puvod_knirace.htm, staženo 22. února 2010
- <http://www.osel.cz/index.php?clanek=141>, staženo 5. srpna 2008
- http://www.spicove.cz/ple_ost_016.html, staženo 22. prosince 2008

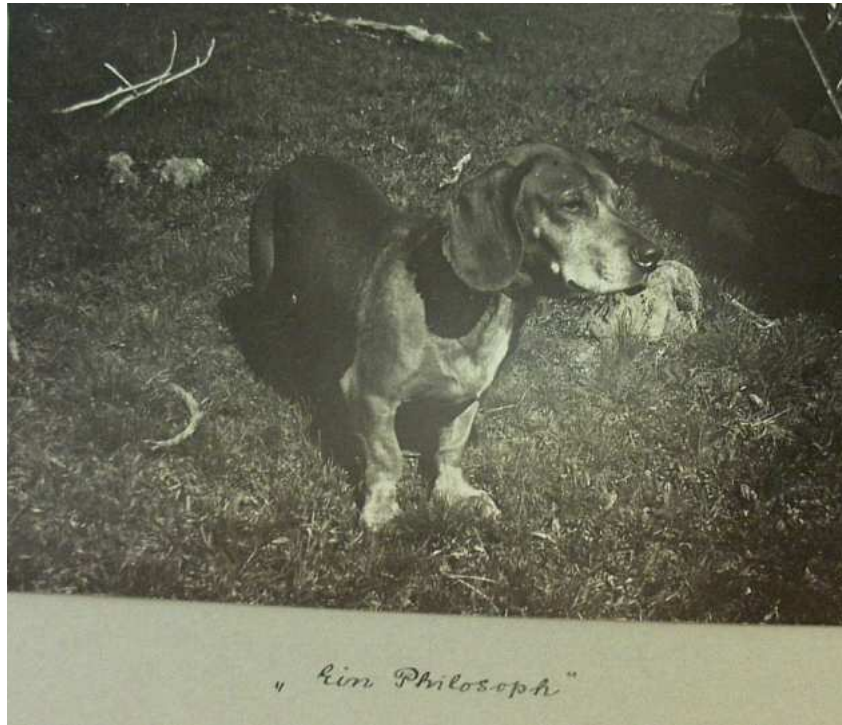
Seznam obrazových příloh

1. „*Ein Philosoph.*“ Šlechtické fotografické album z roku 1906 zachycující loveckou sezónu v Turrach-Schöttl ve Štýrsku. RA Schwarzenberg-Hluboká, sign. 43, sbírka alb, grafických listů a fotografií, evid. č. 43.
 2. „*Der Herr Revierförster mit dem berühmten Schweisshunde.*“ Šlechtické fotografické album z roku 1908. Tamtéž, sign. 45, sbírka alb, grafických listů a fotografií, evid. č. 45.
 3. *Die Leute am Wege zum Kriegsschauplatze.* Šlechtické fotografické album z roku 1909. Tamtéž, sign. 46, sbírka alb, grafických listů a fotografií, evid. č. 46.
 4. Diplom Idě ze Schwarzenbergu za retrievera Banko udělený na vídeňské výstavě ze dne 19. května 1888. Sbírka diplomů Český Krumlov, II/ČK-107, evid. č. 580.
 5. Z pozůstalosti Bedřicha ze Schwarzenbergu. RA Schwarzenberg-Orlík, sign. N-e-3a, pohlednice od synovce Josefa Seilerna, kart. 349.
 6. Tamtéž, sign. N-e-3d, blahopřání k novému roku, kart. 349.
 7. Snídaně v bažantnici o honbě v Průhonicích ze dne 2. prosince 1890. V zadní řadě princ Windischgrätz, arcivévoda František Ferdinand d'Este, kníže Karel ze Schwarzenbergu ml., hraběnka Anna Thunová, hrabě Ernst Sylva-Taroucca, místodržitel hrabě František Thun; v popředí hrabě Lev Wurmbrand, dědičný princ Jan ze Schwarzenbergu. Kol., *Jubilejní výstava zemská království Českého v Praze 1891*, Praha 1894, s. 380-381.
- František Ferdinand d'Este přijímá zprávu o výsledku honby v Průhonicích. V zadní řadě princ Karel ze Schwarzenbergu, hraběnka Sylva-Taroucca, dědičný princ Jan ze Schwarzenbergu, správce Wolff, hrabě Ernst Sylva-Taroucca, arcivévoda František Ferdinand d'Este, hrabě Lev Wurmbrand; v popředí místodržitel hrabě František Thun. Tamtéž, s. 396-397.
8. Ukázka dobového humoristického tisku a zobrazení psa s lidskými vlastnostmi. Damián MIŠPULKA, *Šibřinky. Sbírka nejnovějších sylvestrovských, masopustních i besedních her, výstupů, deklamací, písní a žertů*, Praha 1879, s. 72.

9. Ukázka dobového humoristického tisku a jeho reakce na nutnost platit daň ze psů. *Humoristické listy* ze dne 27. května 1865.
10. Jindřich Eckert, Ponocný se psem, Archiv Scheufler.
11. Jindřich Eckert, bez názvu, Archiv Scheufler.
12. K. Smolka, bez názvu, Archiv Scheufler.
13. T. Mulač, bez názvu, Archiv Scheufler.
14. Anonym, Archiv Scheufler.
15. J. Benda, bez názvu, Archiv Scheufler.
16. Anonym s poznámkou „Hrabě Aichelburg s paní“, Archiv Scheufler.
17. A. F. Grifkonski, bez názvu, Archiv Scheufler.
18. A. Pinkas, bez názvu, Archiv Scheufler.
19. Anonym, Fürstenberg 1876, Archiv Scheufler.
20. František Krátký, bez názvu, Archiv Scheufler.
21. Anonym, Archiv Scheufler.
22. Ukázka loveckých psů. Václav Leo ANDERLE a kol., *Myslivost v českých zemích, Praha 1902*, tab. 1.
23. Ukázka loveckých psů. Tamtéž, tab. 2.

Obrazové přílohy

Příloha 1

„Ein Philosoph“

Příloha 2

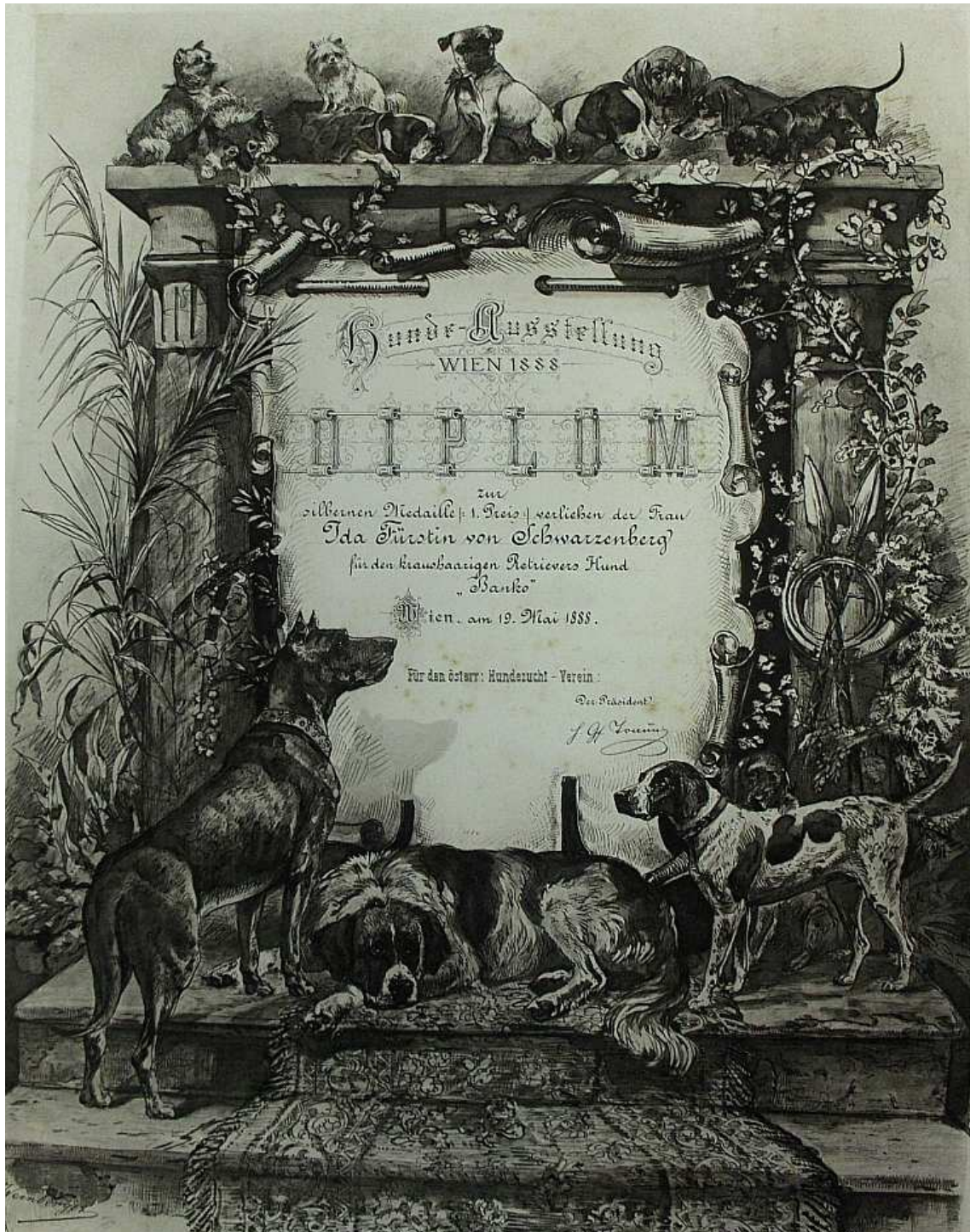

Revírník s proslulým psem

Příloha 3

Lovecká smečka

Diplom Idě ze Schwarzenbergu

Příloha 5

Pohlednice Bedřichovi ze Schwarzenbergu

Příloha 6

Blahopřání k novému roku

Příloha 7

Snídaně v bažantnici o honbě v Průhonicích

Honba v Průhonicích

Příloha 8

Ukázka dobového humoristického tisku

Příloha 9

Reakce na zavedení daně ze psů

Příloha 10

Jindřich Eckert, Ponocný se psem, Archiv Scheufler.

Příloha 11

Jindřich Eckert, bez názvu, Archiv Scheufler.

Příloha 12

K. Smolka, bez názvu, Archiv Scheufler.

Příloha 13

T. Mulač, bez názvu, Archiv Scheufler.

Příloha 14

Anonym, Archiv Scheufler.

Příloha 15

J. Benda, bez názvu, Archiv Scheufler.

Příloha 16

Anonym s poznámkou „Hrabě Aichelburg s paní“, Archiv Scheufler.

Příloha 17

A. F. Grifkonski, bez názvu, Archiv Scheufler.

Příloha 18

A. Pinkas, bez názvu, Archiv Scheufler.

Příloha 19

Anonym, Fürstenberg 1876, Archiv Scheufler.

Příloha 20

František Krátký, bez názvu, Archiv Scheufler.

Příloha 21

Prague 1887

Anonym, Archiv Scheufler.

Příloha 22

Ukázka loveckých psů - stavěč krátkosrstý, dlouhosrstý, grifon, stavěč hrubosrstý.

Příloha 23

Ukázka loveckých psů - pointer, stavěč anglický, irský, skotský.